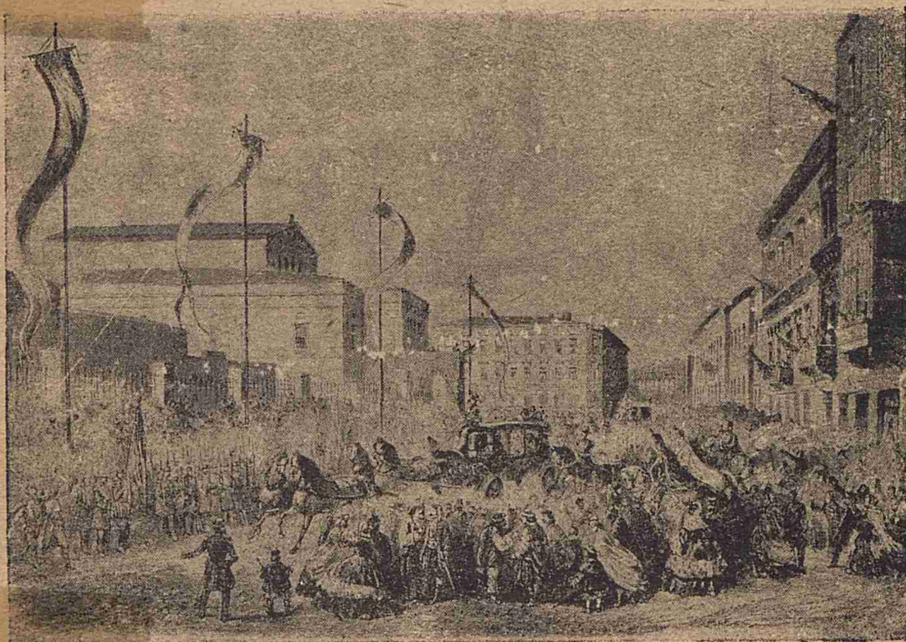
GEORGE POTRA

DIN
BUCUREŞTII DE ALTĂDATĂ

Piaţa Teatrului Naţional în 1862

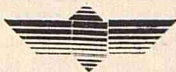
BUCUREŞTI
1942

GEORGE POTRA

DIN

BUCUREŞTII DE ALTĂDATĂ

GRĂDINILE CAPITALEI, GRĂDINA CIȘMIGIU, ȘOSEAUA KISELEF, PARCUL CAROL I, ARCUL DE TRIUMF, BISERICA DOMNIȚA BĂLAȘA, BISERICA IENII, BISERICA OLTENI, LAGARDE DESPRE BUCUREȘTII DIN VREMEA LUI CARAGEA, CÂTEVA ASPECTE DIN BUCUREȘTII DE IERI ȘI DE AZI.

BUCUREŞTI

1942

IMPRIMERIILE „CURENTUL", S. A. R. — BELVEDERE 6
Inmatr. la No. 174 | 938, la reg. of. com. Buc. — tipărită la 1 August 1942

EXTRAS DIN GAZETA MUNICIPALĂ.

GRĂDINILE CAPITALEI [1)]

Ca oricare alt oraş de proporţia lui, Bucureştiul este înzestrat cu numeroase grădini publice cari au rolul de a înfrumuseţa oraşul şi a fi locuri de recreaţie şi plimbare pentru cetăţeni.

In Bucureştii vechi, aproape toate casele aveau grădini, nu mai vorbesc de cele domneşti sau boiereşti cu întinderi imense ; — cu timpul însă, înmulţindu-se numărul locuitorilor, spaţiul a devenit mai strâns, iar grădinile din centrul oraşului, şi în ultima vreme chiar din mahalale periferice, au dispărut, aproape cu totul. Vechile clădiri şi-au micşorat neîncetat terenul din jurul lor, iar astăzi stau fără lumină şi aer între uriaşele blockhouse-uri ce le înconjoară. Aceiaşi situaţie nenorocită a căzut şi pe sfintele lăcaşuri, încât, sunt unele biserici din centrul oraşului ascunse cu totul, de nu se mai văd, iar ca să ajungi la ele trebuie să treci prin stradele şi ganguri întunecoase şi întortochiate, şi, în cele mai multe cazuri, exceptând edilitatea, adevăraţii vinovaţi sunt numai epitropii care au administrat rău averea respectivelor biserici.

Din vechile grădini dispărute, deoarece pe locul lor au fost construite case sau au fost transformate în pieţe publice, amintesc următoarele :

Grădina din faţa Universităţii cu statuile lui Mihai Viteazul, Gheorghe Lazăr, Eliade Rădulescu şi Spiru Haret. In a doua jumătate a secolului trecut pe locul ei se afla grădina Botanică ; iar mai târziu, în copilăria noastră, se aflau bănci de odihnă şi, lângă statuia lui Mihai Viteazul, drept trofee, nişte tunuri capturate dela Turci în Războiul pentru Independenţă. Actualmente e un imens squar plantat cu iarbă.

Grădina Sf. Vineri, în prezent foarte mică, în jurul bisericii cu acelaş nume, peste drum de fosta primărie a Sectorului II Negru ; *Grădina Eliad* (fosta proprietate a scriitorului Heliade Rădulescu) în care, în fiecare an, se făcea o parte din bâlciul Moşilor. Era o grădină frumoasă, împodobită cu pomi seculari, unde, locuitorii mahalalelor dimprejur veneau să-şi petreacă sărbătorile, cu fripturi proaspete şi damigene cu vin natural. Propriu zis, nu întreaga grădină era la dispoziţia oaspeţilor ci numai o parte din ea, aceia care se află azi în spre fabrica Voina.

Grădina Tirului-german ; Grădina Oppler ; Grădina Luther ; cele două grădini numite *„Fierăstrăul" vechiu şi „Fierăstrăul" nou.* Grădinile *Lăptăria* şi *Vila regală* erau locuri de petrecere numai pentru cei cu stare materială foarte bună.

Grădina Raşca al cărei teren a fost cumpărat mai târziu de Ministerul Cultelor şi Instrucţiunii Publice pentru a clădi un local de muzeu şi bibliotecă centrală. S'a renunţat însă la acest plan şi s'a ridicat acolo, noul local al Universităţii (Facultatea de Litere şi Ştiinţe), iar prin mijlocul ei s'a deschis strada Edgar Quinet. La această grădină, unde se juca şi teatru de vară, nu se ducea decât lumea bună, iar multă vreme vizitatorii ei au fost încântaţi de acordurile violonistului Wiest.

Din cele scrise de Constantin Bacalbaşa [2)] numirea acestei grădini vine dela numele cehului Hirtscha care avea în acel loc birt şi grădină de vară dar bucureştenii nepronunţându-i bine numele, i-au zis Raşca şi Raşca a rămas până la desfiinţarea ei.

Grădina Zdrafcu (Zdravcu) pe bulevardul Elisabeta în apropierea podului Sf. Elefterie, pe partea dreaptă, mai în sus de actualul palat al Facultăţii de Drept.

A durat până în anul 1904 când a fost desfiinţată iar clădirile restaurantului dărâmate.

---

1) *„Gazeta Municipală"* din 26 Noembrie, 1939.

2) Const. Bacalbaşa, *Bucureştii de altă dată.* Bucureşti, 1935, ed. II.

Grădina Giagoga, pe locul unde se află azi Antrepozitele generale, renumită în căluşei, dulapuri şi hore ; *Grădina Laptev* pe locul fabricei de bere Bragadiru ; *Grădina Castrişoaia* (după numele unei rusoaice ce avea multe proprietăţi în Bucureşti) în cartierul Isvor în spatele fabricei de bere Opler, mai târziu Gib, cam pe locul unde se află astăzi strandul Bragadiru. Pe o parte din locul ei, probabil după numele altui proprietar, s'a făcut *Grădina Siştad* care a dăinuit până înainte de războiul cel mare.

dul Ef. Elefterie şi calea Plevnei, iar clădirea propriu zisă se afla pe această stradă din urmă, la No. 187, peste drum de strada Virgiliu.

Pe baza legii de expropriere pentru cauză de utilitate publică se încearcă înţelegerea cu Procopoaia, dar nu se izbuteşte. La un an după moartea ei însă, în 1893, terenul este expropriat şi dat Căilor ferate pentru a construi pe el o monumentală gară centrală care să îndestuleze toate nevoile Capitalei în plină desvoltare.

Mai târziu, renunţându-se la planul sus

Grădina Ateneului în 1908

Grădina Procopoaia, proprietatea bogatei văduve cu acest nume (Marghioala Procopie Canusis 1817-1892) fiica grecului Procopie Canusis şi a soţiei sale Dumitrula (Dumitra) născută româncă din famila Racuti care a dat la 1792 pe mitropolitul Nectarie al Ungrovlahiei [3]).

Această grădină cu copaci seculari şi o interesantă casă a Marghioalei Procopoaia (rămasă în amintirea părinţilor noştri) se afla situată între bulevardul Elisabeta, po-

amintit, iar locul fiind parcelat şi împărţit ofiţerilor se începe un proces între moştenitorii Procopoaiei şi alţi proprietari dimprejur cu Statul. Acest proces s'a judecat, după interes, atât la Bucureşti cât şi la Târgovişte şi s'a terminat în 1923 prin votarea unei legi speciale.

„In timpul ocupaţiei din 1917-1918, terenurile Procopoaei au fost transformate în grădini de zarzavat, stare în care au rămas până în anii trecuţi, când s'au început construcţiunile".

Astăzi pe o parte din el se află terenul de foot-ball al clubului Venus şi Cetatea Studenţilor.

---

3) Amelia Lărgeanu, *Casa şi moşia Procopoaiei.* (Gazeta Municipală din 14 Aprilie 1940).

Grădina Spirea pe dealul cu acelaş nume, pe locul căreia se află astăzi Şcoala Militară, Cazarma Regimentului 6 Mihai Viteazul şi o parte din cartierul străzilor înconjurătoare.

Grădina Stavri înfiinţată după Războiul de Neatârnare, dela 1877, pe strada Academiei, unde actualmente se află saloanele de dans şi petreceri „Liedertafel" foste în câteva rânduri şi teatru particular.

Această grădină era renumită pentru trupele franceze de comedie şi pentru orchestra condusă de Şipec fostul capelmaistru dela Curtea imperială rusă.

Grădina Union (pe str. Ştirbei Vodă numită mai târziu Ion Câmpineanu) unde se află astăzi Hotelul Simplon şi grădina restaurantului Viticola. In timpul verei grădina, era închiriată la trupe de cafeu-concert, iar într'o clădire din fund se afla instalat clubul coloniei elveţiene, unde atât ei cât şi invitaţii lor jucau popice până noaptea târziu. Poate, ca o amintire a acestui fapt, berăria de peste drum de Teatrul Naţional poartă numele de „Elveţia".

Grădina Slater unde se află azi Intrarea Nordului în grădina Cişmigiu şi aleea Carmen Sylva.

Grădina lui Scufa, după spusele colonelului *Popescu-Lumină* [4]) era situată pe Podul de Pământ (calea Plevnei) peste drum de cazarma regimentului de gardă călare (Excorta Regală), iar după Amelia Lărgeanu [5]), pe locul depoului de lemne al fabricei Lessel.

Grădina era proprietatea grecului Ioan Scufa cumpărată la începutul secolului al XIX-lea şi destul de renumită pe la 1817 atât pentru popor cât şi pentru boieri după cum spune Nicolae Filimon în romanul său „*Ciocoii vechi şi noui*" şi tot în această lucrare N. Filimon spune „că, grădina Scufa a fost cumpărată mai târziu de Câmpineanu".

„Când domnitorul Alexandru Ghica voia să dea străinilor o petrecere în grădina la care să aducă vestiţi lăutari ţigani cari puneau pe oaspeţi în uimire prin talentul lor, îi invita tot în grădina lui Scufa" [6]).

Grădina Giafer — numită aşa probabil după numele unui turc Giafer, — se găsea peste drum de biserica Sf. Constantin

4. Col. Popescu-Lumină, *Bucureştii din trecut şi de astăzi*, Bucureşti, 1935, p. 470.

5) „*Grădini de petrecere pe Podul de pământ*", în „Gazeta Municipală" din 12 Mai 1940.

6) Idem.

In această grădină „se găseau toate distracţiile timpului : era un fel de „Moşi". In grădină jucau Turcii pe frânghie de se minuna poporul şi tot aci se vedeau tot felul de măscărici între cari acei care jucau jocul Giamelei împrumutat tot dela Turci. Giamala era un fel de momâie cu două feţe care înfăţişa o femeie enorm de grasă, gătită şi împodobită cu cordele şi flori. Pe dinlăuntrul ei se introducea un om între cercurile care o susţineau. Momâia era săltată în sunetele muzicei".

Grădina cu cai era situată deoparte şi de alta a străzii, cu acelaşi nume, care se află cuprinsă între splaiul M. Kogălniceanu şi bulevardul Elisabeta.

In grădina aceasta se adunau altădată bucureştenii să vadă circul italianului Carol Serie şi felul cum dresa caii polonezul Dunski. Reprezentaţiile cu cai erau foarte interesante şi mult apreciate de locuitori, pentru care motiv, probabil, a căpătat şi grădina numele *Grădina cu cai*.

Grădina la şapte nuci în spatele clădirii şcoalei ortodoxe de fete din strada Principatele Unite. Pe vremuri i se mai spunea şi grădina de sub Mitropolie ; — din ea s'au desfăcut mai târziu, grădinile : Pariziana şi Luzana care au intrarea prin strada 11 Iunie, iar prin mijlocul marei grădini de altădată trece str. Căpitan Gh. Preoţescu fostă mai înainte Buerebista.

Grădina Oracici pe dealul Filaretului, numită mai târziu Trocadero, pe locul căreia s'a construit Muzeul Militar Naţional din Parcul Carol I. In ultima vreme fiind nevoie a se face oarecari săpături pe locul acela s'au desgropat o parte din zidurile de temelie ale vechei clădiri „*Trocadero*" despre care se spune că mai înainte vreme fusese locuinţa Mitropolitului Filaret.

Grădina Bellu mare şi renumită în petreceri, în afara oraşului, la capul podului Beilicului(calea Şerban Vodă) actualmente loc de îngropăciune, fiind cel mai mare şi mai frumos cimitir din ţară.

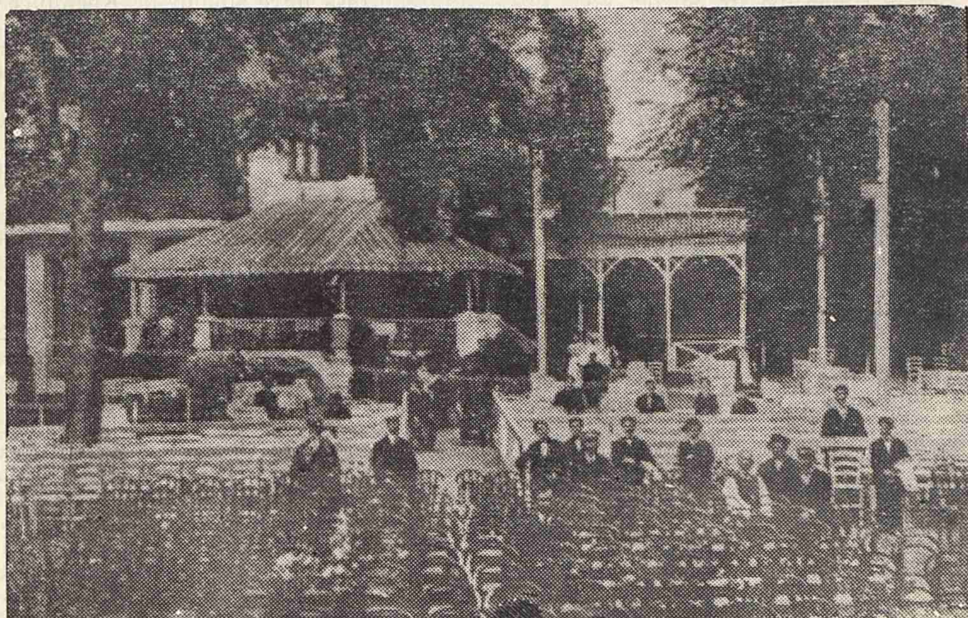
Grădina Belvedere, proprietatea renumitului boier Dinicu Golescu, foarte întinsă, pe locul unde se află astăzi spitalul militar Regina Elisabeta, Gara de Nord şi străzile dimprejur.

Grădina Gramont (numită aşa după numele vicontelui Louis Antoine de Gramont fost colonel în armata română şi aghiotant al domnitorilor : Alexandru Ghica, Gheorghe Bibescu şi Barbu Ştirbei) îşi avea centrul în mijlocul Rondului de pe bulevardul Maria şi ocupa şi o parte din locurile de mai târziu ale lui Vernescu, *Grădina 10 Mese*.

Grădina Puţu cu apă rece, amândouă pe locul unde se găsesc străzile cu acelaş nume.

Grădina Ivaşcu în apropiere de bariera Vergului ; *grădina Deşliului ; grădina Pană Breslea* în strada Polonă. In grădina Deşliului, a lui Pană Breslea şi a lui Giafer numită şi Grădina cu Cai, după cum am spus mai sus, în prima jumătate a secolului al XIX-lea, punctul de atracţie îl formau : Anton Pan, Chiosea-fiul şi Petrache Nănescu. Aceştia dădeau tonul chefurilor şi al veseliei ; ei începeau cei dintâi şi terminau ultimii şi tot ei erau aceia, iar alături de ea se aflau maidanurile întinse şi sterpe, pe care era sălăşluită din poruncă domnească, sărăcimea oraşului — calicii.

Grădina lui Marcu a existat până la jumătatea secolului al XIX-lea şi se afla situată lângă fostul mecet turcesc din mahalaua Popa-Nan ; *Grădina Gagel,* — mai târziu grădina Blanduziei pe str. Academiei unde se află azi Galeriile Blanduziei — foarte renumită, deoarece în timpul verei cânta orchestra şi se serveau crenwurşti calzi, iar aproape de miezul nopţii se aduceau cornuri calde [8]).

Grădina Oteteleşanu în 1912

şi în special Anton Pan, care vrând nevrând erau „diseurii" de atunci ai grădinelor de vară.

Pentru calităţile lui, Anton Pan era foarte preţuit de Grigore Ghica Vodă şi atunci când mergea la plimbare, mai ales noaptea, „îl ţinea în butcă (trăsură, caleaşcă) lângă el pentru a-i cânta cântece din lume" [7]).

Grădina Văraru (Vărarului) de pe Podul Calicilor (calea Rahovei) unde, înainte vreme, era Livedea Gospod adică livada domnească pe care păşteau caii domneşti,

Grădina Alcazar sau *Guenter* în dosul Pasagiului Român pe strada Câmpineanu ; *Grădina Oteteleşanu,* foarte renumită ca loc de adunare al scriitorilor şi artiştilor români, a existat până în anul 1931, când s'a clădit pe locul ei palatul Telefoanelor. In spatele acestui palat mai există şi azi o parte din ea, dar stearpă, văduvită de pomii seculari ce-i avea, — pe locul căreia, în timpul iernei, pe un lac artificial, se face patinaj şi au loc matchuri de hockey.

Grădina Ioanid fostă proprietatea librarului Ioanid, situată între strada Polonă

7) *Marele dicţionar geografic al României,* vol. I Bucureşti, 1898, p. 742.

8) C. Bacalbaşa, l. c. vol. I, p. 63.

şi Aurel Vlaicu. Astăzi numai o mică parte se mai păstrează din ea, fiindcă pe restul terenului s'au construit o serie de vile foarte frumoase formând un cartier select al oraşului. Este cea mai liniştită grădină şi odată cu venirea serei intră cu totul în adormire. Ziua este loc de adunare al bonelor şi copiilor selectului cartier.

Grădina Icoanei, mult mai mare decât cea de astăzi, situată peste drum de grădina Ioanid şi cuprinsă între străzile : Al. Xenopol, str. Gh. Chiţu şi str. I. L. Carageale. Până acum câţi-va ani era împrejmuită cu un gard mic, destul de stricat, actualmente însă, e schimbat cu unul nou din beton, — destul de frumos. Pe locul ei, cu o sută de ani în urmă, a existat un fel de baltă şi teren rovinos pricinuit de apa unui mic râuşor.

Grădina cu Tei, una dintre cele mai mari şi mai frumoase grădini, unde, în timpul verei, vizitatorul era îmbătat de parfumul florilor de tei. Locul atâtor vestite chiolhanuri bucureştene care se terminau, mai totdeauna, cu câte o baie în lacul Tei, de altfel foarte periculos pentru toţi acei care nu ştiau să înnoate, şi chiar pentru cei care înnotau foarte bine, fiindcă avea „vârtejuri" de apă, adică gropi cari trăgeau pe cei neştiutori la fund. Nenorocirile se ţineau lanţ şi aproape în fiecare zi era câte un caz, dar lumea nu se speria, fiindcă întotdeauna grădina era plină cu amatori de iarbă verde, parfum de tei şi apă răcoritoare.

Bucureştii însă, în afară de alte grădini mai mari, de care ne vom ocupa mai jos, este înconjurat de mici *„staţiuni"* care reprezintă un refugiu de odihnă şi loc de distracţie pentru orăşeni. Astfel, Băneasa, Otopeni, Pantelimon, Mogoşoaia, Cernica, Parcul Pustnicul, Pasărea şi Snagov. Acesta din urmă are o pădure seculară, ultima rămăşiţă din Codrul Vlăsiei, şi un lac foarte întins şi plin cu peşti, din care, în restaurantul din marginea lui se prepară o minunată saramură.

GRĂDINA CIȘMIGIU

Dintre grădinile existente azi amintesc „Cișmigiul" o adevărată bijuterie a Capitalei. Ea este cea mai veche și mai frumoasă grădină publică a Bucureștilor. Așezată în centrul orașului și mai ales în centrul de populație, grădina Cișmigiu atrage pe fiecare zi mii de persoane.

Această grădină cu o suprafață de peste 14 hectare este înconjurată de două importante artere de circulație : Bulevardul Elisabeta și str. Schitu Măgureanu ; — în partea de răsărit se află fostul local al Operei Române și Ministerul Apărării Naționale, iar la miază-zi, liceul Lazăr. Este amenajată în genul parcurilor englezești și are mai multe intrări și anume : prin bulevardul Elisabeta, prin. str. Schitu Măgureanu, prin str. Știrbei Vodă, Intrarea Nordului, Piața Valter Mărăcineanu, str. Dr. Marcovici și str. Zalomit.

Istoricul acestei grădini e următorul : la 10 Octombrie 1779, Alexandru Ipsilanti, domnul Munteniei, pentru a avea o bună apă de băut, a dat poruncă să se construiască două cișmele în București. Prima cișmea s'a făcut pe locul unde e astăzi grădina înspre partea ei din str. Știrbei Vodă și în dosul acestei cișmele și-a construit locuința Dumitru Suilgi-Bașa, șeful lucrărilor, numit marele Cișmigiu (cuvânt de origine turcească, mai mare peste cișmele), ce era însărcinat cu supravegherea curgerei și scurgerei apelor. Când se vorbea de aceste locuri se obișnuia să se spună titlul funcționarului, de unde grădina a căpătat numele de Cișmigiu.

La începutul secolului trecut Cișmigiul era cunoscut și sub numele de grădina și balta lui Dura negutătorul și avea o întindere mult mai mare ca în ziua de azi. De multe ori în timpul inundațiilor, când Dâmbovița se revărsa, apa din Cișmigiu ajungea până la zidurile mânăstirii Sărindar care se afla pe locul unde e astăzi Cercul Militar.

O descriere a grădinei pentru vremea aceia, e următoarea : „In mijlocul orașului se afla o baltă mocirloasă, cu izvoare subterane care nu secau niciodată. Trestie și papură creștea în ea și servea de adăpost rațelor sălbatece. Pentru înlesnirea circulației, dela o parte la cealaltă a bălții, erau construite niște podiște de scânduri, prinse pe taraci bătuți în lac. O astfel de baltă era un focar de infecție în mijlocul orașului și domnitorul Bibescu numi o comisiune pentru exproprierea locurilor ce erau în jurul acestei bălți, precum și pentru secarea ei. Comisiunea, în lucrările ei, a dovedit că balta, cu locurile ce o înconjoară, e loc domnesc, afară de locul numit Fântâna-Boului, care aparținea bisericii Sărindar".

Incă dela 1830, generalul Paul Kiseleff a dat dispozițiuni baronului Boroczin să sece balta și să transforme terenul într'o frumoasă grădină publică. Modificarea însă a suferit amânări, din cauza evenimentelor, totuși, s'a continuat mai târziu pe vremea domnitorilor Gheorghe Bibescu și Barbu Știrbei. Sub domnia acestuia din urmă s'a amenajat un adevărat parc occidental lăsându-se însă și câteva din plantațiile vechi, sălbatice, care aduceau o umbră binefăcătoare în zilele călduroase de vară.

In timpul domniei lui Gheorghe Bibescu, la 1847, a fost chemat dela Berlin, grădinarul peisagist Wilhelm Mayer, originar din Ostdorf, și însărcinat cu alcătuirea planului de înfrumusețare și îngrijire a tuturor grădinilor — și în câțiva ani, terenul mocirlos a fost transformat într'o frumoasă grădină.

Acest horticultor german a fost acela care „a întreprins aci o luptă pe viață și pe moarte cu mlaștinile cărora natura le-a hărăzit să producă numai molime și noroiu".

Wilhelm Mayer, om priceput și de mare ispravă, a avut însă nenorocul să se prăpădească prea de timpuriu, în 1853, când a fost trimis să pavoazeze localitatea Tur-

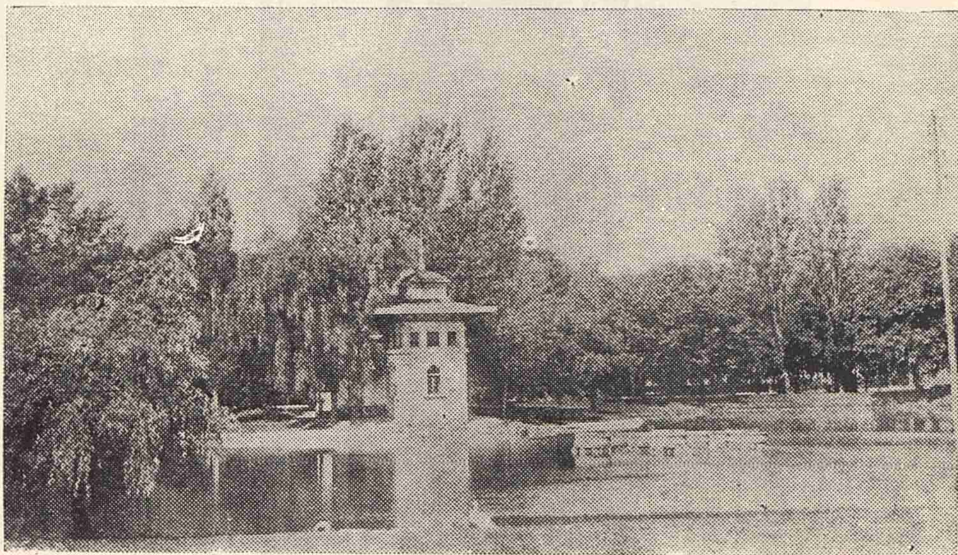

VEDERE DIN GRADINA CIŞMIGIU IN 1856

(Se observă, începând din stânga, următoarele: biserica Luterană. mai în fund în dreapta, biserica Albă; biserica evanghelică; biserica Stejarului; Palatul lui Constantin Ghica (Opera); biserica Brezoianu; în dreapta de tot, Palatul Teatrului Național de curând construit).

nu-Roşu unde trebuia să vină în vizită împăratul Francisc Iosif I. Acolo, în urma muncii depuse, s'a îmbolnăvit şi a murit, dar a fost adus la Bucureşti şi înmormântat, în cimitirul bisericii evanghelice, nu departe de grădina Cişmigiu care i-a fost atât de dragă şi căreia îi sacrificase ultimii ani ai vieţii sale.

După cum am văzut mai sus, iniţiativa de a transforma acest teren insalubru şi băltoacă plină de ţânţari şi dătătoare de boli într'o grădină publică, frumoasă, occi-

Grădina Cişmigiu în 1890

dentală, — a avut-o domnitorul Gheorghe Bibescu, dar acesta n'a putut s'o desăvârşească din cauza evenimentelor politice, fiind obligat să abdice.

In timpul domniei lui, în Septemvrie 1847, se aduce la cunoştinţa tuturor acelora care produc diferite stricăciuni grădinii publice (Cişmigiului) şi în special stricarea fântânilor ţâşnitoare de apă sau aruncarea cu pietre în bazin, şi altele de felul acesta, că vor fi aspru pedepsiţi. Astfel „oricine se va dovedi pe viitor împotrivă următor şi pricinuitor de cea mai mică smintire sau stricăciune, va cădea în straşnică învinovăţire şi osândă potrivită cu fapta ce va săvârşi" 1).

După abdicarea lui Gheorghe Bibescu vine la tronul ţării Barbu Ştirbei fostul ministru de interne. Acesta hotărăşte ca mai întâi să se sape un heleşteu pe o suprafaţă de peste un hectar, iar mai apoi să se facă un canal, cam de doi kilometri lungime, legat cu Dâmbovița, destinat pentru împrospătarea apei din lac. La aceste lucrări însuşi domnitorul consacră câte două ore pe zi, pentru a supraveghea şi da directivele necesare.

După săparea heleşteului şi canalului de legătură cu Dâmbovița, s'a început facerea drumurilor adică a aleelor. Toate lucrările s'au făcut prin licitaţie publică şi atunci când preţurile erau prea ridicate şi nu conveneau, licitaţiile se repetau.

Anul cel mai important pentru transformarea grădinii a fost 1852. Atunci i s'a făcut, pentru prima dată, şi împrejmuirea cu uluci „ca să se poată regularisi şi pune veghitalile (plantaţiile) la locurile cuvenite". Pentru facerea gardului şi a două porţi a trebuit următorul material: 600 scânduri de rând de un stânjen şi jumătate lungime, 5300 cuie de leţuri, 14 ocale piroane, 8 bucăţi lemne de stejar, 64 scânduri de rând, 8 balamale şi două verigi de închis 2).

1) „*Vestitorul Românesc*" — 1847, p. 291.

2) „*Vestitorul Românesc*" — 1852 — p. 21, 158.

Şi cu toate că nu erau terminate întru totul lucrările de amenajare, panorama lui Horovitz, sosită dela Viena, s'a instalat în grădina Cişmigiu. In acea panoramă se puteau vedea cele mai frumoase capitale ale Europei, precum şi cele mai minunate întâmplări din lume. „Asemenea panoramă nu s'a văzut în Capitala noastră ; — oamenii fac voiajuri în Europa şi cheltuesc însemnate sume de bani ca să vază capitale mari şi oraşe. Acum cu un baghetel (sumă foar.e mică) poate în două trei rânduri să le vază pe toate ca să-şi poată face o idee şi să-şi închipuiască că a făcut un voiaj în Europa [3]).

Ziarul „*Vestitorul Românesc*" semi-oficialul de atunci, în 14 Iunie 1852, face următoarea înştiinţare : „Socotim de a noastră datorie a face cunoscut domnilor abonaţi că expoziţia Horoviceştii pleorame din grădina Cişmigiu va ţine numai până la sfârşitul acestii săptămâni ; după care, tablourile ce figurează astăzi se vor schimba şi se vor expune altele ce înfăţişează deosebite întâmplări. Nu cunoaştem încă programa expoziţiei de al doilea, — aceasta dintâiu însă e aşa de bogată şi interesantă că putem zice cu încredinţare că acei ce nu au văzut-o şi nu se vor grăbi a merge de a o vedea, vor pierde una din cele mai mari mulţumiri şi desfătări ale vieţii" 4).

Chiar în acest timp, fiind aglomeraţie mare în grădină şi unii oameni în vârstă sau suferinzi având nevoie de odihnă, se hotărăşte facerea a o sută de „canapele" (laviţe) fără rezemătoare şi lungi de un stânjen. Toate au fost făcute din lemn de stejar, legate solid în şuruburi şi piuliţe şi vopsite de trei ori cu ulei bine fiert 5).

De toate licitaţiile şi lucrările de înfrumuseţare se ocupa şeful grădinii, horticultorul german Wilhelm Mayer. Şi cred, că, tot după sugestiile lui, Departamentul din Năuntru (Ministerul de Interne) hotărăşte pentru curăţenia şi „mulţumirea preumblătorilor" desfiinţarea tuturor portiţelor dela casele particulare care dădeau în Cişmigiu cât şi a cârciumilor dimprejur.

„Unii din domnii proprietari învecinaţi au început a deschide porţile şi cu aceasta poate să pricinuiască necurăţenie prin murdalâcurile ce ar lepăda într'ânsa, precum şi alte necuviinţi vătămătoare înfrumuseţării ei şi spre depărtarea unor asemenea necuviinţe ce ar putea rezulta din asemenea portiţe cu intrare şi ieşire deadreptul în zisa grădină, precum şi din înfiinţarea de cârciumi împrejurul ei, Măria Sa prea înaltul nostru Domn, precum se comunică prin adresa cinstitului secretariat al Statului cu No. 3935 a binevoit a aproba părerea dată şi a porunci de a nu se deschide uşi de intrare în grădina Cişmigiu de către nici un proprietar învecinat, precum şi nici a face cineva din aceşti proprietari cârciumă, în toată cuprinderea dimprejurul grădinei" 6).

Ca o dovadă de ordinea şi seriozitatea pe care oficialitatea căuta s'o dea acestei grădini, reproduc următoarele dispoziţii ale departamentului din Năuntru (Ministerului de Interne). — „Preumblarea în grădină este slobodă tuturor pe drumurile şi locurile destinate pentru aceasta, dela răsăritul soarelui până la 10 ceasuri seara şi în nopţi de (cu) lună până la 12 ceasuri, însă spre a fi ferită grădina de orice vătămare şi necuviinţă se pun regulele următoare care să fie respectate de toţi deobşte, fără cea mai mică osebire :

1. Cu trăsura sau călare nimeni nu este slobod să intre, proprindu-se (oprindu-se) acestea la locurile hotărîte pentru acest sfârşit.

2. Vânzătorii de deosebite lucruri de mâncare şi orice alte, vor sta afară din raionul grădinii.

3. Dobitoace, precum câini şi alte, sunt poprite cu totul de a intra în grădină; prin urmare orice asemena vite se va (vor) prinde în grădină, se va supune proprietarul la *starf* şi la despăgubirea oricăreia stricăciuni s'ar dovedi că-i va fi pricinuit ; iar porcii la întâmplare de a să prinde, fiind pricinuitori de mare stricăciune, se vor ucide îndată.

4. Nimeni nu este slobod a călca pe iarbă sau pe oricare altă plantaţie, precum nici a rupe ceva din grădină oricât de neînsemnat.

5. La preumblarea cu luntrele pe basin se va păzi ca nimeni să nu îmbarce şi debarce în alte locuri, decât la punturile hotărîte spre acest sfârşit ; — este poprit către aceasta tuturor celor ce se preumblă cu luntrile a exersa şi întreprinde lucruri necuviincioase şi periculoase.

6. Vânarea peştelui din bazin este poprită cu desăvârşire.

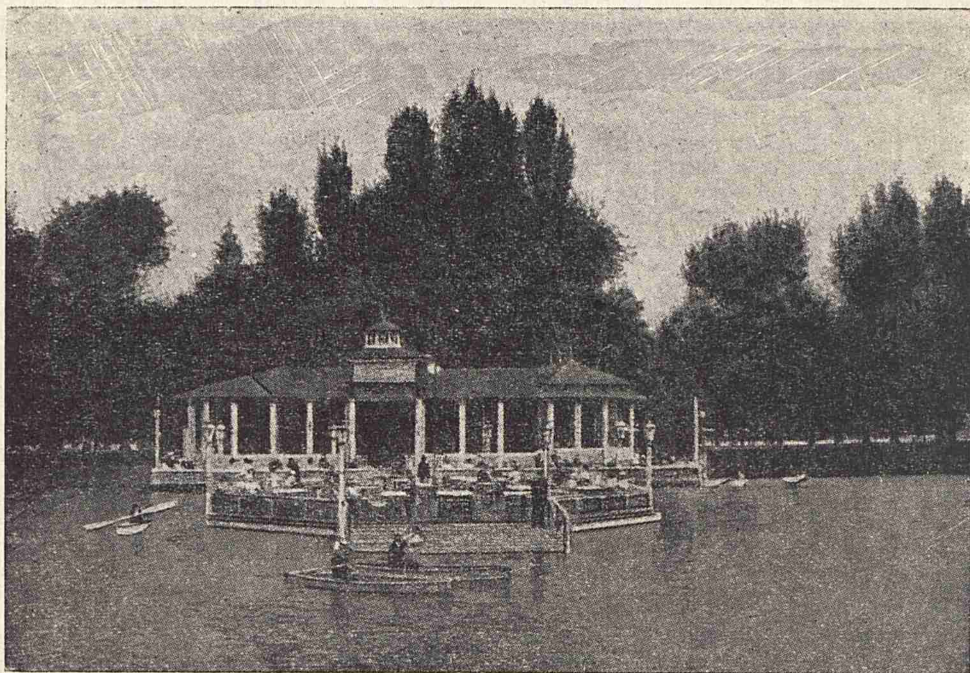
7. Pasnicii grădinii ca orânduiţi pentru a observa îndeplinirea exact a acestor reguli vor fi consideraţi în operaţiile pazii şi celelalte, la întâmplare când ar vedea exersându-se vreo neorânduială din par-

3) Idem, p. 170-171.
4) Idem — p. 186.
5) Idem, p. 189.
6) Idem, p. 285.

tea vericărui preumblător prin grădină" 7). Această dispoziţie din Septembrie 1852 este iscălită din partea ministerului de directorul D. Ioanid.

Mai târziu cu o lună, în Octombrie 1852, Departamentul din Năuntru aduce la cunoştinţă „tuturor celor ce se preumblă prin grădina Cişmigiu şi alte asemenea locuri publice" — pe care statul le-a înfiinţat „pentru mulţumitoarea petrecere a publicului, încântate şi prin muzica miliţiei pământene, iar uneori şi de lăutari, că nu pot fi primitoare de a se exersa într'ânsele cea mai mică neorânduială şi necuviinţă tulburătoare scopului de liniştită petrecere a adunării (publicului) aflate în acele grădini, precum spre exemplu, sgomotoase aplaude (aplauze) şi bisuri (bisări) repetate muzicilor cu un ton şi maniere foarte inconvenabile ; — pentru acest sfârşit dar, se publică printr'aceasta că, pe viitor, în nişte asemenea locuri de adunare, nu va mai fi tolerată, această urmare, mărginindu-se oricare d'a mai mai îndrăsni să aplaude şi să bisuiască muzicilor, căci în caz d'a mai urma cineva împotriva aceştii hotărîtoare dispoziţii, unul ca acela în minut (imediat) se va îndepărta din acel loc, ca o persoană ce n'a ştiut să respecteze orânduiala întocmită şi aşezată de stăpânire, făcând a se prileji nepaza armoniei cerute spre mulţumirea adunării publicului adunat la un asemenea loc" 8).

Despre grădina Cişmigiu avem informaţii interesante în lucrarea lui W. Derblich 9) fost ofiţer al armatei austriace de ocupaţie în Principate, în anii 1854-1856.

Grădina Cişmigiu: Monte Carlo, în 1920

La început, după ce face o ironie că o parte a lacului din grădina Cişmigiu a secat, fiindcă pantofarii dimprejur au aruncat resturile meseriei lor înăuntru, W. Derblich spune că această grădină „este

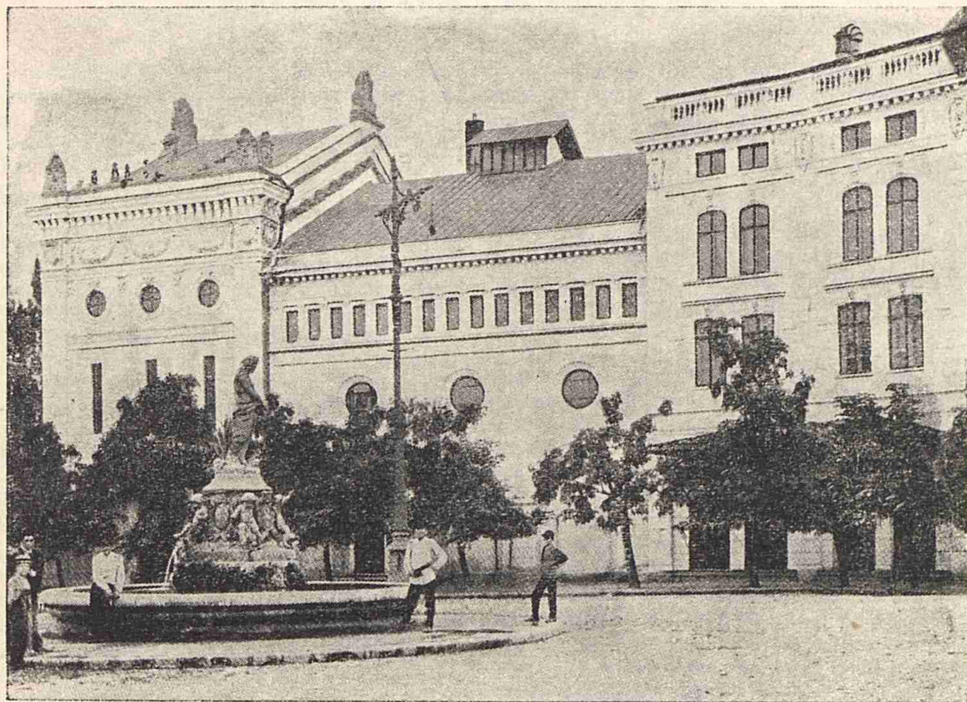
7) Idem, p. 297.

8) Idem, p. 317.

9) W. Derblich, *Land und Leute der Moldau und Walachei,* Praga, 1859.

locul vesel de adunare al tuturor plimbătorilor, punctul de unire al iubitorilor de viață, de toate stările și singurul loc unde se uită că te găsești în Muntenia, ci te crezi transportat aevea într'un elegant loc de distracție al unui stat civilizat" 10).

In vremea aceia se găsea la intrarea principală a grădinii (unde actualmente se află piața Valter Mărăcineanu) o frumoasă și modernă clădire a lui Constantin Ghica, care, mult mai târziu, a devenit

Teatrul Liric unde juca compania Grigoriu în 1914 și **piața Valter Mărăcineanu** unde era intrarea principală în Grădina Cișmigiu, înainte de deschiderea Bulevardului Elisabeta

Teatrul Liric, iar mai apoi Opera Română ; alături cu această construcție, pe locul unde astăzi e teren viran, a fost până la 1894, Tribunalul.

Intrarea principală, amintită mai sus, s'a făcut prin exproprierea locului răposatului Ioan Caribolu, dar fiind prea mare, o parte din el s'a parcelat și vândut la licitație. 11).

In dreapta palatului lui Constantin Ghica se afla hotelul *Bellevue* cu renumita-i cofetărie, unde, în tot timpul anului și în special vara, era foarte mare îmbulzeală. Dar chiar în grădină se găseau mai multe pavilioane unde se serveau „cele mai diferite produse răcoritoare orientale":.

Și tot Derblich ne spune că „dacă ne uităm mai bine în grădină observăm că este întreținută mereu — lucru foarte rar aci — într'o stare de curățenie exemplară, și că, chiar în timpurile cele mai rele poți să te plimbi cu picioarele uscate. Regulele horticulturei frumoase au fost executate aci într'un mod ingenios și orice gen de frumos, care poate oferi o întocmire artistică, cu gust, are aci reprezentanții săi. Pajiști și straturi de flori, coline și câmpii. lacuri și insule, grote, tufișe și alee sunt unite într'o variație grațioasă. Iarna se adună tinerimea bucureșteană pe lac ca să învețe arta nobilă a patinajului. Primăvara, vara și toamna, grădina geme, din zori de zi până noaptea târziu, de plimbători care ascultă sunetele muzicii militare sau

10) George Potra, *Bucureștii la mijlocul secolului XIX*. București, 1941, p. *10*.

11) *„Vestitorul Românesc"* pe 1852, p. 346.

ale lăutarilor, ba chiar şi sunetele fermecătoare de *sirene*" 12).

Lucrările de înfrumuseţarea grădinii au fost terminate în 1854 când s'a şi inaugurat în mod oficial. De atunci şi până la Războiul de Intregirea Neamului grădina Cişmigiu a servit ca loc unde se dădeau tot felul de reprezentaţii, în aer liber, cu scop cultural şi în special pentru procurarea de fonduri necesare ajutorării celor nevoiaşi şi mai cu seamă a sinistraţilor de pe urma incendiilor şi inundaţiilor care pe acea vreme, erau destul de dese.

Actualmente grădina Cişmigiu are un lac minunat cu o fântână arteziană care, în timpul nopţii, este luminată de becuri în diferite culori, ceea ce-i dă un aspect minunat.

12) George Potra, l. c., p. 10.

ȘOSEAUA KISELEF

Cu toate că se numește „Șosea" ea este un adevărat parc și unul dintre cele mai mari, care, în ultima vreme, se află înglobat în Parcul Național despre care vom vorbi mai jos.

Șoseaua Kiselef este situată la nordul orașului și formează începutul șoselei București - Brașov. Ea a fost croită pe vremea ocupației rusești, când, în Principatele noastre se afla ca guvernator generalul Paul Kiselef (a trăit între 1788-1872).

Pentru meritele lui excepționale, Divanul Ad-Hoc l-a naturalizat și i-a acordat cea mai mare cinste, iar administrația orașului a dat acestei artere de circulație și plimbare, cea mai importantă de pe acea vreme, după Podul Mogoșoaei, numele de șoseau Kiselef. Numele, după cum vedem, i-a rămas acelaș și astăzi, cu toate că au trecut mai bine de o sută de ani de atunci și puține străzi din București, pot să se mândrească cu o astfel de vechime.

Se spune că, pe la începutul secolului trecut se găsea la capul Podului Mogoșoaei o moară de vânt pe care, mai târziu, generalul Paul Kiselef a trebuit s'o dărâme pentru a trasa planul șoselei ; — de asemenea că a trebuit să se taie o bună parte din pădurea care acoperea acele locuri. Astfel, din pădurea și drumul de țară care-o despărțea, s'a făcut în scurtă vreme un loc de preumblare al bucureștenilor, atât al boierilor cât și al burghezilor și chiar al celor nevoiași.

„Șoseaua" a fost în continuă primenire și prefacere și, pentru acest motiv, fiecare domnitor, ministru de interne sau primar al orașului și-au făcut un punct de onoare înfrumusețând-o cu ceva. Astfel, pe vremea lui Bibescu Vodă, în Martie 1846, se hotărăște pentru cealaltă lună ținerea unei licitații pentru a se clădi un bufet în „grădina publică dela șoseaua Kiselef". Acest bufet trebuia clădit după anumite planuri date, dar cu cheltuiala antreprenorului care avea voie să-l stăpânească „pe un curs de ani, cât se va face învoiala, și a se folosi din venitul lui'" 1).

In același an domnitorul se gândește să ofere Capitalei o serie de fântâni care erau alimentate prin țevile unei mașini cu aburi ce scotea apa din Dâmbovița și filtrând-o, o făcea bună de băut.

Lucrarea propriu zisă s'a început imediat, iar ceremonia punerii temelii s'a făcut într'un cadru măreț la care au luat parte Domnul și Doamna și toată oficialitatea. Slujba religioasă a fost oficiată de arhiereul Nifon Cozianul, vicarul Mitropoliei, inconjurat de arhimandritul Visarion eclesiarhul Curții și de mulți preoți, diaconi și cântăreți domnești. „Când s'au cântat *troparul* botezului artileria a slobozit după dealul Cazarmii (Dealul Spirii) vreo câteva salve de tunuri" 2)

După terminarea slujbei s'a pus la temelie într'o piatră scobită un document 3) și o medalie 4), iar după aceia Măriile Lor

---

1) *„Vestitorul Românesc"* pe 1846, p. 105.

2) Idem, p. 173.

3) Idem, p. 177. *Textul documentului :*

„In zilele și prin stăruirea prea înălțatului domn Gheorghie Dimitrie Bibescu s'au clădit fântânele în orașul Bucureștilor cu mașine cu abur, aflându-se șef al departamentului din Năuntru d-lui Vornicu Barbu Știrbei și director al lucrărilor inginerul idrotect Ioan Marsilion.

Piatra de temelie s'au pus de către înălțimea sa împreună cu măria sa Doamna Maria, în anul Mântuirii 1846 Mai și al patrulea an al domniei sale, față fiind și miniștri statului".

4) Idem, p. 177. *Inscripția medaliei :*

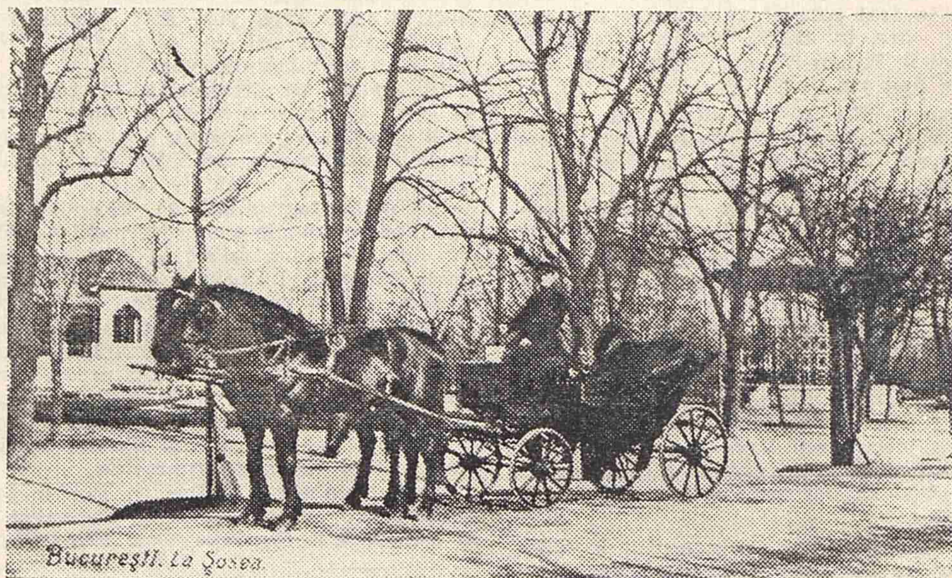
„Fântânele s'au clădit în orașul București la anul 1846 în vremea domnirii prea înălțatului Domn Gheorghie D. Bibescu".

„încingându-se cu fote de mătase au pus câte o cărămidă cu var, precum şi toţi d-nii miniştri, după care au urmat a zidi meşterii.

Bucuria ce domnea în toate feţele la această împrejurare era cu atât mai mare şi mai plăcută cu cât această întreprindere colosală va aduce şi folos însemnat sănătăţii locuitorilor Capitalei şi podoabă oraşului. De aceia şi mulţime de persoane de toate treptele s'au grăbit a veni la această ţeremonie, ca (şi) cum ar fi dorit a fi însele ctitori prin aflarea de faţă şi prin urările ce făcea".

împodobit jur împrejur cu bandiere naţionale legate între dânsele prin cele mai frumoase ghirlande. Dela capul şoselei până la acest rond, oştirea sta (în)şiruită pe amândouă laturile, având în frunte-i bandele naţionale. In partea dreaptă a grădinii s'a improvizat un lac sălbatec, purtând în sânu-i stânci şi înconjurat de mese de pietre aşezate după închipuirea unei naturi fioroase.

Peste 70.000 suflete se îndesa(u) prin alee ca să vază cu ochii şi să pipăe cu mâinile asvârlirea apei Dâmboviţei la o depărtare de 600 stânjeni şi la o înălţime

Trăsura muscalului în faţa „Bufetului" dela Şosea — 1900 —

In ceea ce priveşte fântânile au fost făcute întâi cele de pe Podul Mogoşoaei şi numai mai târziu acelea dela Şoseaua Kiselef. Acestea din urmă au fost inaugurate şi sfinţite 5) la 21 Septemvrie 1847, iar pentru a da o oglindă fidelă a acelui moment, reproduc, din ziarele timpului, cele de mai jos :

„Incântătoarea frumuseţe a grădinii Kiselef este cunoscută. Ca să se facă solenitatea (solemnitatea) mai plăcută, în partea stângă a bazinului celui mare s'au înălţat ca prin farmec trei pavilioane îmbrăcate cu culorile naţionale şi cu ghirlande de flori alese. Rondul cel mare era

de 25 stânjeni din surfaţa ei. In pavilionul cel din mijloc se adunaseră în toată uniforma (uniforma de gală) excelenţele lor. d. d. consuli, d. d. miniştri şi toată boerimea. Măriile lor prea înălţaţii noştri Domn şi Doamnă pornind la un ceas de la palat în caretă (trăsura) de paradă, însoţiţi de ştabul domnesc şi ostăşesc, de un divizion de cavalerie, precum şi de urările numerosului norod, au sosit la un ceas şi jumătate şi s'au coborât la pavilionul cel mare.

Făcându-se îndată ţeremonia sfinţirii apelor, cum a venit la cântarea botezului, tunurile au salutat-o cu salve necontenite. Atunci din ţevile fântânelor şi a celor trei basenuri au început a se asvârli şiroaie

5) *„Vestitorul Românesc"* pe 1847, p. 296.

de apă, care căzând iarăşi în basinuri şi şerpuind pe sub pământ, eşia cu urlet dintr'o gură râpoasă şi cădea pe o stâncă a lacului, spărgându-se în valuri spumoase.

Norodul cuprins de bucurie şi de mirare, a năvălit cu strigări de ura a bea apă, socotind-o ca sfântă" 6).

Cu această ocazie Maghistratul (primarul oraşului) .I Oteteleşanu a rostit o cuvântare 7) la care a răspuns Domnitorul 8). Apoi, Gheorghe Bibescu a adus mulţumiri marelui ban Barbu Ştirbei, marelui ban şi întâiului boier Gheorghe Filipescu şi marelui vornic A. Vilara „pentru râvna cu care au conlucrat la săvârşirea acestii mari trebuinţe" — precum şi la toţi ceilalţi colaboratori.

„După săvârşirea ţeremonii, Măriile Lor s'au preumblat în grădină însoţiţi de d-nii consuli, de boierime şi de tot norodul; apoi s'au întors la palat cu aceiaşi pompă şi urmaţi de binecuvântările obştii orăşanilor.

Seara, toată curtea zidirei unde se află maşina, a fost iluminată şi bandiere naţionale fâlfâiau pe casă precum şi împrejurul curţii" 9).

---

6) Idem, p. 297.
7) Idem p. 297.
8) *„Vestitorul Românesc"* pe 1847, pp. 298-299.
9) *„Vestitorul Românesc"* pe 1847, p. 298.

Prea Inăltate Doamne,

Cât de norocit (norocos) şi mândru se simte norodul Mării Voastre, când vă vede cu acel geniu ager, cu acea voinţă şi activitate nesăţioasă deschizând colo pe stâncile de piatră ale Câinenilor şi ale Buceciului (Bucegilor) şosele vrednice de anticii romani; dincolo un pod a cărui braţe şi picere (sic) uriaşe apasă şi stăvilesc nesupusele până acum valuri ale măreţului Olt; pe la mai multe locuri drumuri temeinice şerpuind prin frumoasele câmpii ale acestii ţări, dând călătorilor uşurinţă, comerţului înlesnire, industriei un început plin de nădejdi, şi astăzi aici în oraşul nostru râuri de ape, care dau populaţiei lui o nouă existenţă după o lipsă de atâţia ani!

De a vă mulţumi pentru atâtea mari faceri de bine, este greu, Prea-Inălţate Doamne, într'alt chip, decât rugându-vă să aruncaţi ochii împrejurul Măriei Voastre şi să vedeţi pe aceste chipuri, în aceste priviri, simţirile cele vii care mişcă pe toţi, lacrămile de plăcere şi veselia inimii, prinosul sufletesc a noroadelor către stăpânitorii cei buni.

Maghistratul oraşului, organul acestii populaţii care stă aci, se simte fericit de a fi însărcinat a vă arăta sentimentele lor de recunoştinţă, de dragoste, pentru acele dovezi de înalta Mării Voastre bunăvoinţă, de părinteasca către dânsa aplecare, de acea fierbinte stăruinţă care nu încetaţi de a-i arăta de câte ori se atinge de binele, de folosul şi de odihna obştii.

Fericit sunteţi negreşit în adâncul tăcerii nopţilor, după ostenelile obositoare ale zilei, tot vă gândiţi la câte aţi făcut pentru înaintarea şi fericirea patrii noastre când formaţi proectele întreprinderilor măreţe care nasc în generoasele meditaţii ale Mării Voastre; acele întreprinderi cari vor trece din veac în veac, vor sta ca un model viu celor ce vor urma Mării Voastre, dovedind şi celor ce sunt a veni după noi în vremile viitoare, cugetul, stăruinţa şi faptele unui mare bărbat, de numele căruia sunt legate cele dintâiu suvenire ale giganticelor pasuri ce au făcut neamul nostru în cinci ani pe drumul civilizaţiei.

Cinste, laudă nemuritoare în veci Mării Voastre, şi nouă dea-ne Domnul norocul de a vă vedea ani îndelungaţi în mijlocul nostru, cârmuind bunii Domnii Voastre Rumâni, tot cu acea inimă părintească şi curată, tot cu acea caldă sârguinţă pentru binele lor şi cu slava ce merită asemenea fapte. Iar strălucitei Mării Voastre consoartă, prea graţioasei Doamne, ani mulţi şi fericiţi, ca să arunce în toate momentele flori şi zâmbiri pe calea vieţii Mării Voastre".

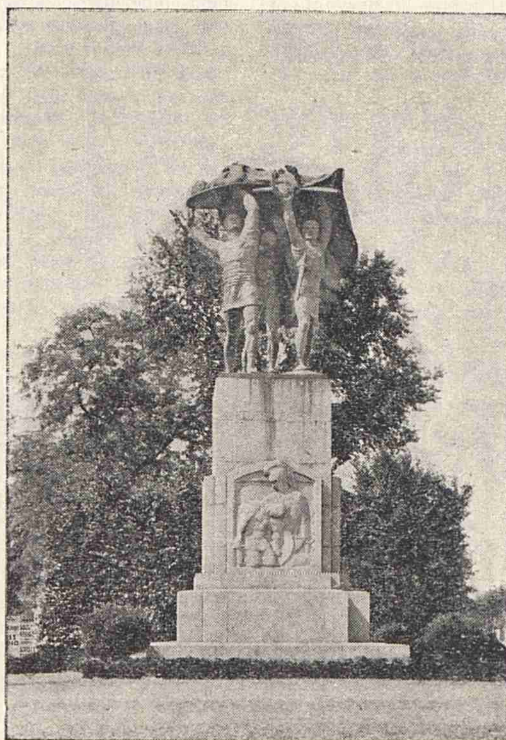
La această cuvântare a primarului oraşului, domnitorul Gheorghe Bibescu a răspuns următoarele:

Domnilor,

„Vă mulţumesc din adâncul inimii, în numele meu şi în numele M. Sale Doamnei, pentru sentimentele ce Ne înfăţişaţi din partea bunilor Noştri orăşani. Luăm amândoi parte, cu cea mai vie mişcare, la obşteasca bucurie ce vedem pe faţa numerosului norod ce Ne înconjoară. Sărbarea de astăzi, pe lângă prilejul întâmpinării unei trebuinţe ce se socotea mai mare a oraşului Nostru, este totdeodată şi un prinos de recunoştinţă către acel bărbat însemnat al căruia nume poartă locul unde Ne aflăm adunaţi. Semnele de recunoştinţă din partea unui norod către făcătorii săi de bine sunt măsura morali-

tății lui și cinstesc deopotrivă pe cei ce le dau, ca și pe aceia către care se dau.

Grădina aceasta precum și fântânele a cărora înființare se nădăjduia atât mai puțin, cu cât a lor lipsă era mai simțitoare, s'au început cu sumele orânduite pentru ridicarea unui monument hotărât a consfinți vecinica pomenire a facerilor de bine pe care contele Kiselef îndeplinind generoasele cugetări ale unei înalte voințe, a revărsat în această țară. Dorința sa și mai arzătoare dorințele și urările pentru fericirea prea iubitei noastre patrii, și gândul fără a se odihni pe cele puține ce s'au săvârșit, se apasă totdeauna pe cele multe ce rămân a se săvârși, măsurând cu întristare nemărginirea trebuințelor și micșorimea mijloacelor. Momentele de mângâere sunt acelea când văz, precum aici, precum la Olt în trecutele zile, semnele de viață și de viitorime ce dă din zi în zi mai mult o nație care, pentru

Monumentul corpului didactic situat între Ministerul de Externe și Muzeul de Științe Naturale

a fost ca acel monument să nu fie decât o nouă facere de bine prin întâmpinarea uneia din multele trebuințe ale acestui oraș.

Da, Domnilor; întru a sa nemărginită milă a binevoit providența a ierta ca pe lângă obositoarele osteneli și necontenitele griji ce înconjoară poziția la care m'a ridicat, să fie și unele momente de mângâiere și de fericire. Nu sunt însă acelea când mă aflu, precum ziceți, singur cu cugetul meu în tăcerea nopții, căci atunci în adâncul sufletului se deșteaptă mai vii multele sale pătimiri se socotea osândită la o vecinică suferință și nemișcare. Momentele mele de fericire sunt, Domnilor, când vă văz veseli împrejurul meu, aducându-mi încredințare că prețuiți ostenelile și cugetările mele. Atunci, întru a mea nemărginită bucurie și recunoștință, uitând toate greutățile și sudorile, zic precum astăzi: Fie zilele mele toate de muncă și de neodihnă, numai Neamul să fie fericit și să-i pociu (pot) lăsa pentru vremea când nu voiu mai fi, semne

de dragostea ce-i port, şi de soarta ce-i urez".

*

In Martie 1848, marele vornic A. Vilara anunţă că se va face licitaţie pentru plantare de copaci şi facerea şanţurilor în grădina şi şoseaua Kiselef 10). Lucru care de altfel s'a şi executat, iar de atunci încoace, nenumărate altele de felul acesta. Doi ani mai târziu se hotărăşte să se facă o imitaţie de peşteră şi alte înfrumuseţări 11).

Iată dar că şoseaua Kiselef şi grădina dimprejurul ei deveneau din ce în ce mai frumoase şi mai atractive, şi, pentrucă a fost un loc de preumblare şi de petrecere al Bucureştenilor să-mi fie permis a reproduce o parte din descrierile a doi călători străini care ne-au vizitat ţara şi în scrierile lor s'au ocupat şi de această frumoasă arteră de recreaţie şi distracţie a Bucureştenilor.

Astfel, *W. Derblich* ce se găsea în Bucureşti, în timpul ocupaţiei austriace din 1854—1856, spune în lucrarea 12) sa, că, după o monotonie extraordinară întâlnită pe şoseaua Ploeşti-Bucureşti, îndată ce a intrat în Capitala ţării privirea ia fost încântată de un parc atrăgător cu minunate alei de flori artistic aranjate, iar „urechea e desfătată de melodiile fermecătoare ale unei muzici militare, care cântă gratuit, dar minunat. Din bazine măreţe *(fântânile de curând făcute)* se înalţă, cu un avânt îndrăsneţ, coloane de apă răcoritoare. In mai multe alee strălucesc echipagii impecabile, în care cucoane şi domni îmbrăcaţi bogat (luxos) se lasă umbriţi de arborii ce stau aproape unii de alţii".

In promenada dela *„Şosea"* îşi dă întâlnire aproape zilnic, după amiază, lumea elegantă a Bucureştilor. De două ori pe săptămână însă — Duminica şi Joia — e *corso* deosebit de mare, în care se desfăşoară un lux extraordinar. Echipagiile luxoase şi caii focoşi şi de toate nuanţele sunt desfătarea stăpânilor şi a tuturor privitorilor. Neapărat că, numărul echipagiilor nu este atât de mare ca cel dela Paris, care, dacă ar fi pus în linie dreaptă, ar da o lungime de 65 mile franceze, totuşi este respectabil, fiindcă, fiecare famile cu stare îşi are echipagiul propriu, iar boierii cei mari, ofiţerii superiori şi o parte din medici au câte două rânduri". 13)

Cei care nu pot să se plimbe la *„Şosea"* cu echipagiul lor propriu, angajează una din cele 400 de trăsuri ale Capitalei, care, sunt împărţite în mai multe categorii după starea de lux în care se găsesc. La cea mai bună se plătesc 60 filleri, pentru o plimbare de o oră, iar la cea de clasa treia, numai 20 filleri, monedă obişnuită pe vremea ocupaţiei austriace.

Cel de-al doilea călător, *Richard Kunisch,* puţin cam răutăcios, începe descrierea sa despre *„Şosea"* cu anumite cuvinte de milostivire pentru Bucureşteni, dar în acelaş timp se vede în toate spusele lui o ironie destul de usturătoare. După el, *„Şoseaua"* are numai o jumătate milă lungime şi n'are altă menire decât a fi loc de plimbare a boierilor în trăsuri luxoase. Ea e foarte frecventată în toate anotimpurile şi se cheltuesc mulţi bani pentru înfrumuseţarea ei.

După descrierea lui *„Şoseaua"* se compune din trei părţi : prima destul de lată pe marginile căreia se află alei cu două rânduri de pomi, „lungă de câteva sute de paşi şi e întrebuinţată numai pentru umblatul cu trăsura". Această primă parte se sfârşeşte într'un rond mare ce are o fântână artesiană, din care ţâşneşte apa, destul de puternic. Partea a doua n'are numai alei pe margini ci adevărate parcuri şi este mult mai îngrijită decât prima — „mai ales sunt mereu în bună stare aleele largi plantate cu arbori". Ultima parte a şoselei e mai puţin frumoasă şi mijloceşte „trecerea dela *Şosea* la celelalte drumuri obişnuite din Valahia. Plimbările nu se întind până în aceasta a treia parte".

In ceea ce priveşte timpul potrivit pentru plimbările la şosea, Richard Kunisch spune că, variază după sezon — vara între prânz şi ora de primire, dela ora şapte până la nouă, iarna dela două până la patru. „In afară de aceste ore stabilite de modă nu se poate frecventa *Şoseaua,* fiindcă, vara trebue stropită mult timp cu apă, iar iarna trebue curăţită de zăpadă, ca să poată fi practicabilă.

Administraţia a făcut foarte mult pentru acest loc de plimbare, dar şi societatea bună s'a arătat recunoscătoare, pentru aceasta, legând de cercetarea acestui loc un privilegiu nemai auzit în Bucureşti: acolo şi numai acolo se poate merge

---

10) *„Vestitorul Românesc"* pe 1848 p. 83.
11) Idem pe 1850, p. 161.
12) W. Derblich, *Land und leute der Moldau und Walachei,* Praga, 1859.

13) George Potra, *Bucureştii la mijlocul secolului XIX.* Bucureşti, 1941, p. 3.

pe jos". In restul orașului plimbarea se face numai su trăsura, dar odată ajuns la *Șosea* te cobori din ea și te plimbi pe frumoasele alei. Unii mai pretențioși fac un „tur" în trăsură și deabia apoi se plimbă pe jos". O astfel de ocazie nu se scapă bucuros în orașul în care se consideră drept necuviință să parcurgi și cel mai scurt drum pe jos".

Doamnele, chiar să dorească și să nu ție socoteală de modă, care de altfel a fost impusă de necesitate, tot nu se pot plimba pe jos, fiindcă starea străzilor nu permite satisfacerea acestui gust.

Intr'una din zile când mai sus pomenitul călător a ieșit să viziteze *Șoseaua* a găsit-o frumoasă, interesantă și plină de lume. „Locul cu fântâna săritoare era îndesat cu trăsuri ; un șir de trăsuri, pe patru rânduri, mergea încet în sus și în jos pe partea a doua a șoselei.

Două orchestre cântau alternativ, ulani (soldați însărcinați cu supravegherea cirlației) cu stegulețe erau așezați în mijlocul șoselei pentru a păstra ordinea trăsurilor și a călăreților", iar printre alee, pe ambele margini era un adevărat fluviu de plimbători : doamne și domni.

In afară însă de cele descrise de acești călători străini e necesar să spunem cum arată „*Șoseaua*" în vremurile noastre, adică dela anul 1900, încoace.

Astăzi, ca și în trecut, în afară de Calea Victoriei, Șoseaua Kisselef este locul de plimbare (promenadă) al bucureștenilor îmbâcsiți de aerul viciat al marelui oraș, în special dela 1920 încoace, de când numărul automobilelor s'a înmulțit foarte mult. Aci, la *Șosea*, fiecare cetățean se poate plimba, sau odihni pe o bancă, într'un aer mult mai curat decât în centrul orașului unde blockhausurile și caldarâmul străzilor împiedică cu totul primenirea aerului. Copacii pe străzi și bulevarde sunt prea puțini și rari pentru a înviora greaua atmosferă a orașului — cuptor — situat în mijlocul unui bărăgan unde pâlpâe ca o flacăre, căldura și aburii uscați ce se ridică din el.

Șoseaua Kiselef începe dela Piața Victoriei numită mai înainte Capul Podului, fiindcă aci se sfârșea Podul Mogoșoaei. Intinderea acestei piețe era destul de mare, dar nu chiar așa ca astăzi, mărită prin retragerea grilajurilor câtorva proprietăți. In această piață pavată cu piatră cubică și nu cu un rond de flori atât de mare și de frumos ca acum, te aducea tramvaiul cu cai, care, în zile de sărbătoare, era tixit ca și cușca unui precupeț de pasări venit la București să și le desfacă.

Gloabele obosite făceau în această piață un mic popas apoi înconjurau rondul și porneau din nou cu cutiuța — tramvaiu zăngănind după ei și de abia putând și oprind în locurile înclinate unde tramvaiul își lua avânt, iar frâna neputincioasă hârâia gălăgios pe sulul ce înfășura un lanț gros împrejurul lui.

Piața Victoriei socotită mai mult început de „*Șosea*" decât sfârșit de Calea Victoriei are următoarele clădiri importante : Palatul Funcționarilor Publici făcut în stil românesc, fostul minister de externe sau casa prințului Grigore Sturza (beizadea-vițel) care a cheltuit o sumă fabuloasă pe vremurile acelea pentru construirea palatului la care au lucrat maeștrii pricepuți ai străinătății și pentru care a adus din locuri îndepărtate frumoase ornamente, mobilier rar și scump.

In acest palat-minister s'au plămădit toate chestiunile de politică externă ale țării, timp de aproape patru decenii și tot în el s'a semnat renumita pace dela București, în 1913, când am anexat Cadrilaterul.

In stânga și peste drum de Ministerul de Externe se află Muzeul de științe naturale, unul din cele mai renumite ale Europei, cu variate și prețioase colecții, din care amintim un minunat exemplu de Dinotherium, strămoșul elefantului de azi, al cărui uriaș schelet e foarte bine conservat. Muzeul e deschis în toate Duminicile și zilele de sărbătoare pentru public, iar cu învoire specială se poate vizita oricând.

Intre aceste două clădiri se află monumentul profesorilor căzuți pentru patrie în războiul de întregirea neamului.

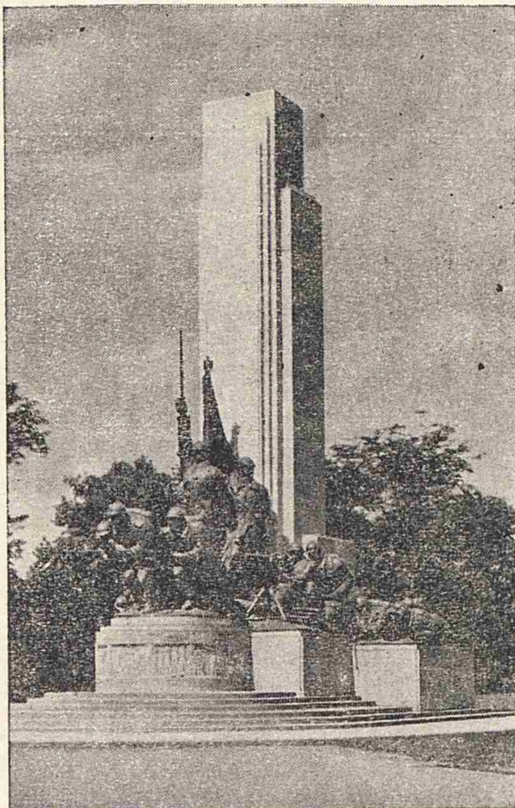
De aci, *Șoseaua* merge dreaptă, cu pomi umbroși pe mai multe rânduri, de ambele părți. După Muzeul de Științe Naturale, pe stânga, se află Muzeul Etnografic neterminat încă cu toate că a fost început acum 30 de ani, iar până mai acum câțiva ani se vedea, în fața lui, vechiul și primul local al monetăriei regatului român. Peste drum este Muzeul Geologic cu o scară monumentală și de o arhitectură masivă cu toate că are numai două etaje — ; în spatele lui, înspre șoseaua Jianu, se află Institutul de Istorie Universală clădit în locul unei străduțe care unea cele două șosele.

Dincolo de Muzeul Etnografic se află biserica și școala Mavrogheni unde altădată se afla vestita cișmea și tipografie amândouă purtând numele aceluia ce le

înființase. Mai înainte se află un rond ce până în anul — 1940 — avea pe dreapta, monumentul infanteriștilor cu un soclu foarte înalt ; pe stânga restaurantul Colonade și „Pavilionul Oficial" pentru pictură și sculptură situate amândouă pe locul unui vechiu cimitir, iar acum toate acestea dărâmate pentru a face loc și perspectivă uriașei statui a regelui Ferdinand I, Intregitorul de Neam, opera maestrului sârb Mestrovici.

dreapta cu „Bufetul" specificul restaurant al Bucureștenilor, clădit de arhitectul Ion Mincu, în fața căruia, altădată se înșirau elegantele trăsuri ale muscalilor. Pe mulți din bucureșteni și chiar străini îi leagă de acest restaurant, amintiri frumoase.

In fața lui, la al doilea rond al Șoselei se află o splendidă fântână arteziană, cu un minunat joc de apă ce, în căderea ei, face o deasă și grațioasă dantelă în care soarele își făurește frumoase curcubee.

Șoseaua Kiselef: Monumentul Infanteriei (Actualmente fiind mutat pentru a se creia perspectivă statuie! Regelui Ferdinand I)

De aci înainte, pe stânga, parcul e împodobit cu numeroase și frumoase alei unde se află bustul lui Delavrancea cu părul învolburat și fața încruntată așa cum era în marile lui cuvântări și bustul frumosului și talentatului artist Leonard, un idol al femeilor.

Prima parte a Șoselei se termină pe

Plecând dela această fântână, ne îndreptăm spre Arcul de Triumf care marchează un episod glorios și de înălțare pentru Neamul românesc : Războiul Intregirii Naționale. Arcul de Triumf care, a stat mulți ani în ruină până când s'a terminat, este o podoabă a Capitalei. Clădit în stil roman cu elemente decorative românești,

are forma unui imens arc, de piatră. De departe e de o măreţie impunătoare, iar de aproape arată o eleganţă pe cât de simplă, pe atât de perfectă. Dar despre acest frumos monument arhitectonic ne vom ocupa, pe larg, în cadrul unui alt capitol din Istoria Bucureştilor.

Intre fântâna amintită şi Arcul de Triumf, deoparte şi de alta, pe unde altă dată era numai grădină, se află azi o serie întreagă de clădiri particulare şi oficiale. Frumoase vile boiereşti, câteva restaurante de mâna întâi, Legaţia cetate a Rusiei, maiestosul palat — cămin al funcţionarilor Băncii Naţionale, cu o grădină imensă, care, în timpul verii este un adevărat raiu al florilor ; — Muzeul Toma Stelian cu bogatele şi preţioasele sale colecţii.

Aproape de Arcul de Triumf, pe partea stângă, în locul unui vechiu teren viran fost mai târziu un mare garaj s'a făcut un adevărat cartier de vile minunate, străbătut de strada care poartă numele renumitului pictor român *Al. Mirea ;* urmează apoi, chiar în colţ, şi faţă în faţă cu Arcul de Triumf o casă boierească, în curat stil românesc a marelui negustor Hagi Tudorache. In grădina acestei case mulţimea trandafirilor, de toate nuanţele, fac un adevărat covor, necontenit admirat de numeroşii trecători şi pasionaţi ai şoselei Kiselef ; iar în afară de asta printre ei se află şi câteva relicve de arhetectură românească, dintre care pomenim două coloane de piatră, minunat sculptate în stilul acelora care se găsesc la Mânăstirea Horez, făcute din strânsura şi evlavia înţeleptului voevod al Ţării Româneşti, Constantin Brâncoveanul.

Şoseaua Kiselef în afară de artera principală pe care circulă automobile şi trăsuri, mai are diferite alei rezervate pietonilor, bicicliştilor şi călăreţilor.

Dela Arcul de Triumf „Şoseaua" urmează domol, deoarece lipsesc clădirile ; ochiul e mai liniştit, iar privirea cade odihnitoare pe verdele bogat al numeroşilor pomi care fac un fel de acoperământ prin care nu trece soarele şi de multe ori nici chiar ploaia. Este o epocă a anului în care aceşti pomi, majoritatea tei, sunt în floare. Atunci, mireasma lor îmbătătoare este un adevărat fior al simţurilor, iar păsărelele din numeroasele lor cuiburi aşezate în ramurile stufoase, fac un adevărat cor din ciripitul lor ; cor ce de multe ori se îmbină cu foşnetul lin al frunzelor bătrânilor pomi, martori ai atâtor oameni şi transformări edilitare.

Astfel, în acest decor, *Şoseaua* înaintează spre Hipodromul Băneasa lăsând pe stânga un imens ştrand şi cel dintâiu pentru bucureştenii ce se coc în arşiţa soarelui de bărăgan. Pe dreapta, începând chiar dela Arcul de Triumf, se întinde până departe noul Parc Naţional, mare şi frumos, care adăposteşte în el un muzeu al satului cu locuinţe adevărate, şi dintre cele mai caracteristice, aduse din toate părţile ţării.

PARCUL CAROL I

După grădina Cişmigiu, urmează Parcul Carol I, care avea, până acum câţiva ani, o importanţă deosebită prin expoziţiile care se organizau acolo, de unde multă vreme s'a şi numit **„Expoziţie"**. Oamenii mahalalelor, când ieşeau sărbătorile la plimbare şi se duceau în Parcul Carol I, spuneau că se duc la **„Expoziţie"**.

Prin crearea **„Parcului Naţional"** din dreapta şoselei Kiselef, importanţa Parcului Carol I, din punct de vedere al expoziţiilor, a scăzut. Rămâne totuşi, mai departe, un loc de recreaţie, plăcut şi foarte frumos aranjat.

Parcul Carol I este aşezat în partea de Sud a oraşului şi are ca străzi înconjurătoare: Candiano Popescu, 11 Iunie, Cuţitul de Argint, etc. Parcul propriu zis şi construcţiile sale au luat fiinţă în anul 1906, pentru a se sărbători 40 de ani de glorioasă domnie a regelui Carol I, 25 de ani de când s'a înfiinţat Regatul României şi 1800 ani dela ocuparea Daciei de Traian şi stabilirea primilor colonişti romani în ţinuturile noastre.

Acest loc, pe care s'a aranjat Parcul Carol I, a fost numit până la 1848, **Câmpia Filaretului,** iar de atunci încoace până la 1906, **Câmpia Libertăţii,** deoarece acolo revoluţionarii dela „48" se adunaseră şi obţinuseră anumite drepturi pe care le ceruseră. Din acest loc de adunare au pornit manifestanţii de atunci pe strada 11 Iunie spre palatul lui Gh. Bibescu-Vodă care se afla pe locul vechei pieţi de zarzavaturi situată până acum câţiva ani între str. Bibescu Vodă, b-dul Maria şi **„Cheiul Gârlei"** (Dâmboviţa); — adică exact în faţa spitalului Brâncovenesc.

Dela 1848 şi până la războiul pentru întregirea neamului, acest parc a servit ca loc de adunare pentru atâtea şi atâtea manifestări naţionale.

Câmpia Filaretului era locul de petrecere al poporului în zilele de sărbători. Arnăuţii din curţile boereşti făceau aci exerciţii de călărie. O parte din teren nu era decât o mocirlă unde se scăldau bivolii şi păşteau boii, iar în mijlocul câmpului se afla o fântână în jurul căreia se adunau sacagii ce vindeau apă prin oraş, în mahalalele unde nu se găseau cişmele.

In 1894, Primăria Capitalei hotărîse ca acest loc atât de iubit altădată, dar părăsit pe vremea aceia, să fie transformat într'un **„parc rustic municipal"**, iar Epitropia Aşezămintelor Brâncoveneşti, hotărîse şi ea să facă pe acest loc un mare spital.

In 1905, s'au început primele lucrări de transformare ale acestei câmpii mlăştinoase, într'un parc minunat, sub conducerea arhitectului peisagist francez Redont şi în mai puţin de un an, această regiune a fost secată, nivelată şi pregătită, pentru ca zeci de palate, pavilioane, alee şi monumente să se ridice ca din pământ. Pentru nivelarea terenului a fost nevoie să se deplaseze 575.056 m. c. pământ, iar pentru amenajarea lui ca decor şi umbră s'au plantat 4206 arbori mari, 5983 coniferi, 48.215 arbuşti diferiţi, 49.200 plante forestiere, 8.400 plante cu flori variate, 97.950 plante înflorite, 3.500 kg. sământă pentru iarbă şi 4500 m. c. de îngrăşăminte.

In faţa acestor cifre ne dăm seama de numărul imens al oamenilor care au lucrat aici sub conducerea celor mai pricepuţi arhitecţi şi ingineri. Pavilioanele şi diferite alte clădiri au fost construite după planurile şi conducerea arhitecţilor Burcuş, Ştefănescu, I. Berindey şi inginerului Grant.

Cetatea lui Vlad Ţepeş, care de fapt era un castel de apă, a fost construită de Petculescu şi Schindl. In afară de aceştia au mai dat concursul următorii ingineri şi arhitecţi: Mingopol, Kantzler, Engerlein, Hălăceanu, Cerchez, Schmits, At .Bolintineanu, Stavăr, Maimarolu. Amenajarea cu stânci a parcului şi în special construcţia cascadei mari din faţa Palatului Artelor (Muzeul Militar) a fost

în antrepriza inginerului Vasile Petrescu; terasa sub conducerea lui Remus Iliescu, sculpturile de Stork și Paciurea; Arenele Romane de inspectorul Elie Radu, iar împrejmuirea de arhitectul Gratzoschi.

Comisar general al expoziției a fost numit dr. C. Istrati, profesor universitar și membru al Academiei Române. In această calitate, timp de 9 luni, el a depus o activitate necontenită de zi și noapte; așa că expoziția a fost terminată și inaugurată, cu ceremonial deosebit și în prezența întregii familii regale, în ziua de 6 Iunie 1906. Această expoziție avea un caracter pur național, totuși, pentru anumite considerente, au fost invitate să participe și unele națiuni străine.

La inaugurare, Parcul avea următoarea înfățișare: Intrarea era în formă de arc făcută din zid. Această poartă a fost dărâmată cu ocazia expoziției **„Luna Bucureștilor"**, din 1935. Dela intrare ajungeai în piața expoziției numită Aleea Independenții. In fund, unde se găsește astăzi palatul Muzeului Militar se afla Palatul Artelor. Aleele cele mari din mijloc, se numeau: Aleea Independenții, iar porțiunea din fața locului, Piața Traian. Ca pavilioane mai însemnate se găseau: reprezentarea Primăriei, a Camerei de comerț, Palatului de industrie, Lucrărilor publice, Pavilionul regal, Pavilionul de agricultură, Industria casnică, Minele, Carierele și Domeniile Coroanei. Toate aceste pavilioane au fost concepute și executate, după modelul vechilor case boerești sau mânăstiri. Mai erau, apoi, Pavilionul regal, în fața bazinului esplanadei a Regelui Carol

Parcul Carol I în 1906
(Vedere spre Palatul Minelor și Carierelor)

și în stânga acesteia, reconstituirea vechei Mânăstiri Horezul, din județul Vâlcea, cu frumoase pridvoare în arcade trilobate, frumos exemplu de arhitectură românească din timpul lui Brâncoveanu. Mai departe, Pavilionul Industriei casnice, al minelor și carierelor, formau două corpuri de construcții simetrice, asemănătoare Mânăstirei Neamț. Lângă palatul Artelor era o culă, adică o casă-fortăreață cum se construia pe vremuri, de boeri, pentru a se adăposti de atacurile Turcilor și Tătarilor, copiată după cula familiei Greceanu din județul Vâlcea și

executată de arhitecţii Mihăescu şi Ştefănescu. Scoborînd panta care conducea la culă şi luând la dreapta pe Calea Olteniei, apoi pe aleea Vlad Ţepeş, se afla originala construcţie „Turnul de apă", după modelul castelului lui Ţepeş-Vodă, ridicat în secolul al 15-lea, în localitatea numită Cheia Argeşului. Această zidire se datoreşte arhitecţilor Petculescu şi Schindl, Turnul de apă, unde se găsea un rezervor de 200 m. c., se compunea dintr'un turn înalt de 32 metri, iar diametru de 9 m. In vârf era o platformă, de unde publicul avea posibilitatea să privească întreaga panoramă a parcului.

In stânga Turnului de apă, se găseau tipuri de case din Macedonia, Bucovina şi alte case ţărăneşti, acoperite cu trestie. Pavilionul Inchisorilor, în dosul Palatului Artelor, era în stânga, aproape la marginea parcului, înspre Calea Şerban Vodă. Aceasta era reproducerea penitenciarului model din Doftana, unde a fost introdus sistemul celulelor. Inginerul Atanasie Bolintineanu execucutând acest pavilion, a ţinut seama de toate liniile şi proporţiile penitenciarului şi chiar de cele patru turnuleţe destinate soldaţilor de gardă. Poarta era masivă, în lemn de stejar, iar interiorul pavilionului alcătuit din hol şi cele patru odăi, avea formă de cruce.

Alături, se afla Pavilionul Etnografic al Transilvaniei, construit în stilul caselor particulare din Transilvania.

Foarte interesant de asemenea Pavilionul Poştei, care înfăţişa progresele făcute în ţară timp de 40 de ani. In adevăr Regele Carol I a găsit în 1866, în loc de poştă o maghernită având o boltă sub care se adăposteau diligenţele şi caii de curse, întocmai cum a fost acest pavilion. După câţiva ani dela venirea lui Carol ca Domn, fosta maghernită a fost înlocuită cu Palatul Poştei de azi de pe Calea Victoriei. In dreapta, în faţa lacului, trecând pe calea Dobrogei şi lângă Terasa lui Ştefan cel Mare, se afla o fântână artistic executată cu tot felul de pietre aduse din cele mai importante cariere din România.

Scara care pleca de aci era din marmoră albă, extrasă din munţii Argeş, prezentând două margini : una roşie şi alta violetă ; pilaştrii erau din granit, iar capitelurile din gresie. Două blocuri de piatră erau tăiate ca forme omeneşti, Dela această terasă plecau două alei : Constantin Brâncoveanu şi Tudor Vladimirescu, prin care se ajungea la Arenele Romane.

Aproape de Calea Romană, a fost vechea biserică Cuţitul de Argint, care a fost dărâmată, iar în locul ei a fost construită alta, o reproducere fidelă după biserica Sf. Nicolae din Iaşi, unul din cele mai frumoase monumente ale trecutului. Dar cel mai frumos palat a fost acel al Artelor, construit din capul locului pentru a servi în timpul expoziţiei drept Muzeu; a fost opera inginerilor Grant şi Perlasca şi ocupa o suprafaţă de 2313 m. p.

Actualmente, în piaţa parcului numită Mareşalul Joffre, unde înainte era situat un turn de fier înalt de 20 m., asemănător turnului Eiffel din Paris, se află dela 1935, o fântână arteziană de toată frumuseţea. Ea este formată din două bazine suprapuse, din mijlocul cărora ţâşneşte cu putere un şuvoiu de apă. Bazinul de sus are pe partea de dinafară, făcut în mozaic, cele douăsprezece Zodii, de unde şi numele de **„Fântâna Zodiilor"**. Apa adunată în acest bazin, curge ca o perdea în bazinul principal, care este înconjurat de un rond de iarbă. Seara, lămpile multicolore dau acestei ţâşniri şi curgeri de apă reflexe minunate. Intre fântână şi intrarea parcului se află o porţiune pavată, în care staţionează maşinile. Poarta mare dela intrarea principală era alta decât aceea de acum.

Ea a fost înlocuită în 1935, cu ocazia **„Lunei Bucureştilor"** printr'o poartă monumentală ca înfăţişare, dar provizorie, deoarece era dintr'un schelet de lemn îmbrăcat în pânză de sac văruit.

In ceea ce priveşte aleele, prima, din stânga, merge paralel cu hotarul parcului până aproape în fund, iar celelalte trei se întâlnesc în faţa lacului pe care vara se fac plimbări cu bărcile iar iarna patinaj. In lungile zile de vară este o plăcere să stai alături de lacul unde se reflectă cerul senin, minaretul svelt al moscheii şi sălciile plângătoare. Apusul soarelui lasă reflexe roşietice pe cer şi lacul capătă nuanţe purpurii. Armonia lacului e întregită de lebedele ce plutesc majestos şi parcă dispreţuitoare faţă de oamenii ce le turbură liniştea.

In apă se găsesc o mulţime de plante, care ajung, prin mărimea lor, până la suprafaţa lacului ; de asemenea în locurile unde lipsesc aceste ierburi se află peşti roşii, dar în acelaş timp şi broaşte în număr foarte mare, încât orăcăitul lor formează un adevărat concert.

Aspectul e cu totul schimbat iarna, prin abundenţa zăpezii, care dă o anumită moliciune contururilor uscate ale arborilor.

Pe lac se găsesc două insule mici — pe cea din stânga se află o moschee, unde în fiecare Vineri, până acum câţiva ani, se adunau Mahomedanii spre a se ruga lui Alah; pe insula din dreapta şi alături de debarcader se află câte un restaurant.

Trecerea pe aceste insule se face pe poduri de piatră care imită foarte bine arborii.

Aleea cea mare din dreapta este umbrită mai mult, decât celelalte, din cauza pomilor înalţi, ce îşi împreună crengile lor bătrâne, formând o adevărată boltă, care, în timp de vară, este căutată foarte mult de numeroşii vizitatori.

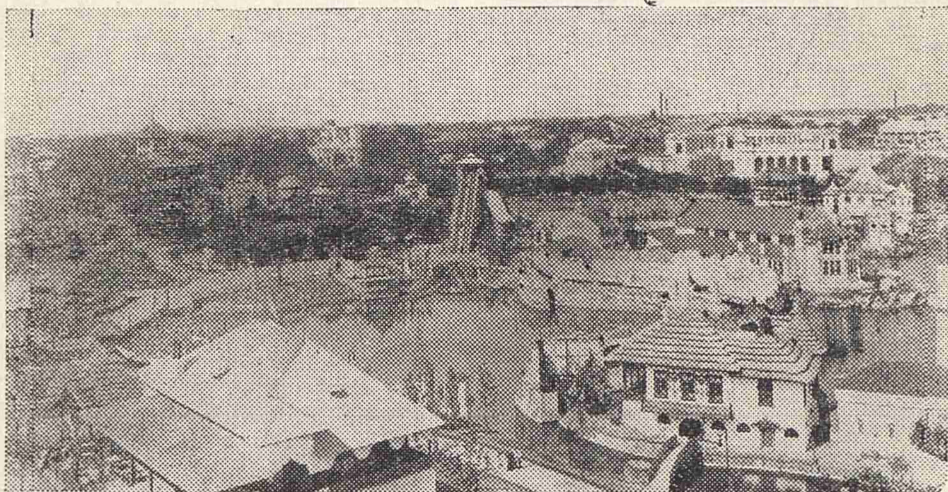
află Muzeul Militar în localul destinat altă dată pentru Palatul Artelor.

In faţa acestui Muzeu pe terasa numită Cuza Vodă se află Mormântul Eroului Necunoscut. Piatra funerară, bogat sculptată, cum se făcea altă dată pe mormintele Voevozilor, poartă o inscripţie ce aminteşte eroismul şi sacrificiul soldaţilor români.

Mormântul este străjuit de o cruce şi o flacără nestinsă ce arde zi şi noapte.

De pe terasa aceasta, a Eroului Necunoscut, se află o privelişte minunată a întregului parc.

In stânga Muzeului Militar se află Biblioteca Muzeului cu cărţi, foarte interesante, în legătură cu oştirea noastră şi a altor neamuri şi cula boerească, iar în dreapta, localul fostei **„ospătării regale"**, administraţia Muzeului.

O vedere generală a expoziţiei jubiliare din 1906

Pe partea dreaptă a acestei alei se găseşte o grădină despărţită prin alei înguste şi întortochiate care se urcă pe deal până la fabrica Wolf.

In lungul acestei alei se află o fântână monumentală ridicată în 1870 de **George Gr. Cantacuzino.** Fântâna are în faţă un foarte frumos bazin, iar pe frontispiciu, următoarea inscripţie:

„La anul una mie opt sute şapte-zeci s'a clădit această fântână cu cheltuiala domnului Grigore G. Cantacuzino.

Tot pe această alee, în sus, se mai află o a doua fântână, însă de proporţii mai mici lucrată din piatră şi marmoră.

Pe dreapta se află **Arenele Romane.**

Clădirea propriu zisă e monumentală şi are tribune şi bănci aşezate în semicerc.

Aci se ţin, de multe ori, întruniri de tot felul: politice, culturale, sportive, etc.

In fund, pe o înălţime ce domină, se

In spatele Muzeului, pe dreapta, se află reconstituită casa dela Poradim în care a locuit Domniţorul Carol I în timpul războiului cu Turcii dela 1877—1878, iar de jur împrejur, în toate părţile, o mulţime de tunuri şi alte arme de luptă luate ca trofeu dela duşmanii noştri în timpul războiului pentru Intregirea Neamului.

Dedesubtul terasei Cuza Vodă se află o peşteră foarte bine executată încât dă impresia că este naturală. Pe piatra de marmoră fixată în perete stă următoarea inscripţie: „In anul mântuirii 1906, s'a construit această peşteră cu căderi de apă, cu prilejul sărbătoririi printr'o expoziţiune a anului 40-lea de glorioasă

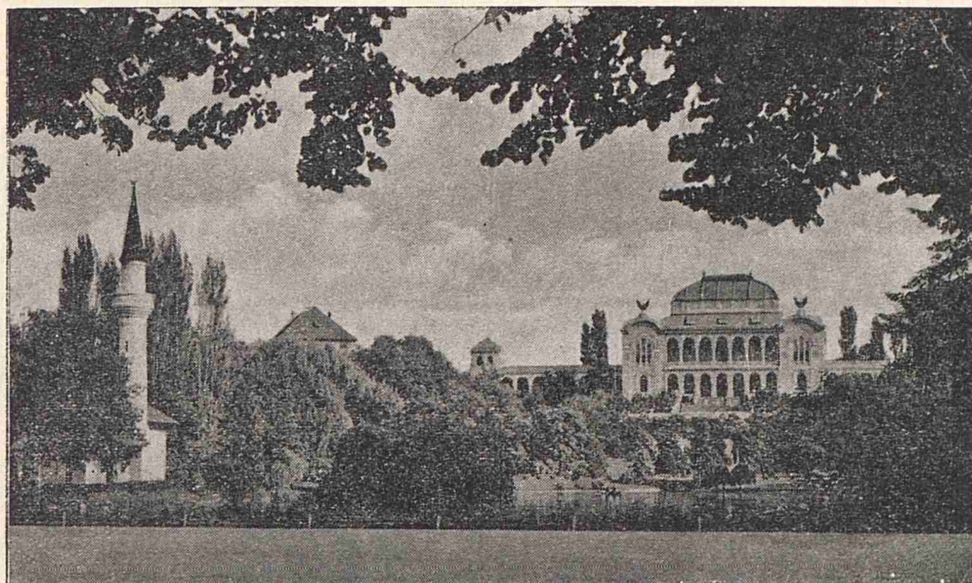
Domnie a primului şi iubitului nostru Rege Carol I. Mitropolit Primat fiind I. P. S. S. Iosif Gheorghian, Preşedinte al Consiliului de Miniştri George Gr. Cantacuzino; Ministru de Domenii, Ion N. Lahovari; Comisar General al Expoziţiei Doctor Constanţin I. Istrate".

In faţa peşterei este aşezat în mijlocul unui bazin, un grup de trei statui impozante făcute de sculptorul Jalea (Paciurea ?)

Aceste creaţii sculpturale, foarte reuşite, reprezintă **„Urmările geloziei"**: doi bărbaţi privesc o femee pe care au ucis-o din gelozie, spre a nu fi soţia nici unuia dintre ei.

Pe cele două alei centrale şi paralele ce merg dela poartă până în faţa lacului se află două monumente: unul pe stânga în faţa Pavilionului Regal a lui **Ion N. Lahovari** (1845—1915), întemeetor al expoziţiei jubiliare din 1906, ministru de domenii, de externe şi preşedinte al senatului, voluntar în războiul independenţei (1877—1878).

Acest monument e făcut de sculptorul **Dimo Pavelescu**; al doilea monument e pe aleea din dreapta, în faţa pavilionului Industrial, fost în ultima vreme pavilionul Şcoalei Politechnice şi unde se păstrează o bârnă uriaşă de stejar din podul împăratului Traian, dela Turnul Severin. Acest monument reprezintă pe Dr. Const. I. Istrati şi este făcut de sculptorul Oscar Spâthe la 1908.

Parcul Carol I în 1938; Vedere spre Muzeul Militar

In concluzie, din cele amintie mai sus, Parcul Carol I rămâne una din marile grădini ale Capitalei, atât ca întindere cât şi ca frumuseţe.

ARCUL DE TRIUMF

In partea de miază-noapte a orașului București, pe șoseaua Kiseleff, acolo unde se află începutul Parcului Național, Federația de sporturi și casa Hagi Tudorache se găsește o piață pe care se ridică falnic „Arcul de Triumf" — poarta măreață durată în piatră, închinată vitejilor români, cari cu piepturile lor au apărat țara de primejdie și cu brațele lor i-au întins hotarele până la marginile lor firești" 1). Acest monument este „poemul de piatră isvorât din simțământul mândriei și recunoștinței pentru vrednicia, jertfirea și gloria românească".

El a fost clădit pentru cinstirea vitejilor și a neamului care a rezistat și a învins toate piedicile ieșite în cale, și, pentru gloria victoriosului rege Ferdinand I comandantul suprem al armatei române în războiul de întregire. Pentru acest motiv, în 1922, „cu prilejul serbărilor încoronării, s'a hotărît ca, în afară de catedrala dela Alba Iulia unde s'a făcut slujba încoronării, să se ridice și un Arc de Triumf pe șoseaua Kiselef a Bucureștilor, pe unde și-a făcut intrarea triumfală primul Rege al României întregite.

Deoarece clădirea unui astfel de monument nu se putea face în formă definitivă într'un timp de câteva luni, cât era la îndemână atunci, arhitectul însărcinat cu execuția monumentului, d. prof. Petre Antonescu, a găsit soluția ca pentru acea dată să se construiască definitiv din beton armat numai temelia și scheletul interior, iar fața exterioară cu decorațiunile și inscripțiile să se construiască din materiale provizorii, cari apoi urmau să se înlocuiască pe îndelete și cu tot răgazul trebuincios, cu materiale definitive.

După terminarea lui, în chip provizoriu, și-au făcut intrarea triumfală în capitala țării, Regele Ferdinand și Regina Maria ; rămânând ca în scurtă vreme să se înceapă construirea definitivă a acestui monument care trebuia să ducă dealungul veacurilor vitejia română. Nevoile țării însă și atâtea necazuri care trebuiau imediat împlinite au făcut să se întârzie destul de mult reînceperea lucrului, iar mai târziu, când acestea au trecut, desele schimbări de partide și guverne la conducerea țării au neglijat cu totul construcția lui, făcând din el o adevărată ruină care devenise rușinea Capitalei și a țării.

Să ne mângâiem însă cu ideea că nu e singurul Arc de triumf care a suferit întârziere în construcția lui ; altele au atins chiar jumătatea unui veac.

In 1934 lucrul s'a reluat sub conducerea aceluiaș mare arhitect prof. Petre Antonescu, ajutat de un grup de talentați artiști, care, în interval de un an și ceva, neapărat în urma fondurilor necesare puse la dispoziție, au terminat minunatul monument, încât s'a putut inaugura în mod oficial la 1 Decemvrie 1936.

Cu această ocazie a participat Suveranul țării cu familia regală, membrii guvernului, înalții demnitari civili și militari, diferiți delegați din toată țara și membrii parlamentelor țărilor aliate, iar pe lângă aceștia, o mulțime imensă venită din toate părțile țării.

Arcul de Triumf ocupă, la baza sa, o suprafață de peste 300 m. p., înălțime 30 metri, golul arcadei 10 m. lățime și 17 m. înălțime. Monumentul în sine este o adevărată capodoperă arhitecturală inspirată după vechea arhitectură romano-bizantină : proporții impunătoare și linie sobră.

La facerea construcției a fost nevoie de 1000 m. c. de piatră de cea mai aleasă calitate și din cele mai renumite cariere ale țării.

In rândurile de mai jos îmi voiu permite să fac o descriere a Arcului de

---

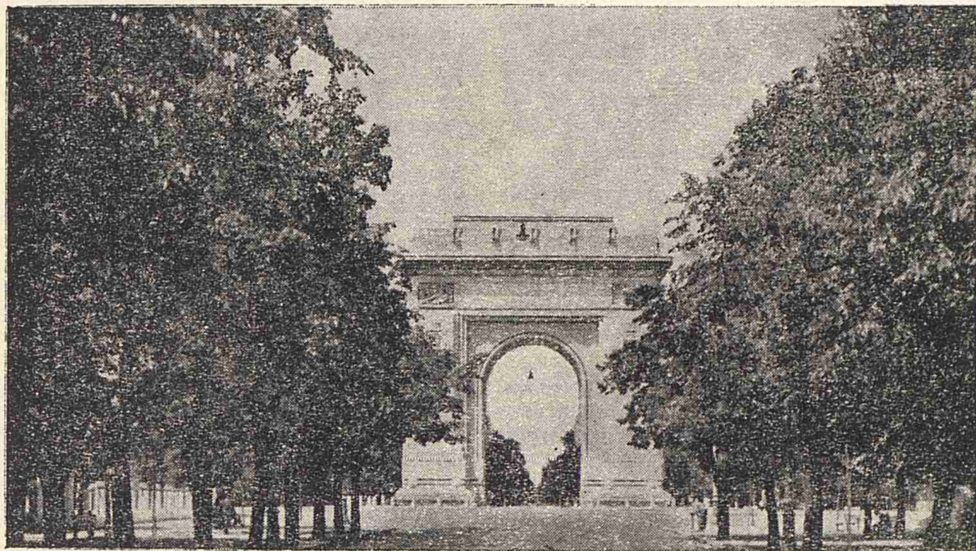
1) Constantin Kirițescu, *Arcul de Triumf și Epopeea română.* Ed. Casei Școalelor, București, 1937.

Triumf în ambele faze : în starea provizorie şi în cea definitivă. Incep cu cea actuală. Faţada dinspre Capitală e decorată cu două medalioane reprezentând chipurile Regelui Ferdinand I şi al Reginei Maria, executate în marmoră albă de sculptorul A. Călinescu. Pe pilonul stâng e al Reginei Maria, iar pe cel drept al Regelui Ferdinand. Coroanele de pe capul acestor medalioane sunt imitate după acelea care le-au purtat suveranii la încoronarea lor dela Alba Iulia. Medalioanele par de jos destul de mici, în realitate au un diametru de 2 metri.

dreptatea şi pentru poporul român prin sabia Regelui Ferdinad cu ajutorul întregei naţiuni şi gândul Reginei Maria"

Pe cealaltă parte, pe faţada dinspre Băneasa, se află o altă inscripţie compusă tot de Nicolae Iorga. *„Liberator de neam şi întregitor de hotare, prin virtutea ostaşilor săi, vrednici urmaşi ai eroilor creştinătăţii, Ferdinand I Domn şi Rege al Românilor, şi-a făcut intrarea la 16 Octombrie 1922 în cetatea sa de scaun a Bucureştilor, după încoronarea la Alba Iulia".*

Pe frizele faţadelor laterale se găsesc

Arcul de Triumf

Pe faţa opusă, înspre Băneasa, se află alte două medalioane care reprezintă în figuri simbolice „Bărbăţia" şi „Credinţa" executate de sculptorii Jalea şi Muşatescu. In afară de aceste ornamentaţii se găsesc pe frizele celor două faţade principale figuri de victorii înaripate executate de sculptorii Medrea, Onofrei, Mac Constantinescu şi Muşat-Baraschi.

Sus, între cele două piloane, pe friza dinspre oraş se află următoarea inscripţie compusă de marele istoric Nicolae Iorga :

„După secole de suferinţe creştineşti îndurate şi lupte grele pentru păstrarea fiinţei naţionale, după apărarea plină de sacrificii a civilizaţiei umane se îndeplini

următoarele inscripţii : *„Glorie celor ce prin lumina minţii şi puterea sufletului au pregătit unirea naţională". — „Glorie celor ce prin vitejia şi prin jertfa lor de sânge au înfăptuit unitatea naţională".*

In partea de jos a pilonilor se găsesc sculptate panouri de arme încadrate de cele mai importante date ale războiului de întregire. Astfel, spre oraş : *15 August 1916* (data când România a declarat războiu) ; — *15 Octombrie 1922* (încoronarea Regelui Ferdinand şi a Reginei Maria la Alba-Iulia).

Pe faţada dinspre Băneasa sunt următoarele însemnări : *15 August 1916* (prima intrare a armatelor române în Ardeal) — *10 Noembrie 1918* (a doua intrare a arma-

telor române în Ardeal) — *8 Ianuarie 1918* (intrarea armatelor române în Basarabia) — *24 Octombrie 1918* (intrarea armatelor române în Bucovina).

Pe fețele laterale ale pilonilor se găsesc două panouri de marmoră late de 3 m. și înalte de 8 metri pe care e săpat textul celor două proclamații ale Regelui Ferdinand, către țară. Spre răsărit este următoarea proclamație dată la intrarea în războiu:

București 14/27 August 1916

„Români,

Războiul care de doi ani a încins tot mai strâns hotarele noastre, a zdruncinat adânc vechiul așezământ al Europei și a invederat că pentru viitor, numai pe temeiul național se poate asigura viața pacinică a popoarelor.

Pentru neamul nostru, el a adus ziua așteptată de veacuri de conștiința națională, ziua unirii lui.

După vremuri îndelungate de nenorociri și de grele încercări, înaintașii noștri au reușit să întemeieze Statul Român prin unirea principatelor, prin războiul independenții, prin munca lor neobosită pentru renașterea națională.

Astăzi ne este dat nouă să întregim opera lor închegând pentru totdeauna ceea ce Mihai Viteazul a înfăptuit numai pentru o clipă: Unirea Românilor de pe cele două părți ale Carpaților.

De noi atârnă astăzi să scăpăm de sub stăpânirea străină pe frații noștri de peste munți și din plaiurile Bucovinei, unde Ștefan cel Mare doarme somnul lui de veci. In noi, în virtuțile, în vitejia noastră stă putința de a le reda dreptul ca într'o Românie întregită și liberă, de la Tisa până la Mare, să propășească în pace, potrivit datinelor și aspirațiunilor gintei noastre.

Români,

Insuflețiți de datoria sfântă ce ni se impune, hotărîți să înfruntăm cu bărbăție toate jertfele legate de un crâncen răsboiu, pornim la luptă cu avântul puternic al unui popor, care are credința neclintită în menirea lui. Ne vor răsplăti roadele glorioase ale isbândei.

Cu Dumnezeu înainte!

FERDINAND”

In partea de apus se află săpată următoarea proclamație dată cu ocazia încoronării:

Alba Iulia, 15 Octomvrie 1922

„Români,

cu adâncă emoție primesc în chip solemn această coroană moștenită dela neuitatul și înțeleptul meu unchiu ca un simbol al vitejiei românești și al unirii între Domn și Țară.

Plină de strălucire s'a așezat acum 41 de ani pe capul primului Rege al României, după răsboiul de independență și proclamarea regatului.

Atotputernicul ne-a învrednicit s'o vedem și mai strălucită astăzi, când în urma grelelor lupte purtate de întreaga suflare românească, ea simbolizează îndeplinirea acelui mare și sfânt dor secular: Unirea tuturor țărilor locuite de Români.

Dea Domnul ca această coroană, împreună cu aceea a scumpei mele soții și vrednică tovarășă de muncă și suferință pentru binele obștesc, să încununeze din neam în neam pe iubiții noștri urmași într'o Românie pururea glorioasă și fericită.

Sus inimile! Și să glăsuim după chipul strămoșilor: Aceasta este ziua pe care a făcut-o Domnul, să ne bucurăm și să ne veselim într'însa și unii pre alții să ne îmbrățișem, să zicem, „fraților” și celor ce ne urăsc pe noi, să iertăm toate pentru sfânta unire.

Așa să fie!”

„FERDINAND”

In afară de aceste inscripți istorice se mai găsesc sculptate diferite panouri de armuri, dintre care unele foarte reușite, executate de sculptorul Tofan. Acestea toate împodobesc bolta arcului împreună cu însemnarea localităților unde s'au purtat cele mai grele lupte și s'au câștigat cele mai frumoase victorii. Astfel: *Cerna, Jiu - Olt, Dragoslavele, Neajlov, Oituz, Mărăști, Mărășești, Răzoare, Vrancea, Muncelul, Coșna, Budapesta.*

Și pentru a avea o descriere cât mai complectă a acestui monument amintesc că cei doi piloni, în partea din interiorul Arcului, au fiecare câte o ușe de bronz care duc la scări cu multe trepte pe care se poate urca la terasa superioară de unde, în special când pomii sunt lipsiți de frunze, se poate vedea orașul și împrejurimile până departe.

BISERICA DOMNIȚA BĂLAȘA

Pe Calea Rahovei, fostă altădată Podul Calicilor, peste drum de Tribunal, se află biserica Domnița Bălașa cu hramul Inălțarea Domnului.

Acest lăcaș dumnezeesc, care prin frumusețea lui atrage privirea tuturor trecătorilor, a fost construit de Domnița Bălașa, fiica mult credinciosului voevod Constantin Brâncoveanu și de soțul ei Manolache Rangabé zis Lambrino, înainte de 1 Aprilie 1745 și nu în 1751, cum se arată în mai toate scrierile. Data din urmă nu poate să fie adevărată, fiindcă, în acel an, după cum se pomenește în inscripția funerară, Domnița Bălașa murise.

Biserica, probabil din cauza deselor cutremure din prima jumătate a secolului trecut, ajunsese în dărăpănare, pentru care motiv, la 1831, prin ajutorul material al banului Grigore Brâncoveanu, i se face o reparație radicală. Această renovare însă, nu dăinuește mult, fiindcă, la 1838, din cauza unui cutremur puternic se ruinează, dar cucernicia urmașilor marelui voevod o aduce din nou în stare de folosință. Băneasa Safta Brâncoveanu care zidise, în 1837, spitalul de alături ce poartă numele familiei voevodale, ridică din temelie și împodobește din nou această biserică, care de altfel a fost terminată în întregimea ei de abia în anul 1842.

Epitropi ai spitalului și ai bisericii, pe acea vreme, erau stolnicul Iancu Nedeianu și căminarul Manolache Serghiade [1]).

Dar, nici această nouă construcție n'a durat mult, fiindcă fusese așezată pe vechile temelii puțin solide și pline de umezeală din cauza Dâmboviții care se revărsa adeseori.

La 1881 zidurile cele vechi fiind crăpate și ne mai putându-se restaura „edificiul bisericesc a fost dărîmat până în temelie și pe locul său — după nivelarea terenului rămas mai jos chiar decât noua Cale a Rahovei — s'a înălțat actualul lăcaș bisericesc, una din podoabele Capitalei noastre [2]).

In acel an, Epitropia Așezămintelor Brâncovenești pune la dispoziție fondurile necesare restaurării. Planurile, după ce s'a luat avizul maestrului arhitect **Leconnte de Nouy**, au fost întocmite de arhitecții **Al. Orăscu** și **Carol Beneș**, iar lucrarea s'a executat sub direcțiunea germanului **Fr. Hartmann.** Acesta, la rândul lui, a fost ajutat de constructorul **N. Dobre.**

La înfrumusețarea bisericii au contribuit diferiți maeștri din țară și străinătate. Astfel, — crucile și bordurile aurite așezate pe marea cupolă și pe cele patru turle ale sfintei biserici au fost executate în renumita fabrică Gauthiere Gagé din Paris, iar montarea lor s'a făcut de un specialist anume trimis; marmorizarea interioară a stâlpilor și pereților a fost lucrată de frații Axeris, sculptori italieni; pictura e opera lui Kott însemnat artist decorativ din Viena; tâmpla bisericii, tronurile regale, amvonul și jețurile au fost lucrate de sculptorul român Mihail Babic. Toate poleirile cu aur și argint din interiorul bisericii au fost executate de Franț Ferdinand din București, un mare specialist în această artă; icoanele împărătești s'au îmbrăcat cu argint, o parte din candele făcute din nou iar altele reînoite, de argintarul Teodor Filipov din București. Icoanele de mozaic așezate pe frontispiciul bisericii, reprezentând hramurile acestui lăcaș, au fost lucrate la Veneția de artistul **Salviatti.** Geamurile, în frumoase vitrouri colorate, au fost lucrate la München în fabrica Zettler. Sfeșnicele împărătești și cele dela iconostase, în număr de zece, policandrele și candelabrele așezate pe stâlpii bisericii, lucrate

---

1) Pr. Marin Dumitrescu, *Istoricul a 40 de biserici din România*, București, 1899, p. 122.

2) George D. Florescu, *Din vechiul București*, p. 383.

în foaie de argint, după sistemul Cristofle decorate cu brățări polei̇te cu aur, purtând semnele familiei Brâncovenești, în smalț și abușoane de pietre, în diverse culori, au fost executate, după desemnuri anume făcute, în atelierele vestitului Pousielque Roussand din Paris. Pardoseala bisericii — mozaic — cu pietre de mormoră albe și negre în formă de parchet s'a lucrat de C. Stork; vestmintele preoțești și arhierești făcute special pentru sfințirea bisericii, din care azi se mai păstrează numai câteva, au fost lucrate la Paris din stofă de mătase și fir de aur de renumita casă de specialitate Limal Boutron, iar tapițeria scaunelor regale și a celui mitropolitan, precum și dosul tâmplei din interiorul sfântului altar au fost lucrate de Albrich, tapițer vestit în București.

Iată dar în ce condițiuni s'a zidit și înfrumusețat minunata biserică brâncovenească — Domnița Bălașa — una din rarele biserici din țară.

In partea dreaptă a ușii de intrare se află o inscripție cu următorul cuprins: „Actuala biserică s'a construit din temelii la anul 1881, în zilele majestăților lor Regelui Carol I și Reginei Elisabeta — Efor fiind mitropolitul primat Calinic Miclescu, Epitropi N. Bibescu și Th. Văcărescu, prin a cărui stăruință s'a terminat la 1888." (?)

Cu toate că inscripția spune că biserica s'a construit în 1881, ea n'a fost terminată decât în 1885, când s'a făcut sfințirea, în 29 Septembrie, cu un fast deosebit, în prezența M. S. Regelui Carol I, a miniștrilor, a epitropilor brâncovenești și a unui imens și distins public.

Serviciul divin a început de Sâmbătă seara (28 Septembrie 1885) și a fost oficiat de mitropolitul primat ajutat de arhiereii Silivestru și Inocențiu vicari ai Sfintei Mitropolii înconjurați de un numeros cler. La acest serviciu au asistat epitropii cu familiile, Populeanu procuror general al Curții de Apel, Maca prim pre-

Biserica Domnița Bălașa prin anii 1890—95

ședinte al Tribunalului, diferite alte personalități și enoriașii. „Serviciul divin a durat până aproape de miezul nopții când s'au început alte rugăciuni făcute de preoți, cari au ținut până la ziuă, Duminică la ora 8 dimineața s'a început o altă slujbă oficiată tot de I. P. S. S. Mitropolitul Primat.

EXTERIORUL BISERICII

Biserica Domnița Bălașa se află în mijlocul unei frumoase și întinse grădini și e străjuită de pomi numeroși printre care două plute uriașe ce stau de veghe ca niște santinele împrejurul ei. Biserica are o turlă mare la mijloc și alte patru mai mici, la colțuri. Decorațiunea exterioară e bogată, și simplă în acelaș timp; — pereții pe dinafară sunt lucrați în cărămidă colorată netencuită, iar pe dinăuntru împodobiți cu minunate stucaturi, sculpturi și picturi făcute de maeștri renumiți, după cum am pomenit mai sus.

La intrare, biserica are un pridvor susținut de opt stâlpi dintre care cei patru din față, circulari, iar ceilalți patru din fund, dreptunghiulari. Pe plafonul pridvorului se află pictat **Botezul Mântuitorului,** iar deasupra ușii, **Inălțarea lui Isus Hristos la cer.**

Scara care urcă spre intrare e maiestoasă cu trepte late și lungi, iar capetele primelor trepte terminate în socluri pe care se află vase de flori.

In spatele bisericii se află un mic monument care indică locul unde a fost zidită biserica, prima dată. Acolo, arde zi și noapte o candelă a cărei lumină slabă împrăștie raze aurii. Intr'altă parte a grădinii e un bazin de mărime potrivită, din mijlocul căruia, atunci când i se dă drumul, țâșnește un șuvoiu puternic de apă, ca dintr'un gheiser. Altădată, în apa acestui bazin se jucau razele soarelui împreună cu niște frumoși peștișori roșii; în dreapta bazinului se află o minunată statuie de marmoră albă, ce reprezintă, în mărime naturală, pe Domnița Bălașa.

Pe piedestalul acestui monument se află următoarele însemnări:

In față: „Domnița Bălașa, fiica lui Constantin Basarab Brâncoveanu, domn al Țării Românești, a fondat acest așezământ la anul 1751"; **spre răsărit:** „Dotația așezământului proprietății Râioși, Crovul, Gărjani, Bădești, Fundeni, Necșești, Sărățeanu, Braniștea, Răsturnați, Mătăsaru, Chula, Ciomernicul, Gurbănești, Belciugu, Manolache, Moara Banului, viile Șerbeni și Scăeni. O prăvălie și cinci embaticuri"; **în spate:** „Eternă venerațiune și recunoștință ilustrei fondatoare"; **spre apus:** „In zilele regelui României Carol I s'a ridicat acest monument. Fiind efor așezămintelor Brâncovenești mitropolitul primat Calinic Miclescu; epitropi: N. Bibescu, Th. Văcărescu, 1888" 4).

De jur împrejurul sfântului lăcaș sunt așezate mai multe felinare, care, la ocazii solemne, luminează toată curtea, iar biserica apare într'un cadru de povești.

INTERIORUL

Intrând în biserică, în dreapta și în stânga, pe peretele ctitorial, se află întemeietorii lăcașului, pictați de maestrul vienez Kote. Sunt minunate tablouri în care se arată chipul și portul evlavioșilor binefăcători. In stânga este reprezentată familia lui Constantin Brâncoveanu, afară de cei patru feciori omorîți la Constantinopol. In dreapta sunt chipurile reziditorilor ale căror nume sunt scrise, deasemenea, deasupra picturei. Ambele tablouri ctitoriale sunt încadrate în frumoase și minunate rame poleite cu aur.

Printre celelalte picturi ale bisericii amintesc, în dreapta, — sfinții apostoli Andrei și Pavel, iar în stânga Inmormântarea Domnului și apostolii Petru și Toma. Dealungul zidurilor, în dreapta și în stânga, în scobiturile brațelor crucii, fiindcă biserica are forma unei cruci, sunt așezate patru strane din stejar masiv frumos sculptate și catifelate pe margini. Intr'o astfel de boltă se află mormântul Domniței Bălașa făcut din marmoră și împrejmuit cu un gărdulet mic de fier. Deasupra soclului e un sicriu păzit de un îngeraș ținând în mâna dreaptă un închipuit pergament pe care scrie: „Aci repauzează osemintele Domniței Bălașa fondatoarea acestui sfânt lăcaș, decedată la anul 1751. Rugați-vă pentru dânsa". Alăturea cu monumentul-mormânt și făcând parte integrantă din el, o femeie îndurerată, stând în genunchi, cu obrazul ascuns între mâini, plânge pe buna filantroapă plecată dintre cei vii.

In stânga amvonului, sub o boltă, se găsește un alt mormânt pe care e sculptată în piatră o coroană princiară, așezată pe un fel de perină — și următoarea inscripție: „Zoe Doamna, principesă de Valahia, 1805—1892".

Pe pereți, mai înspre altar, pe dreapta — se află pictat: Invierea Mântuitorului,

---

3) „Voința Națională" — 1885.

4) Pr. Marin Dumitrescu, l. c. p. 124.

Intrarea în Ierusalim; sfinţii apostoli — Filip, Gheorghe, Iacob, Cosma, Bartolomeu, Simon Zilotul, Pantelimon şi Dumitru, iar în stânga: Coborîrea Sfântului Duh, Naşterea Mântuitorului, Coborîrea de pe Cruce şi Cina cea de Taină ; în pantocrator chipul blând şi maiestos al Mântuitorului înconjurat de heruvimi.

Monument pe locul vechiului altar al bisericei

Candelabrul cel mare, atârnat la baza turlei principale, prin două lanţuri groase, are forma unei cruci şi o înălţime de peste doi metri. In scobiturile din stânga şi din dreapta altarului sunt pictaţi doi îngeri care ţin în mână câte o foaie de hârtie; pe una e scris: „Plin e cerul de mărirea lui" — iar pe cealaltă: „Sfânt, Sfânt, Sfânt Domnul Savaot".

Biserica Domniţa Bălaşa, dela ultima rezidire şi până astăzi, s'a distins totdeauna prin frumuseţea şi măreţia ei; prin personalul ales şi prin cele mai bune coruri şi solişti din Capitală.

Dintre slujitorii bisericii amintim următorii: In anul 1899, preoţii: N. Cesărescu, C. Enescu, B. Nicolau şi A. Protopopescu, protoereul plăşii de jos; diaconi erau doi, dintre care Athanasie Enescu renumit pentru vocea sa 5).

5) Idem, p. 126.

BISERICA IENII

In urma cutremurului din toamna anului 1940, această biserică, ca şi multe altele din Bucureşti, a suferit foarte mult. Turlele slabe au căzut la pământ, iar zidurile fără încheeturi puternice de beton şi fier s'au crăpat, împiedicând oficierea slujbei.

Actualmente, cu toate nevoile prin care trecem, o parte din ele au început să fie reparate; printre acestea se numără şi biserica Ienei situată pe strada cu acelaş nume, între bulevardul Brătianu şi str. Academiei, având în faţă Şcoala superioară de arhitectură, la miazănoapte Baia Centrală, la miazăzi măreţul bloc ce ocupă terenul fostei case a primarului Pache Protopopescu, iar la apus, în urma ultimelor lucrări edilitare, iese cu altarul în bulevardul Brătianu.

Reparaţia acestei biserici a început în vara anului trecut şi după felul cum se lucrează, sperăm că la sfârşitul anului acesta va fi terminată şi redată bunilor creştini, pentru o vreme cât mai îndelungată, deoarece consolidarea se face în raport cu cerinţele vremii.

In rândurile de mai jos voiu arăta întreg istoricul ei.

Astfel, în secolul al XVI-lea în partea de nord a mânăstirei Sf. Sava, care avea pristolul exact pe locul statuiei lui Mihai Viteazul, se aflau proprietăţile boierului Mihail Grecul din Târgşor, desigur, de origine grec după cum îl arată şi numele. Acest boier cunoscut documentar încă de la 1585 „a fost scutit de bir şi de oaste de către Mihai Viteazul" [1]). Mai târziu ocupa rangul de *vel cămăraş*, tezaurarul particular al Domnului, iar în 1611, bazat pe influenţă şi marea sa avere umbla după tronul Ţării Româneşti. N'a isbutit însă, fiindcă a fost omorît de *„gonacii"* lui Vodă, probabil ai lui Radu Mihnea, chiar pe proprietăţile sale în locul unde, puţin mai târziu, soţia sa Iana (de unde corect ar trebui să se numească biserica Ianei), fiica lui Dumitru Ianuţo, a ridicat o biserică de lemn.

Intreaga tradiţie despre fundarea acestei biserici de jupâneasa Iana se găseşte în arhiva bisericei într'un dosar din anul 1860, — iar într'o scrisoare din 1740 se amintesc toate neajunsurile prin care a trecut această biserică în a doua jumătate a secolului al XVI-lea şi anume: jupâneasa Iana închinase biserica călugărilor dela mânăstirea Târgşor spre a le fi metoh, aceştia însă, după oarecare timp, au părăsit-o, fiindcă veniturile erau prea slabe, sau aproape deloc.

Pentru acest motiv ctitoriţa bisericii după multe judecăţi anevoioase, şi-a scos biserica din închinarea şi îngrijirea călugărilor dela Târgşor şi a dat-o în îngrijirea călugărului Iosif, ajuns mai târziu egumen al mânăstirii Dealului [2])

Cu această ocazie trebuie să pomenesc confuzia ce există cu privire la acest călugăr.

George D. Florescu spune că Iana a fost soţia lui Mihai Grecul care a murit între 1611—1615, deci şi ea, la acea dată, era destul de în vârstă, dacă soţul ei este pomenit încă din 1585. Era deci imposibil ca această jupâneasă să dea biserica în grije călugărului Iosif pe care pr. G. Negulescu-Batişte şi dr. N. Vătămanu îl consideră una şi aceiaşi persoană cu Isar logofătul care, după cum spune N. Iorga, a fost scriitor de acte şi compunător de pisanii, în vremea lui Constantin Brâncoveanul, iar mai târziu călugărindu-se a căpătat nu-

---

[1]) George D. Florescu, *Din vechiul Bucureşti*, Bucureşti, 1935, p. 57 şi nota 278

[2]) George D. Florescu, l. c. p. 58; Pr. G. Niculescu şi dr. N. Vătămanu, *N. Filimon, nuvele, cu amintiri şi însemnări despre Nicolae Filimon*. Bucureşti, 1942 p. 22.

mele de „Ioasaf și ajunsese egumen la Mânăstirea Dealului".

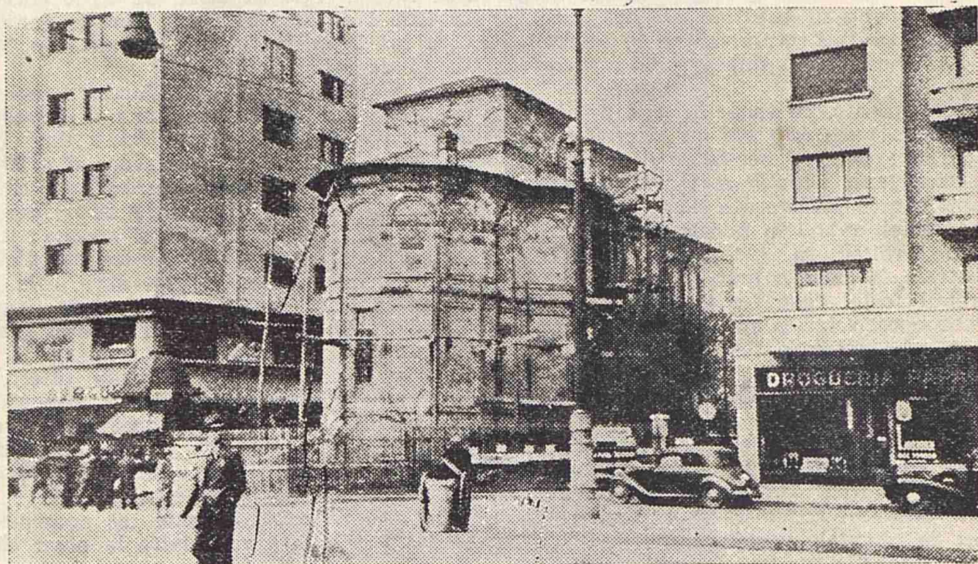
Este însă imposibil ca Iana care ridică biserica de lemn între 1611—1616 și care ar fi avut cel puțin 30—40 de ani să mai trăiască aproape o sută de ani ca să dea lăcașul clădit de ea călugărului Ioasaf (Iosif) fost mai înainte logofătul Isar.

Expunerile autorilor menționați mai sus nu se sprijină pe documente exacte și atunci trebuie să deducem următoarele:

1. Jupâneasa Iana ce-a ridicat biserica pe vremea lui Radu Mihnea Voevod nu este aceiași persoană care dă lăcașul în grija călugărului Ioasaf (Iosif).

2. Călugărul Iosif este altul decât logofătul Isar din vremea lui Const. Brâncoveanu [3]) care trăia încă pe la 1720 când jupâneasa Safta găsise la el actele vechei biserici ce lămureau procesul cu călugării dela Târgșor. Chestiunea aceasta însă rămâne nelămurită, deoarece ne lipsesc dovezile.

Mai târziu, — „Pană din Negoești (cumnatul lui Constantin Brâncoveanu deoarece era frate cu doamna Marica [4]) fiul lui Neagul postelnic și nepot al lui Antonie Voevod zis din Popești moștenise din clironomia strămoșului său Mihai cămărașul din Târgșor terenuri întinse în hotarul nordic al Bucureștilor, terenuri ce se aflau în fața bisericii de lemn a strămoașei sale Iana, pe locul unde s'a ridicat în vremurile noastre școala de arhitectură. Cu toată dorința lui de a ridica *în piatră* o altă biserică pe locul celei de lemn el se stinse din viață la 1719, în Decembrie, lăsând cu limbă de moarte de a fi îngropat în biserică și într'acelaș timp să se refacă lăcașul ctitoricesc al neamului său ceeace fu îndeplinit de către văduva lui: jupâneasa Safta la 1724. De altfel chiar pisania actualului edificiu religios amintește că biserica Ienei s'a clădit *din drepte ostenelile* soțului ei răposatul Pană Negoescu". [5]).

Biserica Ienii după cutremurul din 1940

George D. Florescu în lucrarea amintită spune că nu poate preciza dacă jupâneasa Safta soția lui Pană Negoescul este „din neamul boerilor Mogoșești cari într'adevăr sunt scoborîtori din neamul lui Mihai din Târgșor" [6]) — alți scriitori însă, care s'au ocupat cu această problemă afirmă pe bază de documente că „logofeteasa Safta soția lui Pană Vel Logof. Negoescul, † Iulie 1719, *era* fiica lui Vâlcul Vornicul Mo-

3) Pr. G. Negulescu, l. c. p. 22 note.
4) G. Ionnescu — Gion — l. c. p. 188.
5) G. D. Florescu, l. c. p. 58.
6) Idem, l. c. p. 58, nota 283.

goşescu-Grădişteanu sin (feciorul) lui Bunea Vistierul", — deci coborîtoare directă din boerii Mogoşeşti.

Dar mai mult decât atâta, se arată o serie întreagă de rudenii ale ei. Astfel, logofeteasa Safta „a avut fraţi pe: Bunea, Vâlcul şi Mihai zis Mogoşescu şi o soră numită Marga ce a fost soţia lui Mihai Spătarul Cantacuzino".

„Un nepot de frate al Saftei, numit Papa, fiul lui Vâlcul postelnicul Mogoşescu cunoscut de cronică sub numele de Vasile (?) Bărcănescu a ţinut în căsătorie pe Maria fiica lui Duca—Antonie Cuparu Bărcănescu fratele lui Pană Negoescu soţul Saftei. Urmaşii acestui Papa-Vasile Mogoşescu-Bărcănescu şi ai soţiei lui Maria, fiica lui Duca Cuparu, sunt: Constantin Mihail, Radu şi Maria. Constantin şi Radu s'au numit când Mogoşescu, când Bărcănescu; iar Mihai s'a numit Filişanu fiindcă muma tatălui său, adică soţia lui Vâlcu postelnicul Mogoşescu, a fost fiica lui Barbu Filişanu biv vel comis, care probabil adusese moşia Filiaşi zestre soţului ei." [7])

Jupâneasa Safta soţia marelui logofăt Pană Negoescu a murit în 1743, deci după aproape două decenii dela terminarea bisericei în care timp a avut toată grijea de locaşul ce-l ctitorise. Cu puţin timp însă, înainte de moarte, la 21 Aprilie 1743, îşi scria diata în faţa duhovnicului Calinic Mireon. In această diată se pomeneşte că biserica a fost clădită *„pentru pomenirea şi odihna răposatului boerului"* ei, *„şi pentru sufletul"* ei, şi că în acea vreme biserica era servită de doi preoţi: preotul Paraschiva, probabil chiar dela începutul bisericei şi preotul Stan, pe care cred, după cum reese din diată, că jupâneasa Safta îl luase pe lângă ea, ca pe un fiu adoptiv, încă dela vârsta de cinci ani, fiindcă era văduvă şi nu avea copii şi pentrucă tatăl acestui preot îi fusese de mult ajutor în viaţă.

In ceea ce priveşte tânărul preot, popa Stan, care pe acea vreme avea poate 20-25 ani, şi care desigur îşi făcuse ucenicia pe lângă bătrânul preot Paraschiva, pe care trebuia să-l urmeze, poate nu peste multă vreme, — logofeteasa Safta spune că l-a „luat de cinci ani, de l-am crescut eu şi l-am dat la carte fiind copil sărac de părinţi şi fecior de preot; iar eu l-am însurat şi l-am preoţit şi neavând cu ce să chivernisi şi până în ceasul de acum, m'am milostivit şi îi las casa pe care o am cumpărat dela maica Pătrana călugăriţa, care a fost soţia lui Isar logofătul, care loc a fost al ei până denaintea bisericii. Şi iar popii lui Stan îi las stângeni (câţi?) împrejurul casei lui, după cum arată şi zapisul care i l-am dat la mână de stăpânire, însă lui şi copiilor lui câţi Dumnezeu îi va dărui... Şi de-i va da Dumnezeu copilaşi cuminţi să se facă iarăşi preoţi aici la biserica mea, precum a fost şi tată-său (al lui popa Stan), popa Nicolae al meu (care) m'au căutat la vremea urgiei mel(e) şi popa Stan fiu-su, aşişderea şi copiii popii lui Stan", — „iar alţi streini nici cum nu las, nici popă nici diacon".

„După cum vedem intenţiunea fericitei ctitore a fost ca la biserica ei să nu încapă în viitor preoţi streini, ci pe cât se va putea numai urmaşi de-ai lui popa Stan, care îi era fiu sufletesc. Şi grija fericitei ctitore pentru popa Stan şi urmaşii lui ce aveau să fie preoţi la biserica ei, s'a întins şi pentru viitor". [8]) Adică, s'a îngrijit să-i apere de dările ce trebuiau să plătească sfintei Mitropolii, pentru care motiv a închinat acesteia „printr'un deosebit hrisov moşia Mirceşti *ot sud* (din judeţul) Vlaşca".

Aceste rânduri de mai sus servesc, oarecum, drept explicaţie la cele ce urmează: Astfel, în catagrafia din 1810 făcută din ordinul sfintei Mitropolii a Ungro-Vlahiei, se arată că la biserica Ienei cu hramul Sf. Niculae se afla „un tânăr preot numai de 26 de ani, numit Mihai *sin* Mihai, despre care se mai spune că era fecior de mirean, căsătorit cu Stana, — *„hirotonit de Arhiereul Titopoleos Kir Teofilact în biserica Creţulescului, în zi Sâmbătă, cu cartea de preoţie a Mitropolitului Dositei la leat 1806 Septemvrie 4, pă (pentru) biserica Precupeţii-Vechi, de unde a fost apoi, mutat după cererea mahalagiilor cu pecetluitul Mitropolitului Ignatie la biserica unde şi acum se află"*, adică la biserica Ienii.

„Inainte însă de a cerceta cine este acel preot Mihai *sin* Mihai şi soţia lui Stana, trebuie observat faptul că, dacă acel preot reuşise să fie transferat dela biserica Precupeţii-Vechi situată într'o mahala cu vreo 160 enoriaşi, în majoritate oameni nevoiaşi — precupeţi, — la o biserică centrală, destul de bogată cum era pe atunci biserica Ienii şi în jurul căreia locuiau boierii însemnaţi: Cândeştii, Câmpenii, Corneştii, Colceagii, Poenarii, Mihaleştii, Palada, etc., şi la care boierii cei mai de

---

7-8) Pr. G. Negulescu-Batişte şi Dr. N. Vătămanu, l. c. p. 21 note; pp. 21-23.

frunte ca Brâncovenii, Brădiştenii, Cândeştii, Bărcăneştii, Ghiculeştii şi Filişanii, se priveau deopotrivă îndreptăţiţi ca ctitori, fiindcă ascendenţii lor fuseseră rude foarte apropiate ori cu ctitorul marele Logofot Pană Negoescu, ori cu soţia lui Safta, acel preot Mihai *sin* Mihai trebue să fi fost ori un om cu deosebite însuşiri sufleteşti cu care se impunea, ori trebue să fi fost legat prin ceva cu biserica Ienii şi ctitoria ei". [9])

Popa Mihai a îndeplinit probabil ambele condiţiuni: a avut deosebite „însuşiri sufleteşti" prin care a ajuns să fie epitropul bisericii în locul marelui ban Isaac Rallet şi a fiului acestuia Ioan Isaac Rallet [10]), în al doilea rând „trebue să fi fost un urmaş al lui popa Stan, — poate un nepot de fiu sau fiică; în cazul când rudenia cu popa Stan nu provenea prin însuşi popa Mihai, de bună seamă provenea prin soţia lui, care va fi fost nepoată de fiu sau fiică a lui popa Stan — fiul duhovnicesc al Logofetesii Saftii [11])".

Preotul Mihai *sin* Mihai a slujit la biserica Ienii dela 1810—22 Iulie 1830 când a murit, după cum se spune de holeră [12]).

Nu cunoaştem felul cum a administrat biserica, deoarece în arhiva respectivului lăcaş religios nu se găsesc acte de felul acesta, totuşi suntem siguri, că foarte bine, fiindcă, altfel n'ar fi fost menţinut, iar în al doilea rând prin faptul că în jurul bisericii, în acea vreme, se aflau o serie întreagă de prăvălii „ce formau han şi produceau un venit destul de frumos".

Dar, în afară de aceste informaţii care privesc exclusiv biserica Ienii, preotul Mihai *sin* Mihai mai este important ca fiind tatăl primului romancier român — Nicolae Filimon — ce-a scris „*Ciocoii vechi şi noui*". Că preotul Mihai avea ca nume de familie pe acela de Filimon rezultă din numeroasele acte şi însemnări de pe cărţile bisericii Ienii.

Nicolae Filimon asupra căruia s'au adus, in ultima vreme, mărturii biografice foarte interesante de pr. Gh. Negulescu şi dr. N. Vătămanu, este al treilea copil al preotului Mihai Filimon şi s'a născut în casele bisericii Ienii la 6 Septemvrie 1819. In copilăria lui, Nicolae Filimon, a învăţat la dascălul Chiru dela biserica Ienii şi a căpătat dela acesta, tot ceeace se putea pe acea vreme,— dar din cauza sburdălniciei şi a pedepsei pe care dascălul Chiru i-a dat-o într'o bună zi, el a părăsit pentru câtăva vreme şcoala şi casa părintească şi s'a aşezat în casa marelui logofăt Scarlat Bărcănescu cu ai cărui copii — Scarlat şi Mitică — era prieten. De altfel Casa logofătului Bărcănescu era foarte aproape, pe locul actualului palat al Camerei de Comerţ (str. Bursei) şi a servit până la începutul secolului acesta drept local al poştei [13]).

In casa protectorului său, Nicolae Filimon s'a bucurat de toată atenţia şi în calitate de epitrop al bisericii Ienii Scarlat Bărcănescu i-a dat posibilitatea, încă din 1841, să fie angajat cântăreţ al bisericii cu o leafă [14]) de 800 lei pe an (după o însemnare proprie a lui, Nicolae Filimon a fost cântăreţ al biserici încă din 1829, dar nu se ştie cu ce leafă [15]), leafă de altfel destul de bună pentru vremea aceia dacă ştim că la alte biserici primul cântăreţ era plătit cu 300-400 lei pe an.

In 1825 marele logofăt Scarlat Bărcănescu nefiind mulţumit din punct de vedere bănesc de administraţorul bisericii, slugerul Ştefan Ioan îl înlocueşte cu Nicolae Filimon [16]). Acesta a stat în chiliile din curtea bisericii până la 1863-1864 când Sultana Marsil [17]) a construit casa parohială ce se vede şi astăzi, iar el s'a mutat în hotelul Török, la parterul căruia, mai târziu, se afla vestita cafenea Fialkowski, în Calea Victoriei colţ cu strada Câmpineanu.

In 1857, Scalat Bărcănescu plecând în străinătate dă următoarea procură lui Nicolae Filimon: „Pentru căutarea trebilor bisericii Ienii al căreia subtiscălitul sunt ctitor, dau depline puteri dumnealui pitar(ului) Nicolae Filimon că câtă vreme voiu lipsi din patrie să se consi-

---

9-12) Pr. G. Negulescu şi Dr. N. Vătămanu, l. c. p. 18-20; pag. 20; p.. 23; p. 23 nota 9;

13-16) Idem. l. c. 15 nota; p. 39: p. 57; p. 39-40.

17) Inscripţia de pe casă are următorul cuprins:

„Această clădire s'a făcut de mine Sultana Marsil la anul 1865, Iuliu, dupe testamentul repausatului Alecsandru Colceag din anul 1840 Aprilie 3, spre vecinica pomenire a sa, a soţiei sale Maria născută Câmpineanu şi a tuturor părinţilor şi neamului lor".

dere lucrările sale de oricine ca când s'ar face deadreptul de mine" [18]).

In această calitate el se ocupă de toate treburile bisericii: angajează personal și închee contracte de închiriere și arendă pentru casele și moșia bisericii [19]).

Din averea bisericii pomenim următoarele: moșia Bărcănescu din Ialomița, dăruită de familia Bărcănescu aducea un venit, pe la jumătatea secolului trecut de trei mii lei pe an; o pereche de case în mahalaua Batiștei; paisprezece prăvălii ce alcătuiau hanul dimprejurul bisericii [20]).

Nicolae Filimon a murit la 8 Martie 1865 și a fost înmormântat la cimitirul Bellu.

După moartea lui se constată o scădere în veniturile bisericii, ceea ce ne dovedește că administrația n'a fost așa de bună. Astfel dela 21.000 lei venit și 19.100 lei cheltueli pe vremea lui, în 1898 venitul este de 12.000 lei, iar cheltuelile tot atâta.

Și tot în vremea aceasta aflăm că biserica avea doi preoți [21]), doi cântăreți și un paracliser și forma parohie având drept filiale: biserica Batiștei și Sf. Nicolae-Dintr'o zi.

Iar acum, drept încheere, reproducem pisania bisericii aflată deasupra ușii dela intrare și cuprinsul pomelnicului săpat în piatră ce se găsește în altar:

I. „Doamne D[um]nezeule nostru, căruia ceriul îți iaste scaun și pământul supt picioarele tale, întăriaște sfântul acesta lăcaș al mărirei tale, care întru slava ta și întru cinstea sfântului ierarh Nicolae din temelie s'au zidit și cu toată podoaba bisericească s'au înfrumusețat din dreapta ostenelele răposatului robul tău jupân Pană Negoescu Vel Log[ofă]t, nepotul prea-pomenitului Io Antonie Voivod și frate Doamnii fericitului și de-a pururea pomenitului Io Constandin Basarab Vo[e]vod cu sărguiala (sârguința) cucearnici roabei jupâniții Saftii, soția pomenitului boiar, dup'pristăvirea lui, și primeaște rugăciunile ce ți se vor aduce întru el neîncetat, pentru toată pravoslaviia, pentru răposaț[ii] părinți[i] lor, ctitorilor, și pentru înșii ei, la prea-sfântul cerescu tău *jăvtănic* [jertfelnic].

In zilele prea-luminatului Domn Io Nicolae Alexandru Voevod la anul de la Zidirea Lumii 7232, iar de la Nașterea Mântuitorului H[risto]s 1724, Av[gust]u, 1 dne".

II. „† Ctitorii: Pană, Safta [soția lui], Constandin Voevod, Marica Do[a]mna, Antonie Voevod, Neagul [fiul acestuia], Ilinca [soția lui] Neagu și mama lui Pană și a Maricăi, Antonie, Neagoe, Costandin, Bunea, [Grădișteanu], Marica, Vâlcul, Ilina, Marga, Matei-Vodă, Mariia, Catrina, Tudora, Mariia, Stanca. Cei de au ajutorat: Mihai, Sava, er. Partenie, Neculae, Enache, Dobra, Gorghe (?), Mariia, Panait, Anița, Zamfir, Elena, cu tot neamul lor, Lusandra, Păniaca (?), Matei, Filip, și cu tot neamul lor" [14]).

„Această clădire s'a făcut de mine Sultana Marsil, la anul 1865, Iuliu, după testamentul repausatului Alecsandru Colceag din anul 1840 Aprilie 3, spre vecinica pomenire a sa, a soției sale Maria născută Câmpineanu și a tuturor părinților și neamului lor".

18-20) Pr. G. Negulescu, l. c. p. 66; p. 66-69; pa 69-74.

21) Dicționarul Geografic al României, București, 1898, vol. I, p. 717.

22) N. Iorga, *Inscripții din bisericile României*, București, 1905, p. 265-266.

BISERICA OLTENI

Biserica Olteni sau Oltenilor, cu hramul Adormirea Maicii Domnului, se află pe strada Olteni între str. Mircea Vodă și calea Dudești și având în fața ei străduța Zaverei ce iese în strada Labirint.

Această biserică, ca mai toate celelate din vechiul București, a fost construită la început din lemn și existența ei o constatăm din 1696 — după cum reese dintr'un act [1]) de pe vremea domnitorului Constantin Brâncoveanu, care pomenește de o biserică din mahalaua Oltenilor și după toate deducțiile istoricilor, în acea mahala pe atunci, nu exista altă biserică, decât aceasta amintită mai sus. Dar, fiindcă era de lemn se dărăpănase cu totul în 1722, pentru care motiv, în acel an este zidită din temelie de Nicolae protopopul Bucureștilor și de Constantin vătaful cu ajutorul material al oamenilor din mahala, [2]) iar pentrucă a fost preînnoită de un protopop, s'a numit câtăva vreme *Biserica Protopopului*; [3]) oamenii din mahala însă, și alții de aiurea, îi păstrau tot vechea numire.

La o sută de ani după această dată — în August 1821 — în timpul Zaverei, biserica a suferit multe stricăciuni: a fost lovită cu tunurile și i s'a dat foc de turci.

Iată cum s'a petrecut faptul: Turcii intraseră în București să potolească răscoala lui Tudor Vladimirescu și Alexandru Ipsilante; comandantul lor, **Chehaia-Bei**, își stabilise sediul în casa boerului Belu de pe podul Mogoșoaei, fostă mai târziu casa Prager și actualmente C.E.C. Acolo a fost omorît Bimbaș Sava, șeful arnăuților, cu o parte din ei. Ceilalți, care au scăpat, s'au răspândit prin oraș, iar vreo 35 aprovizionându-se cu iarbă de pușcă și gloanțe s'au retras în mahalaua Olteni și s'au baricadat în biserica încă deschisă, fiindcă nu ieșise lumea și preoții din ea. După ce și-au făcut rost de câteva doniți cu apă, s'au încuiat înăuntru, unde așteptau sosirea Turcilor ceea ce s'a și întâmplat imediat, astfel că, s'a început o luptă serioasă între turci și arnăuți.

„Arnăuții se urcară, unii în clopotniță, alții se puseră pe la ferestre, și se apărau de Turci. Turcii aduseră tunuri și începură să tragă în biserică, dar nu făcea nici un folos. Aruncară focuri d'asupra învălitoarei, o aprinse și arse învălitoarea toată, dar în biserică nu intră foc, fiindcă biserica era cu boltă de zid".

O parte din arnăuți „isbutiră și scoaseră fiarele dela o fereastră din altar și noaptea ieșiră câte unul, câte unul pe fereastră fără să-i simtă Turcii. Și ieșiră pe portița cea mică din dosul bisericii, și ajunseră la o ulicioară, și d'aci **intrară în pădure,** [4]) ș'apoi trecură în Brașov".

Din cele spuse mai sus, care fac parte din memoriile lui Constantin Izvoranu bun prieten și tovarăș al lui Tudor Vladimirescu, reese foarte clar că în urma luptei dintre Turci și Arnăuți a ars acoperișul bisericii, iar restul clădirei a suferit stricăciuni — dar ceea ce este mai interesant e faptul că acum 120 de ani, pădurea se afla în imediata apropiere a bisericii — și aceasta a fost salvarea arnăuților fugiți.

In legătură cu aceasta, amintim spusele actualului dascăl, Alexandru Georgescu care, acum patru decenii când a intrat în serviciul bisericii, a apucat un

1) *Arhivele Statului*, Condica Brâncovenească, pp. 162—163; *Th. Codrescu*, Uricariul, vol. XVI, pp. 39—41; *G. Ionnescu-Gion*, l. c. p. 209, p. 315-316; *George D. Florescu*, l. c. p. 71.

2) *Musceleanu*, Calendarul antic pe 1862, p. 59.

3) *G. Ionnescu-Gion*, l. c. p. 209.

4) *N. Iorga*, Izvoarele contemporane asupra mișcării lui Tudor Vladimirescu, București, 1921, pp. 380-381; *G. Ionnescu-Gion*, l. c. p. 209; *G. D. Florescu*, l. c. p. 72.

negustor bătrân, ce îi povestea că în copilăria lui, din turla bisercii vedea spitalul Pantelimon, fiindcă pădurea se tăiase, iar casele erau prea puţine pentru a-i împiedica vederea. In ceea ce priveşte însă arderea biserici, în documentele ce se mai păstrează se spune că: „Intâmplându-se moartea Domnului Şuţu — 16 Noemvrie 1818 — 31 Ianuarie 1821) şi răzvrătirea începându-se în ţară, s'a stricat în leat 1821 pomenita biserică

Biserica Olteni în vara anului 1941

de către oştirile turceşti, cu totul, furându-i şi toată zestrea, ba încă şi împrejmuirea curţii i s'au ars, cum şi vreo câteva chilioare, cum deobşte este cunoscut".

Iată dar, că, din cele spuse mai sus, biserica se găsea în ruină şi în imposibilitate de a se mai sluji în ea. Pentru acest motiv, Mihai Rădulescu biv (fost) logofăt za (de) divan amintit pentru prima dată, în Aprilie 1821, ca epitrop al bisericii, adună pe toţi mahalagii şi se sfătueşte cu ei cum să repare biserica, împrejmuirea şi toate celelalte ce să aflau stricate, în urma celor întâmplate.

Cu toate că, după spusele epitropului, de abia s'au adunat 2300 lei dela mahalagii şi 3200 lei dela alţi creştini, el s'a apucat de zidirea bisericii pentru care a scos din buzunarul lui 6.400 lei, iar de rest, cât a mai trebuit până la terminare, s'a împrumutat din diferite locuri. Rezidirea bisericii, mai mare de data aceasta decât înainte, fiindcă s'a făcut mai lungă **„decât vechile temelii"** a costat 33.686 lei şi s'a terminat în Iunie 1822, iar pisania de atunci a avut următorul cuprins:

„Biserica aceasta fiind făcută din temelie la leat 1722 la Feburarie 1 de un protopop Niculaie şi de Costandin vătaful şi la 1821 August 7 închizându-să într'ânsa vreo câţiva arnăuţi ai Savii (Bimbaşa Sava) ce se ridicaseră cu **apostasie**, au venit oştirile turceşti aici şi nu numai a ars-o şi au stricat-o cu tunuri ci şi pe dânşii s'au omorît, iar la leatu (1)822 Iunie, atât prin silinţa şi osteneala şi ajutorul mieu şi a altor creştini s'au făcut biserica iarăşi la loc, mai adăugându-se şi alte două hramuri, împodobindu-se cu zugrăvele şi altele, cum şi cu odoare după cum se vede".

Mihai Rădulescu fost logofăt de divan în 1821, pitar în 1841 şi sărdar în 1844, a fost, în toată această vreme, după cum iscălea el, ctitor şi îngrijitor al bisericii, — dar, probabil din anumite motive foarte serioase, în cursul anului 1844, oamenii din mahala reclamă la cinstita **Dicasterie** a sfintei Mitropolii pe sărdarul Mihai Rădulescu epitropul, cum că ar fi făcut anumite nereguli în socotelile şi banii bisericii şi că, pe nedrept, se numeşte ctitor al ei, deoarece el n'a făcut altceva decât a supraveghiat repararea (construirea) ei.

In urma acestui fapt şi la cererea Dicasteriei de a se lămuri situaţia şi socotelile biserici Olteni, sărdarul Mihai Rădulescu înaintează un raport în 21 Iunie 1844, a cărui copie se păstrează în arhiva bisericii. In acest raport Mihai Rădulescu spune că, cu ajutorul lui s'au strâns puţini bani dela mahalagii şi alţi creştini, iar suma cea mare pentru terminarea bisericii a scos-o din buzunarul lui şi din diferite împrumuturi făcute de el personal, şi, pentru acest motiv se consideră ctitor al bisericii.

In ceea ce priveşte acurarea, că dacă într'adevăr a fost ctitor, de ce nu s'a menţionat în pisanie, el răspunde că n'a făcut-o din două motive: „întâi, temerea de Turci, că pe când am făcut biserica Turcii încă să afla(u) în Bucureşti; — şi al doilea, că n'am vrut să mă mândresc nici să dau a înţelege obştei că am şi eu

două-trei parale și nici mi-au trecut vreodată prin gând că voiu pătimi cumplitele acestea ceasuri ce acum le (în)cerc".

Mahalagii văzând însă cuprinsul acestui raport l-au socotit neadevărat, iar pe sărdarul Mihai Rădulescu, după felul cum a scris, ca „împotrivitor poruncii prea sfinției sale părintelui mitropolit". Pentru documentare și desvinovățire Mihai Rădulescu înaintează la 1 Iulie 1844 o nouă **otnoșenie** cinstitei Dicasterii spunând în rezumat, că tot ceea ce a făcut el pentru biserică „nu e faptă de epitrop ci de ctitor, că epitropul nu poate cheltui un ban măcar mai mult decât venitul asupra căruia se aflâ orânduit epitrop, iar ctitor fiind, desăvârșit stăpân, cheltuește nu numai tot venitul bisericii de a ține în stare bună și încă spre a-i face venit ca să se poată ținea totdeauna în aceiași stare, — ori mai chetuiește dela sine dacă are mijloace, sau, să și împrumută și, cu încetul, din venitul ce va face bisericii îngrijește de plătește această împrumutare, precum așa urmare am făcut și eu la această biserică". Și astfel, prin îngrijirea lui, acareturile produc bisericii un venit de peste cinci mii lei anual — „din care venit își întâmpină cheltuelile de să ține și biserica și acareturile ei în bună stare fără să fie silită ca alte biserici ori a cere milă cu taleru sau a face listă mahalagii între dânșii ca să se poată ținea biserica în bună stare".

In urma celor spuse mai sus, și a altor hârtii înaintate de enoriași, precizându-se oarecum situația, Dicasteria, la 7 Iulie 1844, aduce la cunoștința negustorilor, mahalagiilor și enoriașilor bisericii Olteni, să poftească la termenul fixat pentru a cerceta socotelile și a da sfârșit acestei pricini.

Mahalagii bisericii Olteni, foarte bucuroși, mulțumesc de această invitație, dar fac rugăminte ca cercetarea hotărîtă să fie amânată până când unul dintre ei, și cel mai important, paharnicul Grigore Zosima se va întoarce din străinătate, fiind dus la băi, fiindcă el are câteva documente prețioase în pricina socotelilor sărdarului Mihai Rădulescu.

In arhiva bisericii se păstrează puține hârtii referitoare la această problemă, iar la sfânta mitropolie n'am avut posibilitatea să cercetez, pentru a vedea cum s'a desfășurat această problemă. Cert este însă, că mahalagii au isbutit, prin hotărîrea Dicasteriei, să-l înlăture pe sărdarul Mihai Rădulescu din funcția de epitrop și calitatea de ctitor al bisericii Olteni, iar în locul lui să-și aleagă ca epitrop, la 1845, pe neguțătorul Anghel Nedelcovici.

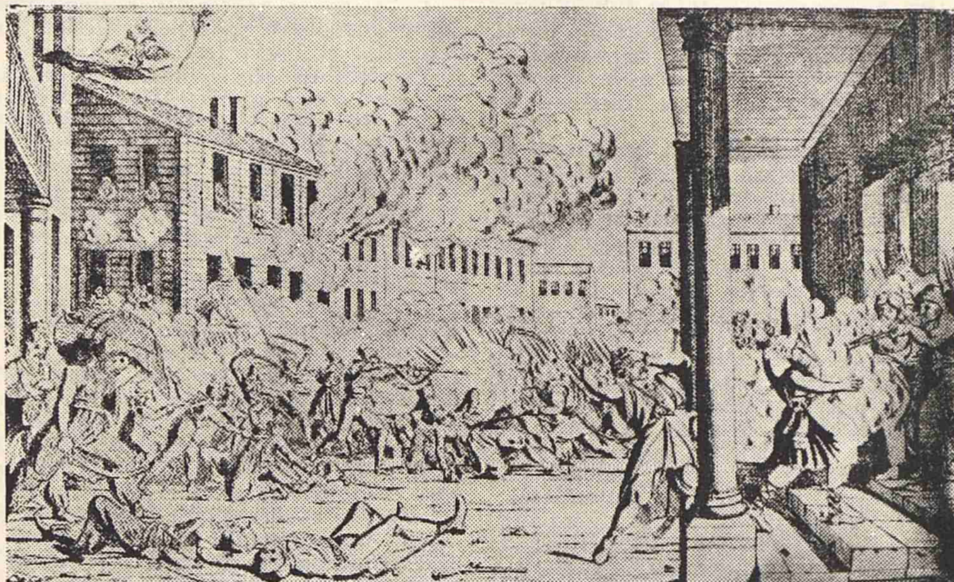
Despre Mihai Rădulescu nu mai știm nimic până în 18 Feburarie 1847 când face un **tacrir** (raport) al întregei situații a biserici Olteni și cere sfintei mitropolii să-l despăgubească de întreaga sumă cheltuită ca ctitor, plus dobânda respectivă; — cât privește osteneala depusă pentru zidirea și îngrijirea bisericii, ea va rămâne pentru pomenirea lui și a părinților lui.

Mai târziu, probabil, din cauza deselor cutremure care se abăteau asupra Bucureștilor, precum și a focurilor ce se țineau lanț, biserica a suferit serioase stricăciuni, fiindcă, în 1863, se hotărăște de epitropie și enoriași refacerea ei din temelie. Acest fapt se vede foarte clar din inscripția săpată în marmoră ce se găsește în **proscomidie**, unde preotul face liturghii, și din aceia aflată deasupra ușii dela intrare al cărei cuprins e următorul:

„Doamne iubit-am bunacuviința casei tale și locul locașului mărirei tale; această dragoste a casei lui Dumnezeu m'a făcut ca pe lângă povara familiei mele și a negoțului meu să primesc asupra-mi și îngrijirea acestei sfinte biserici; pentrucă la anul 1845 ales fiind de onor enoriași a fi epitrop al acestei sf. biserici, pre(a) sfințitul mtropolit Neofit m'a întărit. Această însărcinare de a servi lui Dumnezeu am purtat-o cu mulțumire până la anul 1865 și neavând biserica nici un capital am făcut capital în suma de lei 95.000; — In acest spațiu de timp văzând că sfânta biserică era ruinată neam sfătuit cu toți enoriașii care iubesc podoaba casei lui Dumnezeu ca să o reînnoim. Pentru aceia am adunat capital bisericii, numit (amintit) mai sus, precum și alte sume ce au binevoit și domnii donatori a contribui care toate s'a înscris în condica șnuruită a bisericii. Când dar am văzut cu toții că cu aceste sume se poate reînoi, am pus în lucrare și la anul 1863 Februarie am început rezidirea din temelie și a luat sfârșit și s'a înfrumusețat după dorința tuturor precum se vede, la 1865. Drept aceia în acest altar a lui Dumnezeu, am ridicat cu a mea cheltuială această piatră spre semn al dragostei, al credinței și al recunoștinței noastre a tuturor către Dumnezeu, precum și a vecinicei noastre pomeniri întru împărăția sa. Fie dar, Doamne, mila ta spre noi, precum am nădăjduit și noi întru tine, amin. Anghel Nedelcovici — Anghel, Hristu, Lazăr, Evghena, Teodor, Ecaterina cu fii(i), Grigorie cu fii(i), Zoie cu fii(i), Costantin Marta — vii —; Dimitrie

Simeon, Sterie Stănescu Costiharitu, Neagu Ilinca cu fii, Ioan Spirescu, Ana cu fii, Neacşu Ispirescu, Ecaterina Rada cu tot neamul, Alexandra, Zamfira cu neamu şi cu toţi domni şi cocoane cei ce bine au voit de au ajutat la această clădire din nou a sfintei biserici Olteni, să (se) pomenească toţi de obşte".

Din această inscripţie se vede că negutătorul Anghel Nedelcovici a fost epitropul acestei biserici timp de douăzeci de ani, în care vreme a adunat 95.000 lei, cu care s'a început zidirea, — dar la această sumă s'au mai adunat şi altele pe

Omorârea căminarului Sava şi a steriştilor, de Turci, în August 1821

care le-au dat diferiţi oameni din mahala şi, care, toate, au fost trecute într'o **„condică şnuruită a bisericii‘** ce din păcate nu se mai păstrează astăzi.

Zidirea biserici a durat doi ani, 1863—1865, şi s'a terminat în forma care se vede şi azi. Cutremurul din Noembrie 1940 a deteriorat-o puţin, producându-i câteva stricăciuni, spre deosebire de altele care au suferit stricăciuni foarte mari, dar a fost reparată în grabă, încât astăzi se găseşte în cea mai perfectă stare.

In arhiva bisericii am găsit o însemnare în care se arată că alături de Anghel Nedelcovici mai era epitrop în 1863 şi Pandele Simion, om destul de bogat, care locuia mai tot timpul anului la moşia sa Zamfira din jud. Prahova.

EXTERIORUL

Acest lăcaş de închinăciune se vede foarte bine din strada Labirint şi Zaverei şi din calea Dudeşti, unde se întretaie cu str. Olteni, fiindcă în ambele locuri are spaţiu suficient care-i creiază perspectivă.

Biserica e impunătoare, prin mărimea ei, şi are două turle, dintre care cea din faţă mai mare şi încadrată de alte două mai mici, iar cea din spate mai scundă. Ambele au acoperişul teşit; — cea din fund aproape plan. Zidurile sunt crenelate la partea superioară, iar ferestrele destul de mari ca să pătrundă lumină suficientă înlăuntrul ei. Intrarea se poate face pe trei părţi : una chiar din stradă, iar două laterale situate în curte ; — în fund, pe partea dreaptă se află o uşă mică prin care se intră în altar. Imediat în curte, la dreapta, se află clopotniţa, din lemn, destul de simplă.

Locul ce înconjoară biserica este de circa 3500 metri patraţi şi este ocupat de grădină, casa parohială cu faţada spre calea Dudeşti, alte case mai mici în fundul curţii şi unele puţin mai răsărite, în stânga bisericii, care dau în str. Olteni închiriate pentru procurare de venituri.

INTERIORUL

Deasupra uşii, la intrare, se găseşte o inscripţie asemănătoare cu aceea din proscomidie pe care am pomenit-o mai sus.

Inăuntrul, biserica e foarte spaţioasă şi ţinută într'o curăţenie perfectă; pe jos are mozaic acoperit în unele locuri cu preşuri şi covoare, în bună stare, de diferite mărimi. De jur împrejur se află strane solide, din stejar, vopsite cu ulei fiert, iar în faţa fiecăreia câte o mică perniţă rotundă de culoare roşie pe care îngenunchie credincioşii. In mijlocul bisericii, deoparte şi de alta sunt sobe mari de tuciu care o încălzesc în timpul iernii. In partea stângă, dincolo de amvon se află un ceas care, într'un ritm aproape evlavios, măsoară timpul ce trece atât de repede.

Biserica e împodobită, în întregimea ei, cu minunata pictură a maestrului G. M. Tăttărescu, făcută în 1865. Acest pictor împreună cu Nicolae Grigorescu şi Anton Serafim sunt mândriile neamului românesc în înfrumuseţarea bisericilor.

G. M. Tăttărescu a făcut o pictură de care ochiul nu se mai satură oricât ar privi-o. Astfel, plafonul dela turla principală, de deasupra altarului, e pictat atât de frumos, încât rămâi extaziat; de asemenea picturile-tablouri de pe pereţii din faţa altarului, mari de circa 4×5 m. Pe dreapta, cum stai cu faţa spre altar, sunt următoarele picturi: 1. Maica Domnului, Isus Hristos şi Ioan Botezătorul; 2. Sf. Gheorghe şi Sf. Efstatie, iar pe stânga: 1. Inălţarea lui Isus Hristos; 2. Sf. Mina şi Sf. Dimitrie.

Această minunată pictură însă a suferit de pe urma fumului şi a vremurilor, pentru care motiv a fost restaurată de două ori: în 1901 de A. Cantini şi în 1927 de Zamphiropol Dall, fără să se adauge nimic, respectându-se întru totul factura şi fondul iniţial.

Cu ocazia celei dea doua restaurări s'a pus înăuntru bisericii, deasura uşii dela intrare, următoarea inscripţie:

„Acest sfânt lăcaş s'a restaurat în anul 1927 în al XII-lea an de domnie glorioasă a M. S. Regelui Ferdinand I şi sub primul patriarh al României, dr. Miron Cristea, paroh al bisericii fiind S. S. preotul econom Th. Georgescu. Din comitetul parohial făcând parte d-nii Sim. Constantinescu, Ath. Menglide şi C. Constantinescu.

S'a restaurat de pictor prof. Zamphiropol Dall — Iulie 1927 —".

Biserica are, înlăuntrul ei, trei policandre, iar cel din faţa altarului, e cel mai mare şi mai frumos. Dintre icoane amintesc următoarele:

1. Icoana Sf. Nicolae, în faţa altarului.

2. In dreapta altarului o icoană reprezentând pe Sf. Petru şi Pavel cu următoarea inscripţie: „Zugrăvitu-s'au această sfântă icoană prin osârdia şi cheltuiala dumnealor isnafurilor pânzarilor şi abagiilor — 1824 Octombrie 8. David Zugraful".

3. In stânga altarului o icoană cu Soborul Arhanghelilor pe care stă scris: „Cu osârdia şi silinţa dumnealui logofăt Mihăiţă condicarul Visteriei — 1823 Februarie".

4. Icoana ce reprezintă hramul bisericii: Adormirea Maicii Domnului este frumoasă şi bogat ferecată în argint.

In afară de aceste icoane româneşti mai sunt altele, greceşti, dintre care două foarte frumoase din 1823. Prima reprezintă pe Crist, iar a doua pe Maica Domnului cu pruncul în braţe.

Pe peretele din dreapta, cum intri în biserică, se află un epitaf de culoare roşie, cusut cu fir de argint şi aur, pe care se află scris: „Iosif cel cu bun chip de pre lemn luând prea curat chipul Tău cu giulgiu curat înfăşurându-l, cu miresme în mormânt nou l-au pus — 1854".

Intr'o condică de zestrea bisericii se spune că la 8 Aprilie 1854, acest „epitaf de catifea stacojie cusut cu fir galben" a fost cumpărat de mahalagii în frunte cu epitropul Anghel Nedelcovici şi s'a dat pentru el două sute de galbeni împărăteşti, — rămâind acest epitaf dăruit de dumnealor aceştii sfinte biserici, spre lauda Dumnezeului în treiproslăvit şi spre pomenirea celor ce au contribuit la cumpărarea lui".

Dintre cele aflate în altar însemnez următoarele: a) Crucea ce se scoate în fiecare an la ziua Sfintei Cruci (14 Septembrie) — naturală nu făcută; găsită într'un lemn de stejar. Ornamentaţia ei de argint, în partea de jos, are următoarea însemnare: „Acest lemn cruce s'au găsit de tăetori în Vinerea Paştilor — 1866 Martie 25 — şi s'au îmbrăcat cu argint de d-lui Teodor Rădulescu".

b) O cruce de lemn, minuţios lucrată şi foarte fin, reprezentând în miniatură diferite scene religioase. Este încadrată în argint şi dăruită bisericii Olteni în 1865 de renumitul negustor Stancu R. Becheanu.

In proscomidie se află un dulap cu cărţile vechi şi noui necesare ritualului, iar în cealaltă parte a altarului, arhiva şi o serie de cărţi deteriorate şi în imposibilitate de a mai fi întrebuinţate.

Din aceste cărţi amintesc următoarele, precum şi o parte din însemnările lor: 1. **Minei pe luna Martie tipărit la Râmnic în 1779.** — „Acest Minei s'au cumpărat în taleri trei şi jumătate şi s'au dat la sfânta biserică Olteni de robul lui Dumnezeu Iacovache logofăt de visterie ce se aflâ supt (indescifrabil) dumnealui Mihăilă logofăt za visterie, prin silinţa şi osteneala sfinţiei sale protopopoului Ioan ot mahalaua Oltenilor, ca să-l pomnească în veci. — 1786 Februarie 10.

Pe ultima foaie: „Aicea s'au scris de Mihail logofăt za Divan ca să se pomenească, în zilele Muscalilor, la leat (1)806 Dechembrie 13. au venit".

2. **Minei pe luna Iulie tipărit la Râmnic în 1780.**

„Vasile nepotu popii Stoicăi dela Sfete (Sf.) Ştefan.

Pe altă foaie: „Să se ştie că acest Minei să află al bisericii Oltenilor ce îi este hram Adormirea prea sfintei Născătoare de Dumnezeu şi pururea fecioarei Mariei şi cine îl va fura să fie supt blestemul sfinţilor părinţi dela Nicheia, 318 părinţi, — şi de toată smerenia prea sfinţiei sale părintelui mitropolit şi a tuturor deobşte credincioşi. — 1823 Iulie 3".

La urma cărţii: „Să se ştie de când au intrat în Bucureşti domn Io Alexandru Dimitrie Ghica Voevod domn Ţării—Rumâneşti, la leat (1)834 Iulie 25".

3. **Triod tipărit la Râmnic în 1781.**

4. **Minei pe luna lui Octombrie tipărit la Râmnic în 1786** — cumpărat de visterul Mihăilă cu 20 lei.

5. **Antologhion adecă Floarea Cuvintelor** — cumpărat de popa Iancul ot (dela) Valea Călugărească la 24 Iunie 1796.

6. **Minei pe luna Iunie tipărit, în vremea lui Constantin Alexandru Ipsilant Voevod, în Buda, la 1805.**

Pe această carte se află următoarele însemnări:

„Vere Ioane iată că trimit acest Minei ce am scris. Şi am primit taleri şase şi, fiindcă zici cum că iaste trebuincios la biserica ce s'au fărâmat de vrăjmaşi cu tunurile şi au ars cărţile. Bine ştiut să fie că mi-au dat doisprezece lei pe dânsul, iată că-l las acolo cu nouă lei, fiindcă şi mie îmi iaste trebuincios. Şi să dai trimisului încă taleri trei. Al sfinţiei (tale) frate. — 1821 Iunie 2 — Popa Ioniţă tipograf". (Râmniceanul, după cum reese din altă însemnare).

Pe altă foaie: „La leat 1847 Martie 23 în ziua de Paşti au ars Bucureştii împreună şi douăsprezece biserici (şi) nu s'au putut stinge până ce nu au ieşit până la vii, la Vitan. Şi acelor nenorociţi oameni li s'au făcut pagubă de lei 70.000.000 (?) — Măria Sa (Domnitorul Gheorghe Bibescu) i-au miluit pre toţi cu câte zece lei la sută, pre toţi.

Pe altă foaie: La „leat 1847 Iunie 10 au dat o piatră, atât de mare, de 20 dramuri, în zilele domnului Gheorghe Bibescu şi Neofit mitropolit. Scris de Dumitrache Velcea".

La urma cărţii mai este următoarea însemnare: „Scris-am spre a fi ştiut că în zilele vieţii mele, în două rânduri, au venit Muscalii în Bucureşti, — însă odată la leat 1828 Aprilie 29, având războiu cu Turcii, când au scos din cetatea Brăilei, Silistrei şi a Giurgiului şi a Turnului pe Turci. Şi cetăţile fărâmându-le le-au lăsat pă seama ţării şi întocmit-au oştiri regulate ţării dintre pământului. — 1836 Dechemvrie 21 — Mihail Rădulescu".

*

Şi acum, după ce am terminat cu istoricul bisericii, atât cât a putut reeşi din acte, arătăm, în limita posibilităţilor: — averea, venitul şi cheltuelile precum şi câţiva din slujitorii ei.

a) **Averea**

In ceea ce priveşte prima biserică, de lemn, care a dăinuit din a doua jumătate a secolului al XVII-lea şi până la 1722 când a fost refăcută de protopopul Niculae, nu ştim aproape nimic. Deducem doar că a fost o mică bisericuţă de lemn, situată într'un cartier sărac şi că singura ei avere era locul relativ mic, pentru acea vreme, dimprejurul ei, şi cele câteva cărţi şi obiecte strict necesare.

După 1722, biserica fiind de zid, era mai aspectuoasă şi mai trainică, iar ferestrele apărate cu grătare de fier după cum ne relatează informaţiile referitoare la turburările zaverei din 1821 —; deasemenea, bolta era de zid pentru care motiv n'a ars atunci când Turcii şi Arnăuţii s'au bătut şi i-au dat foc.

După această dată, în urma stăruinţii epitropului Mihai Rădulescu şi ajutorului enoriaşilor, biserica a fost zidită pentru a treia oară şi terminată în 1822, când, desigur a fost împodobită şi înzestrată mult mai bogat ca înainte.

Dintr'o catagrafie făcută de Dicasteria Sfintei Mitropolii ,în anul 1842 şi transcrisă de epitropia bisericii într'un registru, în 1851, care se păstrează şi azi, rezultă că biserica avea o stare bunişoară din care pomenim următoarele:

IN ALTAR sfânta masă avea o îmbrăcăminte de **cit**, iar alta de **pambrin** verde de lână; 2 evanghelii româneşti; una îm-

brăcată cu argint, alta cu piele roșie, și o liturghie veche uzată. **Antemisul** cu sfintele moaște și artoforionul de argint pentru păstrarea sfintelor taine ; o cutie de alamă pentru sfântul agnes (?) ; trei sfetnice mici de alamă pentru sf. Pristol ; două tăvi de Lipsca, pentru sfeșnice.

IN PROSCOMIDIE: două potire de argint poleite pe dinăuntru (probabil cu aur); două discuri, două stele, trei linguriţe, două tăviţe de aramă pentru anaforă, cununi și miruitoare de argint.

Odăjdii preoțești se aflau destule și variate din stofe de diferite culori și împodobite cu șiret de fir galben. Unele din ele aveau căptușeală din **cutnie,** chembrică sau demicaton de diferite culori.

Amintesc că unele **sfite** erau făcute din mătase iar altele din **pambrin** alb cu flori roșii, crucea din spate din panglică roșie, iar căptușeala din **chembrică albastră.**

Stiharele în număr de 21 erau făcute din stofe colorate, mătase, atlaz, **cutnie, silimie, pambrin sau belicoasă. Epitrahile** 19 la număr, care mai de care mai frumoase. **Rucaviţe,** deasemenea 19 perechi dintre care o pereche din stofă albă, cu flori de fir galben împrejur, crucile din șiret de fir galben bun, iar căptușeala din cutnie pătlăginie.

Urmează **poale** pentru sfântul Pristol și iconostas și o **dveară** frumos zugrăvită cu chipul lui Isus Hristos, pentru ușile împărătești.

In afară de acestea diferite **aiere** și **procoveţe** dintre care un aier cu două procoveţe cusute în manga cu fir bun și fluturi, căptușeala de chembrică roșie ; alt aier din **marzolin.**

Paftale 11 perechi dintre care mai toate de argint și cu **zevreluţele** tot de argint; o pereche însă, erau din sidef și aveau sculptat pe ele pe Sf. Gheorghe și Sf. Dumitru, iar îmbrăcămintea era din argint.

Apoi, circa 120 coţi de stofe necusute, din toate calitățile și culorile.

Cărţi românești: 3 octoice, 12 minee, un mineiu mare ce cuprinde toate lunile anului —, un triod, un penticostar, un apostol, o cazanie, 4 cărţi ale Sf. Ioan, o istorie sfântă, un molitfelnic, un ceaslov, o psaltire, un catavasier, 4 **filăzi** cu prohodul Domnului, o filadă cu slujba cuviosului Dimitrie.

Cărţi grecești : O „pandectă" cu toată slujba de preste an a bisericii; un octoih, 12 minee, 2 trioade, 2 penticostare și 2 filăzi cu slujbe de sfinţi.

Icoane: 8 icoane mari împărătești, 8 iconiţe mici ce se pun dinaintea iconiţelor celor mari, 12 icoane prăznicare pentru iconostas, o iconiţă la iconostas îmbrăcată în argint și reprezentând pe Maica Domnului; — 7 coroane de argint ce se pun la icoane; — două mâini de argint la icoana sfintei Paraschiva.

Argintăria se compunea din 33 piese : candele, cădelniţe și sfeșnice în greutate totală de 14 ocale.

In afară de cele spuse mai sus, biserica, în interior era zugrăvită peste tot

Fată din cartierul învecinat bisericei Olteni, în anul 1842

dimpreună cu altarul și tâmpla care era de zid. Sculele împărătești precum și sfeșnicele cele mari erau din lemn, zugrăvite și poleite. In fața altarului atârna un policandru nou, de abanos, cu 21 sfeșnice. Acesta era legat cu un lanţ de fier, din două părţi, de șina de fier care unea cele două laturi ale bisericei.

Stranele de pe ambele părţi erau de lemn, nevopsite și unele din ele cam stri-

cate, în faţă însă era un frumos jeţ arhieresc, de lemn văpsit, iar în acelaşi loc ca şi astăzi un amvon zugrăvit, având în ambele laturi, din tinichea, două „butele" pentru lumânări.

In afară de acestea, biserica era pardosită pe jos cu lespezi de piatră; — uşa dela intrare era de lemn căptuşită cu fier. In turla din faţă, făcută din lemn, se aflau două clopote, iar întregul acoperiş al bisericii era făcut din şindrilă de brad.

Curtea bisericii nu era cu mult mai mare ca în ziua de azi, decât cu ceea ce a luat primăria pentru aliniere; — avea o suprafaţă de aproximativ 4000 metri pătraţi.

Pe acest loc, împrejurul bisericii, erau construite vreo 24 chilii unele acoperite cu olane, iar altele cu şindrilă; deasemenea o sală mai mare „în care învăţa dascălul copiii" — şi, de curând făcut pe acea vreme, (1842) „un puţ cu roată ghizduit până în fund".

Imprejmuirea locului bisericii era făcută din scânduri, şi avea două faţade : una pe strada Olteni şi alta pe calea Dudeşti.

Chiliile pe care le-am pomenit mai sus, aduceau o chirie relativ mică, dar veniturile bisericii erau sporite cu celelalte chirii care se luau dela proprietăţile ei din oraş dăruite de oameni evlavioşi sau cumpărate din economiile strânse de epitropie.

Aceste proprietăţi erau două prăvălii : prima veche şi în proastă stare, cu un fel de etaj, deasupra, era închiriată de băcănie şi se afla situată „în colţul uliţii ce merge dela biserica Stelii spre Foişorul de foc în Podul Târgului de Afară, — mahalaua Stelii, Văpseaua Roşie, despărţirea întâi, supt No. 450 ; a două prăvălie, cu locuinţă deasupra, era situată în uliţa Boiangiilor, mahalaua Sf. Gheorghe, Văpseaua Roşie, despărţirea a treia supt No. 1505.

b) **Venituri şi cheltueli.**

Lăcaşurile religioase cu venituri mici care de abia ajungeau, de pe o zi pe alta, nu ţineau registre de socoteli; acestea s'au ivit numai atunci când a fost cazul, sau, în Bucureşti, atunci când a hotărît sfânta Mitropolie.

Nu ştiu precis când au început bisericile să-şi facă un buget de venituri şi cheltueli ce trebuia aprobat de primăria Capitalei dar amintesc pe cele mai vechi care le-am găsit în hârtiile sfintei biserici Olteni.

Astfel, pe 1860—61, veniturile au fost de 14.590 lei, cheltuelile de 6.040 lei, iar economia făcută de 8550 lei.

Intre 1860—1866 veniturile au fost destul de mari şi proveneau din numeroasele danii oferite spre a se înfrumuseţa cât mai mult noua biserică ce se construia.

In 1865 veniturile au atins suma de 122.114 lei dintre care 112.411 lei erau donaţii. Toţi aceşti bani însă au fost necesari bisericii şi socotesc că e cazul să amintesc anumite sume cui au fost date şi pentru ce anume lucru. Astfel, s'a dat 10.000 lei lui Fritz Şeller arhitectul bisericii, rest ce mai avea să ia, după contractul făcut; 16.000 lei pictorului Tăttărescu restul cuvenit după contract; 1920 lei lui Stork pentru facerea tâmplei; 6500 lei pardoseala bisericii în imitaţie de mozaic; 1680 lei pentru cumpărarea unui clopot; 400 lei pentru aproximativ 200 geamuri sparte de grindină.

Pe 1866, la veniturile obişnuite, amintim următoarele: 250 lei subvenţia dată de ministerul Cultelor; 1280 lei din vânzarea grinzilor rezultate din biserica cea veche; 468 lei din vânzarea unui clopot mic în greutate de 39 ocale; 64 lei din vânzarea a două cruci de fier ce se aflau la turla vechei biserici; 5365 lei din tragerea la sorţi a unor obiecte dăruite de enoriaşi şi puse la loterie.

Pentru acest an mai este interesant a pomeni enoriaşii care aprobă socotelile bisericii. Dintre ei amintesc următorii: Gr. Zossima, Stancu R. Becheanu, C. Ispirescu, N. Ştefănescu, Vasile Staicovici, Dim. Popp, M. Hristu, N. I. Policroniad, Th. Rădulescu şi Atanasie Simeon.

Din cheltuelile pe 1866 extragem următoarele: 6400 lei pictorului G. M. Tăttărescu restul de plată conform contractului încheiat pentru pictarea bisericii. (Rezultă, până aci, că Tăttărescu a primit 16.000+6400=22.400 lei);

S'a dat 3200 lei poleitorului Nicolae Ioan „pentru poleitul tâmplii cu aur bun"

S'a dat 950 lei pietrarului Tanasie Stavri pentru aşezatul molosului şi pământului în curtea sfintei biserici, precum şi pentru aşezatul a 17 pietre sub şghiaburile de curgere de pe învălitoare.

S'a dat 1840 lei lui Gottlib Şink „pentru trei canaturi uşi de fier dela antreul sfintei biserici, în galerie, ocale 426; — pentru cinci scripeţi cu fiarele lor, patru scări şi cârligele la candele".

S'a dat 7000 lei lui Cristian Schneider pentru 70 jeţuri din lemn de stejar aduse şi montate în biserică.

S'a dat 300 lei lui Cristian Schneider

pentru două ferestre de stejar la antreul sfintei biserici.

S'a dat 800 lei lui Cristian Schneider pentru facerea amvonului din lemn de stejar și a corbului. S'a dat 1200 lei lui Cristian Schneider pentru facerea unui jeţ domnesc de stejar ; — două tetrapoade, un iconostas, o masă, două tocuri la icoanele dela femei, o ușă, un raft și o scară pentru galerie.

S'a dat 1600 lei poleitorului Nicolae Ioan pentru vopsitul: jeţurilor, amvonului, scaunului domnesc, tetrapoadelor, tocurilor dela icoanele unde se închină femeile, și pentru vopsitul ușilor de fier de la antreu.

S'a dat 4759 lei lui Gustav Blank pentru două sfeșnice mari de alamă în greutate de 225¼ ocale și pentru buclele dela făclii în greutate de 8½ ocale .

S'a dat 676 lei lui Hagi Mihale Papadopol pentru spălatul și reparatul argintăriei.

S'a dat 960 lei lui Avram Moisi Israel pentru vopsitul sfintei biserici pe dinafară.

S'a dat 500 lei lui B. Lindenberg pentru geamurile de pe rândul dinafară; văpsitul și reparatul a șase sfetnice vechi.

S'a dat 3256 lei lui Gustav Blanș (?) pentru clopotul cel mare cu toate legăturile lui și lemnul de care are nevoie (167 ocale x 18 lei oca = 3256). S'a dat 684 lei pentru 2 sfetnice mici.

173 pentru o canapea necesară în altarul bisericii ; 160 lei lui Dima Gheorghe pentru reparatul și spălatul policandrului celui vechiu.

1660 lei lui Indiu Giovani pentru pardoseala bisericii, în imitaţie de mozaic, cu o suprafaţă de 49 stânjeni, adică 726 lei de fiecare stânjen patrat ;

173 lei pentru opt vergele de alamă puse dinaintea icoanelor împărătești.

370 lei lui Samuil Fedonets pentru o bășică de aramă pusă la crucea clopotniţei — 14¼ ocale × 26 lei ocaua ; 1250 lei lui Cuznovschi și Orăscu pentru două rânduri de planuri ce le făcuseră în 1863.

800 lei lui Philipp Schweickert „pentru poleitul bășicii de aramă în foc, cu aur".

182 lei lui Mihalache Ionescu pentru un lanţ de fier necesar policandrului, precum și punerea lui la loc ; 141 lei ; — din care o parte lui Ion ce a îngrijit de clădirea bisericii, iar cealaltă parte „pentru cumpăratul borcanelor de pământ puse în bolta bisericii pentru a da echo".

674 lei lui B. Lindenberg „pentru opt ferestre de sârmă ce s'au pus la turla cea mare a bisericii pentru apărarea geamurilor de grindină".

108 lei lui Gheorghe Petre „pentru reparatul și așezatul clopotului.

20 lei pentru curăţarea puţului din curtea bisericii.

LAGARDE DESPRE BUCUREŞTII DIN VREMEA LUI CARAGEA

Insemnările diferiţilor călători străini ce-au vizitat Principatele noastre alcătuesc un izvor preţios pentru istoriografia românească. Ei sunt aceia, după cum am spus şi altădată, care scriu aşa cum văd, iar constatările lor sunt foarte interesante şi de cele mai multe ori obiective, deoarece n'au nici un interes să spună neadevărul. Câteodată însă, spusele lor ni se par răutăcioase, dar mai totdeauna ele sunt exacte; — singurul desavantaj pentru noi, dacă e cazul să-i zicem aşa, e că în ceea ce scriu ei fac un fel de comparaţii cu ţările şi oraşele civilizate de unde — au plecat. Dar, oricum ar fi însemnările acestora, trebuie să le fim recunoscători, deoarece mărturiile lor întregesc cunoaşterea diferitelor evenimente şi redau atmosfera de altădată din diferite regiuni ale ţării, din anumite oraşe şi în special din Bucureşti.

In rândurile de mai jos redau o parte din cuprinsul însemnărilor făcute de francezul Lagarde, sub formă de scrisori adresate prietenului său Iuliu Griffith şi publicate la Paris în 1824.

August de Messence, conte de **Lagarde** se născuse în Franţa pe la mijlocul secolului al XVIII-lea. Pe vremea marei revoluţii însă, ideile lui fiind contrarii cu evenimentele ce se deslănţuiau, a trebuit să-şi părăsească patria şi să-şi găsească refugiu aiurea. Intâi în Austria şi pe urmă în Polonia la contele Felix Potocki unde a şi tradus câteva din scrierile mai de seamă ale polonezilor. Mai târziu, fiind însărcinat cu anumite misiuni diplomatice a avut posibilitatea să călătorească în Europa orientală; a văzut Principatele româneşti, a stat în Bucureşti, şi ca om de carte şi-a însemnat tot ceea ce i s'a părut mai interesant.

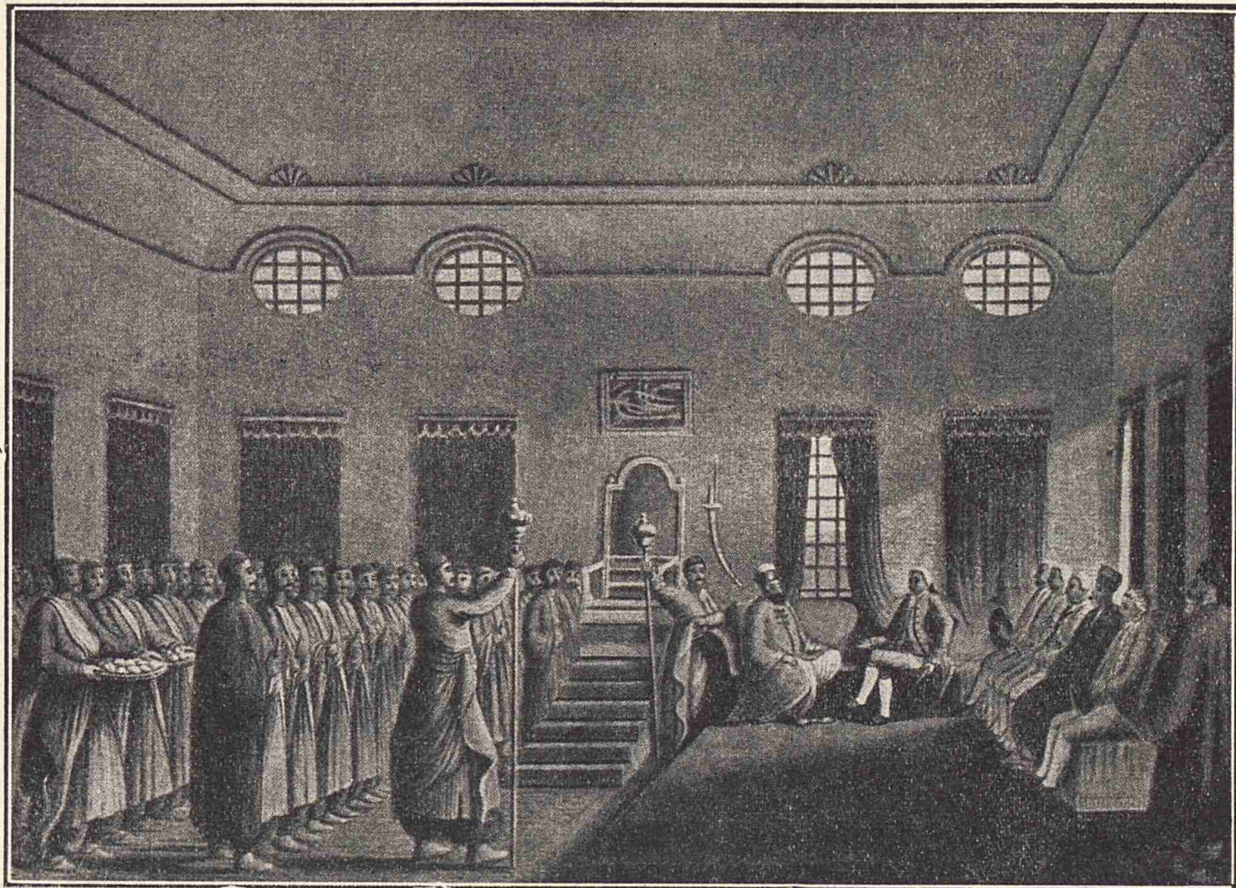
Pe vremea călătoriei lui Lagarde în Bucureşti, în Muntenia domnia Gh. Caragea-Vodă (1812—1818) renumit pentru grozava ciumă care a bântuit ţara în timpul lui.

Insemnările acestui francez care se pare că a stat câţiva ani în Bucureşti se referă la: felul oraşului şi al locuitorilor; calpacele boierilor şi frumuseţea femeilor; arderea palatului domnesc; audienţa pe care a avut-o împreună cu consulul Franţei la Domnitor; un prânz la marele boier Brâncoveanu.

Astfel, Lagarde, la sosirea în Bucureşti, este frumos impresionat de aspectul oraşului şi de buna primire pe care i-au făcut-o atât boierii cât şi orăşenii. Inainte de sosire, din cele auzite, îşi făcuse o idee proastă despre Bucureşti, dar văzându-l şi-a schimbat-o imediat. După mărturia lui, oraşul are multe clădiri interesante, dar ceea ce i-a atras atenţia mai cu deosebire au fost nenumăratele biserici şi acel specific caracteristic al oraşului rezultat din amestecul de viaţă occidentală şi orientală.

Având o misiune specială, îndată ce-a sosit la Bucureşti, şi-a prezentat scrisorile de recomandaţie pe care le adusese din Constantinopol — şi, pretutindeni a fost primit **„cu grabă şi bunăvoinţă“**, iar a doua zi toţi aceia pe care îi vizitase în ajun şi chiar alţii care nu-l cunoşteau, au venit la el să-şi **„ofere serviciile“** în semn de deosebită atenţie, fapt care l-a măgulit foarte mult. Totuşi fiind nedumerit de acest procedeu a cerut lămuriri şi i s'a explicat că aşa este obiceiul ţării. Drept urmare la aceasta, şi deplin satisfăcut, rosteşte următoarele: **„Sfântă ospitalitate, trebuie să te admirăm atât de departe“.**

In ceeace priveşte limba noastră el spune că este derivată din latină, dar stricată oarecum prin amestecul de cuvinte, slave, turceşti şi tătare. „Valahii ne afirmă că ei se trag din Romani, sprijinindu-şi această

Sala de primire din palatul Domnesc al lui Caragea-Vodă.

pretenţie cu numele de Român şi cu faptul că Valachia se numeşte Ţara-Românească".

„Boierii culţi vorbesc în genere mai multe limbi; nu e rar cazul să-i auzi adăogând la limba lor, greacă, rusească, germană şi franceză".

In general fizionomia locuitorilor e destul de plăcută, sau după cum spune el: „sângele la Bucureşti este foarte frumos". Bărbaţii „au trăsături energice şi regulate", dar enormele calpace ce le poartă pe cap le strică foarte mult aspectul. „Femeile sunt drăguţe şi au în cea mai mare parte oarecare talent de a plăcea", — caracteristică de altfel observată şi remarcată de toţi călătorii străini care ne-au vizitat ţara.

In timpul şederii în Bucureşti, Lagarde a avut ocazia să vadă arderea palatului domnesc. Iată cum descrie el focul şi nenorocirea care s'a abătut asupra domnitorului. „La ora cinci dimineaţa, un sgomot îngrozitor m'a făcut să sar din somn. Am crezut că oraşul e jefuit; o lumină extraodinară strălucea în camera mea, alergai la fereastră şi văzui chiar în faţa mea palatul principelui (domnitorului) Valahiei cu totul în foc. Aşezat pe o colină (Dealul Spirei) îmi reprezenta Vezuviul în furia sa; torentele de flăcări care izbucneau de acolo ameninţau oraşul cu un incendiu general. Bucureştii, clădit aproape în întregime din lemn, se găsea în pericol de a se aprinde în toate colţurile sale.

Mă îmbrăcai în grabă şi alergai să văd mai de aproape acest nou prăpăd. (Probabil că avea cunoştinţă şi de altul). Ajutoarele fură grabnice şi bine administrate. Pompierii acoperiţi cu un fel de coif şi cu o îmbrăcăminte romană se urcară pe acoperişurile aprinse, străbătură în apartamentele învâlvorate (cuprinse de flacări), ca să scape unele mobile, dar cu toate sforţările lor, focul se întindea repede. Toţi locuitorii erau în picioare; se vedea ca ziua. Câteva clipe (?) după aceia veniră să ne spună (desigur anumiţi boieri sau slujbaşi ce aveau în grije ospitalitatea acestui distins musafir străin şi a tovarăşilor săi) că au potolit focul, dar că palatul şi tot ce se afla în el a căzut pradă flacărilor".

Ne mai descrie apoi vizita oficială la Domnitor pe care a făcut-o împreună cu Ledoux, consulul Franţei, ce câtva timp părăsise Valahia din cauza anumitor evenimente politice. De data aceasta însă, avusese ocazia să-şi prezinte scrisorile de acreditare. Iată cum ne descrie Lagarde primirea ce li s'a făcut la palatul domnesc: „La orele zece dimineaţa, oamenii de serviciu ai alteţei sale (domnitorului) au adus la consul un echipagiu de paradă cu şase cai, în care acela (consulul) s'a aşezat cu cancelarul consulatului. Pe urmă veneau trăsurile francezilor stabiliţi în Bucureşti sau ale indivizilor care se bucurau de protecţia franceză; un detaşament de arnăuţi mergea înaintea cortegiului, care, traversând străzile principale, înainta spre palatul principelui (domnitorului).

Acolo (consulul) fu primit în tărăboiul oribil al unei muzici turceşti compuse din cincizeci tobe mari, din tot atâtea ţimbale, din trei cimpoaie şi şase oboe drept complectare a acestei simfonii infernale.

Precedaţi de **ciohodari** (slugi domneşti, lachei ai palatului), care purtau livreaua curţii, furăm introduşi în sala tronului, unde un bătrân venerabil, aşezat sub un baldachin de catifea brodat cu perle şi aur, înconjurat de atâta pompă câtă putea să desfăşoare, mi-a dovedit că rolul de suveran pe care îl îndeplineşte numai de două luni (?) nu este nici greu nici neplăcut de îndeplinit. In faţa lui se afla un scaun pentru consul şi sofale de fiecare parte, pentru noi.

D. Ledoux rosti cuvântarea ocazională în care aminti despre buna înţelegere pe care guvernul francez o doreşte să existe între el şi sublima Poartă, precum şi despre afecţiunea particulară a suveranului său pentru principe (domnitor), afecţiune pe care consulul era fericit că o poate exprima... N'am auzit răspunsul lui Caragea (Vodă) căci mormăia foarte încet; dar porunci cu glas tare să ne servească şerbete şi cafea, pe care le luarăm, vorbind despre evenimentele politice actuale, despre ciuma din Constantinopol, despre asprimea iernii; — şi când nu avurăm ce să vorbim, mă prezentară pe mine ca să mai alimentăm întrucâtva conversaţia. Alteţa sa mă onoră cu un surâs suav ca prima picătură de rouă. Şi după câteva cuvinte fără nicio însemnătate şi după răspunsuri asemănătoare întrebărilor, întreg cortegiul diplomatic plecă la principesa domnitoare... ea era înconjurată de fiicele sale şi de câteva doamne ale curţii sale, foarte drăguţe. Ni se aduseră de către roabe frumoase (ţigănci) dulceaţă şi parfumuri; — pe urmă ne distrară cu sunetele ascuţite ale unei **minavete** (flaşnetă după care învaţă păsările), pe care alteţa sa ne spuse că nu se poate sătura ascultând-o. La ultima măsură a minunatei **minavete** ne luarăm rămas bun şi ajunserăm, nu fără greutate, la porţile palatului, împinşi, loviţi, striviţi

de miile (?) de pungaşi îmbrăcaţi în roşu, alb, verde, bărboşi sau fără barbă, în turban sau cu calpace, care, neavând altă simbrie la curte decât aceste rare chilipiruri şi darurile de anul nou, se îmbulzeau să primească bacşişul obişnuit, pe care trebuia să-l împrăştie consulul prezentat. Am văzut clipa când, smucit din toate părţile (consulul), era cât pe aci să fie rupt în bucăţi, dacă spre norocul lui patru cihodari puternici nu l-ar fi dus într'un moment în trăsura sa, de unde a lăsat să plouă mai multe **rupii** (beţe) pe spatele acestor cerşetori galonaţi".

Câtva timp după aceasta, Lagarde a fost invitat la un prânz de banul Brâncoveanu cel mai bogat boier al Ţării-Româneşti de pe aceea vreme. Părându-i-se destul de interesant felul cum a fost servit, face următoarea descriere :

„Ieri am luat masa la Brâncoveanu Basarab unicul descendent al acestui principe nenorocit ucis atât de crud în castelul celor şapte turnuri... Trece drept cel mai bogat boier al Valahiei; bunurile pe care le-a moştenit dela strămoşii săi, în proprietăţi teritoriale, sunt preţuite cam la patru milioane piaştri.

Inainte de a ne aşeza la masă, servitorii în costumele diferitelor naţiuni aduseră apă în lighiane de argint aurit. Ne spălarăm mâinile cu săpun de tot felul, pe urmă ne aşezarăm la masă, îndată ce stăpânul ne dete pildă.

Nu-ţi trimit lista de bucate (însemnările, după cum am amintit mai sus, sunt făcute sub formă de scrisori) dintre care unele au fost turceşti, altele germane, multe valahe şi ruseşti, dar într'un belşug, care dovedea pe câtă bogăţie pe atâta lipsă de gust. După obiceiul de aci, fiecare îşi întindea mâna spre farfuria care îi era mai la inimă, decât curată; deci trebuia sau să mă conformez acestui obiceiu sau să mă hotărăsc să rămân cu stomacul gol. La desert, ca un semn de consideraţie deosebită, boierul îmi trimise sâmburii merelor, pe care le mâncase el, apoi ni se servi vinuri din Arhipelag (greceşti), mied de douăzeci de ani, vin de Tokay şi după patru scurte ore de şedinţă gastronomică, ne spălarăm din nou mâinile, gura, barba; ne stropirăm cu parfumuri şi trecurăm în salon.

Indată ce ni se servi dulceaţa, cafeaua şi îngheţata, fiicele lui Brâncoveanu cântară la piano şi la harpă, cântară în ruseşte şi în greceşte şi dansară pentru a ne da în acelaşi timp o idee despre diversele lor talente. Eram ispitit să le spun această vorbă fermecătoare a lui Fontenelle : „aţi învăţat totul, afară de a plăcea şi tocmai aceasta este ceea ce ştiţi mai bine" 1).

---

1) P. Desfeuilles et J. Lassaigne : *Les Français et la Roumaine*. Bucarest, 1937.

CÂTEVA ASPECTE DIN BUCUREȘTII DE IERI ȘI DE AZI

Subiectul acesta e foarte interesant în prezent, după cum a fost și altădată, cu câteva zeci sau sute de ani în urmă. Intotdeauna și în toate locurile de pe suprafața pământului, individul s'a trudit și alergat ca să-și strângă cât mai mult din cele necesare existenței. Cu toate acestea, omul, chiar dacă a ajuns în situația bună, nu este mulțumit, fiindcă pe zi ce trece vrea mai mult din ceeace are, și dacă nu se poate altfel, chiar puțin din ceea ce-i lipsește.

In general, viața a fost întotdeauna grea și acest fapt se datorește lipsei unei bune organizări a omului; puțini au fost aceia care au știut s'o facă ușoară. Dacă omul ar fi bine organizat, dacă stările sociale ar fi perfecte, atunci n'ar mai exista motive de nemulțumire. La baza tuturor nemulțumirilor se află, deci, dorința de mai bine a omului.

Viteza cu care s'a transformat Capitala noastră dintr'un oraș mic într'unul de impunătoare importanță a continentului, este într'adevăr de legendă și, din acest punct de vedere, nu se poate asemăna cu celelalte orașe ale Europei, ci numai cu acelea din America situate în preajma unor mari bogății care le-au ridicat într'un într'un timp extrem de scurt. De pe urma acestei repeziciuni Bucureștii zilelor noastre au rămas cu vreo câteva contraste, destul de curioase, unele triste iar altele deadreaptul comice.

Numărul blok-housurilor a crescut în ultimii zece ani până la ocuparea a cartiere și bulevarde întregi, unde suprafețele zidurilor, în înălțime, devin tot mai dese și mai mari, iar lumina cerului tot mai strâmtă și mai puțin clară. Stilul actualelor construcții în care predomină linia dreaptă și multiplicația ei în cub, creează într'adevăr o armonie luminoasă, care dă aspectul unui oraș nou, foarte mare. Alături însă, și peste drum de acești *„sgârie nori"* gospodina vechei mahalale bucureștene își întinde rufele pe o frânghie înodată și sprijinită de prăjini noduroase și înnădite.

Pe lângă cafenelele și localurile foarte luxoase din centrul Capitalei (Calea Victoriei, B-dul Brătianu, B-dul Elisabeta) și alte străzi, în care modernismul a ajuns la maximum, îmbinând confortul cu utilul, — a rămas și vechiul fel de cafenele situate pe la colțurile străzilor sau chiar prin fundul unor curți, în care, astăzi ca și acum câteva zeci de ani în urmă, tronează aceiași atmosferă grea și nesuferită, unde, oameni fără rost și certați cu cinstea și lumina zilei își pierd timpul cu diferite jocuri de noroc, sau dormitând pe colțul unei mese, sau chiar pe un scaun scâlciat și incrustat cu diferite tăieturi de briceag, singurul obiect de preț și folositor în atâtea nevoi, al individului netrebnic.

Marile restaurante, unde se servesc mesele cele mai copioase, iar banul n'are nicio valoare, au alături, de multe ori, birturi populare zise și economice, unde funcționarul nevoiaș sau omul de serviciu din apropiere își găsește o hrană mai slabă pentru un preț mic, în raport cu punga și venitul lui. La aceste ospătării, dintre care unele cu caracter pur oriental, sfârâia până acum câtva timp grătarul cu fripturi, mititei și patricieni mustoși, iar un țigan răgușit cânta și scârțâia o scripcă dogită; — altădată această muzică era înlocuită cu sunetele unei armonici pe care un biet orb o mânuia așa cum putea.

In afară de acestea, o altă caracteristică a orașului nostru este următoarea: Unele străzi, și în special acelea din centrul Capitalei, forfotesc de lume, iar în anumite ore de prânz și seara, îmbulzeala devine atât de mare, că împiedică circulația. O-

mul (pietonul) e neglijent și nu ține socoteală dacă merge pe drum sau pe trotuar, pentru care motiv se și întâmplă dese accidente.

Dar ceea ce este mai curios în această forfoteală, e împestrițarea de oameni, de graiu, și de toalete în toate felurile și în toate culorile.

Tineri și bătrâni, bărbați și cucoane, care mai de care *ies* în oraș, cu un pic de treabă sau deloc, pentru a se mândri cu noul costum sau toaletă făcută din stofă nea și picioarele goale, murdare și crăpate ale vânzătorilor de ziare, precum și ale purandeilor tuciurii care trăesc împrejurul nostru, și la orice pas, încă din timpuri vechi, veniți sau aduși de popoarele răsăritene de pe meleagurile îndepărtate ale fluviului Indus și Gange.

Și, dacă în centrul Capitalei au dispărut anumite aspecte orientale, le întâlnim totuși, în străzile din apropiere și mai spre periferii, unde fesul și șalvarii arnăutului mai persistă încă la vânzătorii de bra-

Une boutique de barbier à Bucharest. — D'après les dessins de M. Doussault.

O bărbierie din București pe la 1842

„englezească” sau din cine știe ce mătase scumpă, sau pentru a critica altele de felul acesta care nu sunt pe gustul lor. Toți se plimbă, toți se distrează, — cu un cuvânt toată lumea plimbătoare pierde timpul și pare că nici unul dintre ei nu are nimic de făcut, iar toate cele necesare le are de-a gata, și în fiecare zi e sărbătoare.

Pe asfaltul trotuarului pe care trec cele mai elegante doamne și domnișoare, pe același asfalt calcă opincile cu nojițe ale țăranilor, fideli păstrători ai portului vechilor lor strămoși — Dacii —; deasemenea și acadele, dându-ne o imagine a Bucureștilor de altădată când ulițele erau împestrițate de fustanelele balcanicilor.

In ceea ce privește circulația, pe străzile largi și pe bulevardele mărginite de blok-housuri ar trebui să circule numai automobile și vehicule motorizate, așa cum e la Paris și Londra, dar, cu toate acestea trăsurile sunt și ele în mare trecere, mai ales acum în vreme de războiu, când vehiculele motorizate sunt ocupate, iar benzina e mai scumpă. In afară însă de trăsuri, sunt căruțele și camioanele care staționează, în așteptarea clientului, prin di-

ferite pieţe şi pe la colţurile străzilor. Pentru acestea din urmă, s'au fixat, de câţiva ani încoace, anumite ore de dimineaţă, prânz şi seara când pot să treacă prin centrul Capitalei. Spre mahalale însă, se pot vedea, din când în când, căruţele cu coviltiruri sdrenţuite şi slinoase ale ţiganilor vagabonzi (zlătari), iar primăvara şi toamna turmele cu ciobanii lor, în trecere spre locurile de păşcut sau iernatic. B-dul Filantropia, Şos. Bonaparte, Şos. Ştefan cel Mare şi Şos. Mihai Bravul sunt drumuri vechi şi obicinuite pentru turmele din ce în ce mai reduse. Câteodată, dar acest fapt mai rar, se văd şi turme mai numeroase. Toate însă îşi au pitorescul şi caracteristica specifică a lor: măgarul înainte sau la mijloc, încărcat cu tot felul de bagaj sau desagii cu caş; — o oaie mai bătrână cu un clopot după care se conduc toate celelalte, iar de jur împrejurul turmei câinii credincioşi şi păzitori. Unii dintre aceştia vin cu stăpânii în urmă. Câteodată când turma e mai mare, se află în urma ei şi câte o căruţă cu toate uneltele necesare, condusă de cel mai bătrân şi mai nevoiaş păstor. Dar, tot în căruţa dela urmă se găsesc mieii neputincioşi, obosiţi de drum, sau de curând născuţi.

In ceeace priveşte îmbrăcămintea acestor ciobani, e proverbială. Cămăşile stăpânilor şi ale îngrijitorilor de turmă sunt aşa de negre şi unsuroase încât pare că sunt o foaie de cort murdară, prin care nici ploaia nu pătrunde. Grăsimea cu care îşi ung rufăria şi hainele, îi păzeşte de anumiţi paraziţi.

Şi, ca o complectare de atmosferă la trecerea unei turme, e praful imens ce se ridică în nouraşi ca de ceaţă, fiindcă străzile pe care trec sunt cam periferice şi nemăturate la timp, iar bietele animale îşi târăsc alene picioarele obosite de drumul cel lung, neridicându-şi niciodată capul dela pământ.

In zilele de târg, Marţea şi Vinerea, pe străzile mărginaşe şi în special la Obor, vechiu loc de poposire al ţăranilor, veniţi cu mărfuri la Bucureşti, se văd oameni din toate părţile Munteniei. Atunci, străzile din apropiere sunt pline de paie şi de resturile diferitelor zarzavaturi aduse spre vânzare, iar cârciumile dimprejur şi ospătăriile sunt în mare fierbere; — aldămaşurile se ţin lanţ. Pe acolo îşi găsesc ocupaţie diferiţi indivizi necinstiţi care folosesc de pe urma naivităţii bieţilor oameni. Unii le vând bijuterii false, sau alte lucruri de nimic, iar alţii prin diferite jocuri de noroc îi fac să-şi piardă şi ultimul ban căpătat pe marfa vândută.

Dar, în ceeace priveşte circulaţia, mai e cazul să amintesc, că de unde până la Războiul de Intregire şi chiar după el, nu circulau în Bucureşti decât automobilele cele mai simple, ridicate destul de sus pe nişte arcuri care se vedeau, iar pe scară având ţeava de cauciuc prin care trecea gazul de carbid dela cutia de rezervă la felinarele-reflectoare ce se aprindeau cu chibrituri, — în ultimii ani au apărut pe străzile oraşului limuzinele cele mai luxoase şi chiar taxiurile sunt la fel, încât de multe ori nici nu poţi face, uşor, deosebire între ele. Din acest punct de vedere Bucureştiul este cel mai pretenţios şi mai elegant oraş din Europa.

Nu de mult automobilele s'au mobilat cu aparate de radio şi calorifere în timpul iernii, şi — este o adevărată plăcere să faci o plimbare la Şosea în astfel de vehicule.

Serviciul circulaţiei a căpătat deasemenea un caracter occidental. Mai înainte vreme, pe toate străzile, vehiculele mergeau cum voiau, la dreapta şi la stânga. Astăzi, însă, o serie întreagă de străzi din centrul oraşului au sens unic, iar pe la răspântiile mai importante sunt aparate speciale, cu lumini colorate şi sonerie, care reglementează circulaţia, iar pe lângă acestea un personal poliţienesc numeros şi bine pregătit.

Nota caracteristică şi oarecum umoristică a acestui personal este sergentul mut care face serviciul la întretăierea Căii Victoriei cu Bulevardul Elisabeta. Defectul menţionat însă, nu-l împedică cu nimic în exersarea serviciului său, ba din contra este cel mai priceput, mai muncitor, şi mai preţios agent al circulaţiei. Toţi bucureştenii ştiu de „mutul dela circulaţie", după cum pe vremuri ştiau de „mutul dela manutanţă".

Despre tramvaie şi autobuze putem spune următoarele: Acum vre-o patruzeci de ani şi ceva circulau tramcarele, un fel de tramvaie greoaie, cu roţi masive, trase de cai voinici. Ele nu mergeau pe linie şi nici nu aveau curent electric ca tramvaiele. Singurul punct comun cu acestea era numai traseul care se respecta întru totul. Locul sau mai bine zis „cimitirul" ultimelor vestigii ale acestor vehicule l-am apucat şi eu în copilăria mea. Se afla în nişte imense curţi situate între Şoseaua Colentina şi fosta moară Popovici, de lângă Câmpul Moşilor. Toate acestea însă, n'au rămas decât o amintire pentru acei care au apucat acele vremuri puţin pretenţioase în civilizaţie, dar foarte liniştite şi plăcute în viaţa de toate zilele.

Mai târziu au început tramvaiele cu cai, pe arterele mai importante, legând centrul Capitalei cu extremitățile. Hodorogeala lor par'că o simt și-o aud și acuma. Erau niște cutii în care de abia încăpeau 15—20 persoane. O parte din ele, — *„modernizate"* — se mai pot vedea și acuma, ca remorci la tramvaiele electrice.

Acele tramvaie de-atunci, care erau bune pentru generația liniștită a părinților noștri, aveau și partea lor caraghioasă: deraiau prea des la cotituri și în special la locurile în pantă, fiindcă șinele nu erau atât de adânci ca cele de astăzi, iar vehiculele erau, relativ, ușoare. Să fi văzut atunci personalul respectiv și o parte din pasageri cum mai împingea la ele să le puie pe linie. Dar, în afară de acest cusur, ce mi-a rămas în minte, mai era huruiala frânelor și schimbatul cailor. Frânele erau legate cu lanț și atunci când tramvaiul trebuia oprit *„vatmanul"* (vizitiul) învârtea din greu o manivelă pe care se răsucea lanțul. In pantă nu era suficient numai frâna ci se punea la roți și câte o împiedicătoare metalică.

La *„capul liniei"* se schimbau caii obosiți și tot acolo era locul unde vizitii luau *„mizilicul"* și câte o cincizeacă de țuică.

In timpul verii tramvaiele mergeau, relativ, bine. Singure muștele produceau supărare cailor, dar, în timpul acesta li se puneau niște urechi de pânză ca să-i ferească, bine înțeles atât cât se putea, fiindcă restul corpului rămânea descoperit și nu se putea apăra decât prin tremurăturile nervoase ale calului.

Singura și prima linie electrică a fost aceia care lega Oborul cu partea de apus a orașului, — cu parcul Cotroceni — și trecea pe Bulevardul Elisabeta, Bulevardul Carol I și Bulevardul Pache-Protopopescu de curând deschis pe vremea aceia și înfrumusețat cu clădiri frumoase.

Tramvaiele de pe această linie erau de culoare verde la început, iar înainte de războiu (1916—1918) și chiar după, de culoare galbenă. In comparație cu celelalte trase de cai, erau destul de mari și încăpătoare. In față și în spate aveau niște grătare ca să le ferească de diferite ciocniri și stricăciuni. Vagoanele de atunci aveau uși pe ambele părți, iar pasagerii se urcau și coborau pe unde voiau, — și numai târziu de tot, când accidentele se înmulțiseră au fost închise ușile din stânga vagonului. Dar aceste uși erau destul de simple, ca un fel de zăbrele de fier, ce se strângeau atunci când erau închise.

Scaunele nu erau ca cele de astăzi, ci sub formă de bănci dealungul vagonului, neapărat că nu se stătea atât de comod pe ele, dar în vagon încăpeau mai mulți pasageri. Și, după cât se aude e vorba ca Societatea Tramvaielor să revină la această măsură, fiind aglomerația prea mare, iar vagoanele insuficiente.

Traseurile nu erau atât de lungi ca astăzi, orașul fiind mai mic, iar tramvaiele nu ocoleau la capul liniei ci treceau de pe o linie pe alta prin schimbarea macazului și, fiindcă nu se puteau întoarce prin ocolire, fiecare vagon avea două motoare, unul pentru ducere și altul pentru întoarcere. *„Capul liniei"* — 14 — era, la început, la Școala „Iancului", iar cu mărirea orașului a fost mutat la str. Mătăsari și Agricultori, mai apoi la Șoseaua Mihai Bravul și mai apoi în fața fabricei de țesătorie de pe Șoseaua Iancului, lângă str. Sătucu. In ultima vreme linia a fost prelungită până la comuna Pantelimon.

Circulația publică, în general, a evoluat foarte mult, cu toate că mai are încă până la perfecțiune. Numeroasele linii de tramvaie și autobuze din Capitală dau orașului o înfățișare occidentală, cu toate că, după cum am spus mai sus, unele tramvaie moderne și comode mai târăsc după ele remorci de tipul cel vechiu, bine înțeles aranjate și cocoțate pe niște arcuri ca să fie la înălțimea vagoanelor-motoare.